

Demografski izazovi i rješenja na primjeru Zadarske i Šibensko-kninske županije

Bradaš, Branko

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:695687>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-22**



Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)



zir.nsk.hr



DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište u Zadru

Odjel za geografiju

Jednopedmetni diplomski sveučilišni studij primijenjene geografije

Branko Bradaš

**Demografski izazovi i rješenja na primjeru Zadarske
i Šibensko-kninske županije**

Diplomski rad

Zadar, 2018.

SVEUČILIŠTE U ZADRU

Odjel za geografiju

Jednopedmetni diplomski sveučilišni studij primijenjene geografije

Demografski izazovi i rješenja na primjeru Zadarske i
Šibensko-kninske županije

Diplomski rad

Student:

Branko Bradaš

Mentor:

Izv. prof. dr. sc. Snježana Mrđen

Komentor/ica:

Doc. dr. sc. Silvija Šiljeg

Zadar, 2018.

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

Sveučilište u Zadru

Diplomski rad

Odjel za geografiju

DEMOGRAFSKI IZAZOVI I RJEŠENJA NA PRIMJERU ZADARSKE I ŠIBENSKO-KNINSKE ŽUPANIJE

Branko BRADAŠ

Izvadak

U radu je na osnovi ankete provedene među ženskim stanovništvom razmatrana demografska situacija u Zadarskoj i Šibensko-kninskoj županiji. Cilj istraživanja je bio usporediti sličnosti i razlike u stavovima, mišljenju te životnim vrijednosti u pogledu fertiliteta između ove dvije županije. Također, cilj je bio prikazati demografske i gospodarske posljedice niskog fertiliteta kroz problematiku starenja stanovništva te usporediti populacijsku politiku u Hrvatskoj i nekim zemljama Europe na osnovi kojih su iznijeta moguća rješenja.

Rad sadrži: 107 stranica, 16 grafičkih priloga, 23 tablica, 60 bibliografskih referenci, izvornik na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: fertilitet, populacijska politika, Zadarska županija, Šibensko-kninska županija

Voditelj: Izv. prof. dr. sc. Snježana Mrđen (mentor), Doc. dr. sc. Silvija Šiljeg (komentor)

Povjerenstvo: Izv. prof. dr. sc. VeraGraovac Matassi (predsjednica)

Izv. prof. dr. sc. Snježana Mrđen, mentor i član

Doc. dr. sc. Lena Mirošević, član

Doc. dr. sc. Anica Čuka, zamjenik člana

Rad prihvaćen: 1. listopada 2018.

Rad je pohranjen u Knjižnici Odjela za geografiju Sveučilišta u Zadru, Ulica dr. Franje Tuđmana 24 i, Zadar, Hrvatska.

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zadar

Graduation Thesis

Department of Geography

DEMOGRAPHIC CHALLENGES AND SOLUTIONS ON THE EXAMPLE OF THE ZADAR AND ŠIBENIK-KNIN COUNTIES

Branko Bradaš

Abstract

This work analyzes the demographic situation of Zadar County and Šibenik-Knin County, based on a survey conducted among the counties' female population. The aim of this research was to compare similarities and differences between these two counties in terms of opinions, attitudes and values related to fertility. Additionally, the aim was to present demographic and economic consequences of low fertility by looking at it through the problem of ageing, and to compare population policies in Croatia to policies in other European countries in order to find possible solutions

Thesis includes: 107 pages, 16 pictures, 23 tables, 60 references; the original is in Croatian language

Key words: fertility, population policy, Zadar County, Šibenik-Knin County

Supervisor: Snježana Mrđen, PhD, Associate Professor, Silvija Šiljeg, PhD, Assistant Professor (Co-supervisor)

Reviewers: Vera Graovac Matassi, PhD, Associate Professor

Snježana Mrđen, PhD, Associate Professor

Lena Mirošević, PhD, Assistant Professor

Anica Čuka, PhD, Associate Professor

Thesis accepted: 1 October 2018.

Thesis deposited in Library of Department of Geography, University of Zadar, Ulica dr. F. Tuđmana 24 i, Zadar, Croatia



Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Branko Bradaš** ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Demografski izazovi i rješenja na primjeru Zadarske i Šibensko-kninske županije** rezultat mojega vlastitog rada, koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na izvore i objavljenu literaturu kao što pokazuju korištene bilješke i popis korištene literature. Niti jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz bilo kojeg necitiranog rada i ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem također da niti jedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj ili znanstvenoj ustanovi ili pravnoj osobi. Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada.

U Zadru, 1. listopada 2018.

PREDGOVOR

Pošto je broj stanovnika svojevrsni jamac opstanka svake države, zanimalo me kako to da se u suvremenom dobu sveprisutnih informacija, prosperiteta, tehnološkog i medicinskog napretka broj stanovnika europskih i ostalih razvijenih država smanjuje ili stagnira. Demografska problematika me zanimala dugo godina, još prije nego li je takva tematika bila aktualna u medijima. Htio sam otkriti koji sve čimbenici utječu na smanjenje stanovništva kako u Hrvatskoj, tako i na njenim mikrorazinama, odnosno u Zadarskoj i Šibensko-kninskoj županiji. S jedne strane možda je nezahvalno raditi buduće prognoze, jer tijekom vremena uvodi nepredvidive varijable, no smjernice dobivene na znanstvenim saznanjima se ne bi smjele ignorirati. Dobivena saznanja se ne razlikuju uvelike od zaključaka do kojih su došli ostali hrvatski demografi.

Rad je utemeljen na dva važna elementa. Jedan dio se odnosio na anketiranje žena iz Zadarske i Šibensko-kninske županije i prikupljanju njihovih stavova, mišljenja, životnih vrijednosti, u vezi majčinstva, zaposlenja, opće situacije u državi te mjera koje bi trebalo poduzeti u svrhu podizanja boljitka obitelji i djece na višu razinu. Drugi dio se temeljio na analiziranju gospodarskih i društvenih čimbenika u Hrvatskoj i određenim europskim državama. Pokušao sam na nižoj razini odnosno, na primjeru dvije županije pristupiti srži problema te uzimajući u obzir sve prikupljene informacije uz konstantno praćenje trenutne društvene i gospodarske situacije u Hrvatskoj pokušao sam dati realnu sliku najvjerojatnije demografske budućnosti.

Najveću zahvalu dugujem svojoj mentorici prof. dr. sc. Snježani Mrđen koja je svojim pristupom i radnim elanom i mene zainteresirala za demografiju te koja mi je dala vjeru za uspješan nastavak i završetak studija.

Hvala svim kolegama s kojima sam dijelio svoje studentske dane i brojna druženja, a posebno kolegici Matei za njeno društvo, pomoć i savjete. Zahvaljujem se svim ženama koje su pokazale trpljivosti sudjelovanjem u anketiranju. Hvala komentorici doc. dr. sc. Silviji Šiljeg čija je pomoć najzaslužnija za izradu ankete, a uz to zahvaljujem i svim profesorima na znanjima i vještinama koje su mi prenijeli tijekom studija i nadasve njihovoj pristupačnosti. Posebnu zahvalu dugujem prof. dr. sc. Željka Šiljković, koja mi je omogućila stjecanje važnog iskustva prihvativši me za demonstratora na svojim kolegijima.

Najviše zahvaljujem svojoj obitelji koja je cijelo vrijeme studiranja vjerovala u mene i podupirala me na sve načine.

Sadržaj:

1. UVOD	3
2. OBJEKT, CILJEVI I METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	5
2.1. Objekt i ciljevi istraživanja	5
2.2. Metodologija istraživanja	6
2.3. Teorijsko pojmovni okvir	7
3. PRETHODNA ISTRAŽIVANJA.....	9
4. FERTILITET – ČIMBENICI KOJI UTJEČU NA RODNOST	11
4.1. Teorije o uzrocima niskog fertiliteta	13
4.2. Važnost reprodukcije – gospodarske i kulturološke posljedice	15
5. OSNOVNE DEMOGRAFSKE SASTAVNICE U ZADARSKOJ I ŠIBENSKO-KNINSKOJ ŽUPANIJI	17
5.1. Prirodno kretanje stanovništva	17
5.2. Fertilitet	18
5.3. Fertilitet prema starosti žena	21
5.4. Bruto stopa reprodukcije	24
5.5. Rađanje prvog djeteta i godine stupanja u brak	24
6. STARENJE STANOVNIŠTVA U ZADARSKOJ I ŠIBENSKO-KNINSKOJ ŽUPANIJI.....	26
7. OSNOVNA GOSPODARSKA OBILJEŽJA ZADARSKE I ŠIBENSKO -KNINSKE ŽUPANIJE	31
8. ANALIZA ANKETE.....	33
8.1. Osnovna socio-ekonomska obilježja ispitanica	34
8.2. Stavovi ispitanica o majčinstvu i zaposlenju	39
8.3. Životne vrijednosti i prioritete ispitanica	51
8.4. Mišljenje ispitanica o uvođenju potrebnih mjera	58
9. POPULACIJSKE POLITIKE.....	65
9.1. Populacijske politike u Europi	65
9.1.1. Njemačka	66
9.1.2. Švedska	68
9.1.3. Ruska Federacija	70
9.1.4. Francuska	71
9.2. Populacijska politika u Hrvatskoj	73
9.3. Obiteljska politika u Hrvatskoj	78
10. RJEŠENJA	80
11. ZAKLJUČAK.....	86

POPIS TABLICA	88
POPIS SLIKA	90
IZVORI	91
LITERATURA	93
SAŽETAK	98
SUMMARY	100
PRILOG	102

1. UVOD

U širem znanstvenom diskursu već je dugo godina prisutna tematika niskog fertiliteta. Većina razvijenih i manje razvijenih europskih država ima sličan demografski problem: sve stariju populaciju uz sve manji broj radno aktivnog stanovništva te još manji broj onih koji imaju djecu. Ovo predstavlja gospodarski problem, jer gospodarski aktivno stanovništvo treba plaćati poreze iz kojih će se izdvajati za mirovine za starije stanovnike i zdravstvenu skrb koja pomaže starijima. S manje mladog stanovništva, manje je novca kojim bi se financirale sve potrebe starog stanovništva što će vremenom dovesti do pada standarda i kvalitete života zbog nedostatka sredstava. Djeca se trebaju promatrati kao temelj budućnosti naroda i države, svojevrsna „investicija“ koja će u budućnosti održavati stabilnost države. Stoga je odgovornost države pomoći obiteljima kako bi pokrile troškove podizanja djece.

Suvremena europska društva već dugu niz godina ne obilježava spontan broj dovoljnog broja rađanja, nego se to postiže mjerama obiteljskih i populacijskih politika. Pojedine europske države su prepoznale problem te su uspjele smanjiti prirodni pad stanovništva na podnošljive stope. Pronatalitetne mjere su često bile povezivane s totalitarnim režimima, stoga često imaju negativnu konotaciju. U suvremeno doba se više pokušava ohrabriti, a manje prisiliti žene da imaju više djece, a većina najrazvijenijih europskih država ima i najviši fertilitet zbog veće i fleksibilnije mogućnosti zapošljavanja žena.

Demografska budućnost Hrvatske postaje sve tamnija kada se u obzir uzmu dugogodišnji negativni trendovi (sve starije stanovništvo, nizak fertilitet, iseljavanje mladog stanovništva) što će u budućnosti zahtijevati preinaku ekonomske, mirovinske, obrazovne, socijalne, porezne, zdravstvene i ostalih politika. Svi današnji problemi hrvatskog društva izgledaju minorni u odnosu na probleme koji nas očekuju u dogledno vrijeme ako se ne promijene demografski trendovi. U ovom trenutku nemoguće je zaustaviti sve destabilizacijske demografske procese bez intervencije države u vidu ozbiljne i dugotrajne populacijske politike prilagođene hrvatskim prilikama i posebitostima. Problem je što u hrvatskom društvu, medijima, Vladi i ostalim državnim institucijama zasad nije dovoljno afirmirana svijest o nužnosti zaustavljanja negativnih demografskih procesa.

Šibensko-kninsku kao i Zadarsku županiju obilježavaju nepovoljni demografski procesi i trendovi, što je lako ustanoviti samim pogledom na godišnji broj rođenih i umrlih, uz trendove koji ukazuju na daljnje smanjenje broja rađanja. Isti demografski problemi s kojima se suočava sama država utječu i na promatrane županije. Na osnovi provedene ankete pokušat će se ustanoviti uzroci nerazmjera između željenog i ostvarenog broja djece ispitanica u Zadarskoj i Šibensko-kninskoj županiji. Ispitanice su analizirane prema socio-ekonomskim i socio-demografskim obilježjima te se pokušava ustanoviti u kojoj je mjeri situacija niskog fertiliteta uvjetovana društvenim, a u kojoj mjeri ekonomskim faktorima. Na osnovi ostvarenog i željenog broja djece te osnovnih podataka o ispitanicama pokušat će se dovesti u korelaciju s varijablama navedenim u ostalim pitanjima te će se tako analizirati stanje u Šibensko-kninskoj i Zadarskoj županiji odnosno, pronaći sličnosti i razlike između ove dvije županije, ali i ponuditi rješenja kako bi se izašlo iz nepovoljne situacije.

2. OBJEKT, CILJEVI I METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

2.1. Objekt i ciljevi istraživanja

Objekt istraživanja ovoga diplomskog rada je demografska situacija u Zadarskoj i Šibensko-kninskoj županiji, odnosno fertilitet u razdoblju od 1991. do 2016. godine. Objekt istraživanja je fertilitet odnosno stavovi, mišljenja, životne vrijednosti i prioriteti ispitanog ženskog stanovništva Zadarske i Šibensko-kninske županije. Nadalje, objekt istraživanja su i populacijske i obiteljske politike te ostale demografske mjere korištene u pojedinim državama.

Cilj diplomskog rada je analizirati trenutnu demografsku situaciju u Zadarskoj i Šibensko-kninskoj županiji, usporediti stanje u obje županije, usporediti njihove sličnosti i razlike u gospodarskom planu i demografskoj situaciji te prepoznati negativne trendove na osnovi statističkih podataka. Uz to, cilj je istraživanjem pronaći dominantne činitelje koji uvjetuju rađanje prvog ili svakog sljedećeg djeteta. Na osnovi demografskih prediktora koji uključuju socio-ekonomske i socio-demografske karakteristike ispitanica, pokušat će se ustanoviti uzroci potencijalne razlike između željenog i ostvarenog broja djece. Namjera je ustanoviti u kojoj je mjeri stanje niskog fertiliteta uzrokovano ekonomskim, a u kojoj društvenim faktorima. Sljedeći cilj je prikazati demografske i gospodarske posljedice niskog fertiliteta kroz problematiku starenja stanovništva. Nadalje, analizom rezultata anketnog istraživanja ispitat će se postavljene hipoteze te razmotriti trenutno demografsko stanje. Jedan od krajnjih ciljeva je pokušati implementirati Na kraju, analizirat će se pojedine demografske mjere država s uspješno provedenom populacijskom politikom, uzimajući uz to u obzir društvene i kulturne posebitosti te ekonomsku situaciju u našoj državi. Svrha rada je doprinijeti hrvatskim demografskim spoznajama te osvijestiti dio javnosti o demografskoj problematici.

Temeljne hipoteze diplomskog rada su sljedeće:

1. Zaposlene žene u obje županije imaju veći broj djece u odnosu na nezaposlene žene.
2. Ne postoji značajna razlika između željenog broja djece između žena u Zadarskoj i Šibensko-kninskoj županiji.
3. Najveća prepreka ostvarenja željenog broja djece je financijska nesigurnost.

4. U obje županije razlozi za prosječni manji broj djece od željenog su nepovoljna gospodarska situacija obitelji, a ne društveni uvjeti.
5. Većina žena u obje županije su svoje prvo dijete rodile ili žele roditi u dobi 29 – 34 godine.
6. Žene smatraju da je dvohraniteljski model obitelji najpoželjniji za život.
7. Ženama je obitelj najvažnija životna vrijednost.
8. Religiozne žene imaju veći broj djece od žena koje nisu religiozne.
9. Politički desno orijentirane žene u obje županije imaju veći željeni i ostvareni broj djece od žena koje ne pripadaju desnom političkom spektru.
10. Žene iz mjesta veličine ispod 10 000 stanovnika imaju veći željeni broj djece.
11. Zadarska županija ima bolje preduvjete za porast fertiliteta.

2.2. Metodologija istraživanja

Temeljne metode istraživanja odnose se ponajprije na analizu postojeće literature o demografskoj situaciji u Hrvatskoj, uz poseban osvrt na demografske faktore poput fertiliteta, starenja stanovništva, društvenih vrijednosti, potom usklađivanja zaposlenja i obitelji, s naglaskom na dvije promatrane županije. Poseban osvrt je dan na mjere populacijske i obiteljske politike u pojedinim europskim državama i Hrvatskoj. Za lakše razumijevanje diplomskog rada u programu Microsoft Excel-u izrađene su brojne tablice i grafikoni s prikazima najvažnijih demografskih trendova i stanja. Pisanju rada prethodilo je dugotrajno informiranje o temi zbog objektivnosti, a znanstvene metode korištene u radu su analiza, sinteze, anketiranje, deskripcije, metoda kompilacije i statistička i komparativna metoda koja se ponajviše odnosila na usporedbu rezultata ankete s prijašnjim istraživanjima koje su proveli ostali demografi.

Za službene podatke o broju živorođenih, sklapanju brakova, prirodnom kretanju stanovništva, podaci su prikupljeni od Državnog zavoda za statistiku, ponajviše iz publikacije Statistički ljetopisi za pojedine godine, popisa stanovništva te Priopćenja DZS-a. Za potrebe empirijskog istraživanja izrađena je anketa u analognom i digitalnom obliku. Anketa je putem Google obrazaca prenesena u digitalni oblik te je prilagođena jednostavnom ispunjavanju ispitanica koje su se tražile putem osobnih kontakata, ali i dijeljenjem ankete na društvenim mrežama.

Problemi koji su se javili pri pisanju rada su uglavnom vezani za anketu. Iako je anketa usmjerena na pitanja o fertilitetu, ona ne isključuje žene koje ne žele djecu, jer se i njihovim sudjelovanjem dobila realnija preslika stvarnog stanja. Pošto je anketa provedena virtualno, nemoguće je utvrditi jesu li i u kojem broju žene koje ne planiraju imati djecu odbile sudjelovati. U anketi se radi o odabranom uzorku pošto je u pitanju ženska populacija u fertilnoj dobi, no nije bilo moguće utjecati na točno preslikavanje društvenih, gospodarskih i demografskih parametara poput veličine mjesta prebivališta, radnog statusa, završenog obrazovanja i novčanih primanja ispitanica na razini cijele populacije žena u dvije promatrane županije. Najviše poteškoća pri interpretaciji podataka bilo je pri analizi tzv. otvorenih pitanja gdje, iako je tražen kratak odgovor ipak bilo odgovora koji se nisu mogli jednostavno sistematizirati. Od ukupno ispunjene 303 ankete, 272 su bile važeće, a 31 nevažeća ponajprije zbog kontradiktornih odgovora na pitanja, zbog nepotpunosti, ili jednakih odgovora na niz pitanja.

2.3. Teorijsko pojmovni okvir

Starenje stanovništva „najčešće podrazumijeva proces povećavanja stanovništva starog 60 i više ili 65 i više godina u ukupnom stanovništvu“ (Wertheimer-Baletić, 1999: 380).

„**Populacijska politika** ili politika stanovništva je sustav mjera i akcija pomoću kojih se djeluje na demografske procese, posebno na prirodno i mehaničko kretanje stanovništva, radi postizanja određenog, prema smjeru, intenzitetu i strukturi, specifičnog kretanja stanovništva, usklađenog s postojećim gospodarskim, zdravstvenim, socijalnim, političkim i drugim ciljevima“ (Wertheimer-Baletić, 1999: 531).

Natalitet označava broj živorođenih u odnosu na ukupno stanovništvo, a **fertilitet** „označava broj živorođenih u odnosu na žensko stanovništvo fertile dobi (od 15 do 49 godina)“ (Wertheimer-Baletić, 1999: 209).

„**Socijalni sterilitet** označava nepostojanje individualnih ili društvenih uvjeta za stvarno sudjelovanje u reprodukciji stanovništva“ (Wertheimer-Baletić, 1999: 209).

Prosječna starost označava srednje godine života cjelokupnog stanovništva određenog prostora (zemlje, grada itd.), a izračunava se kao aritmetička sredina starosti stanovništva (Metodološka objašnjenja, Popis stanovništva 2011.).

Indeks starenja jest postotni udio osoba starih 60 i više godina u odnosu na broj osoba starih 0 – 19 godina. Indeks veći od 40% kazuje da je stanovništvo određenog područja zašlo u proces starenja (Metodološka objašnjenja, Popis stanovništva, 2011.).

Koeficijent starosti pokazuje udjel (%) starih 60 i više godina, ili starih 65 i više godina u ukupnom stanovništvu postotni udio osoba starih 60 i više godina u ukupnom stanovništvu. Osnovni je pokazatelj razine starenja, a kad prijeđe vrijednost 12% (za dob 60 i više), donosno 8% (za dob 65 i više), smatra se da je stanovništvo određenog područja zašlo u proces starenja (Nejašmić, 2005).

Koeficijent maskuliniteta jest broj muškaraca na 100 žena (Metodološka objašnjenja, Popis stanovništva, 2011).

Ženama u fertilnoj dobi smatraju se žene u dobi 15 – 49 godina, što se okvirno smatra razdobljem tijekom kojeg je žena fiziološki sposobna za rađanje (Metodološka objašnjenja, Popis stanovništva, 2011).

Obiteljska politika je nadgradnja socijalne politike koja se selektivno usmjerava na deprivirane pojedince i obitelji s ciljem osiguranja minimalnog životnog standarda (Stropnik, 1995).

Migracija ili preseljavanje stanovništva označuje prostornu pokretljivost stanovništva (Priopćenje, 2016).

3. PRETHODNA ISTRAŽIVANJA

U posljednje vrijeme demografska problematika je tema o kojoj se istražuje u užem krugu hrvatskih demografa, geografa, sociologa, psihologa i ostalih znanstvenika. Do sada nije bilo radova koji su se striktno bavili usporedbom demografske situacije u Zadarskoj i Šibensko-kninskoj županiji, no napisani su brojni radovi koji su se bavili pojedinim važnim segmentima vezanim za ovaj rad, poput depopulacije, fertiliteta, starenja stanovništva, projekcija stanovništva itd.

Populacijskom politikom su se bavili M. Friganović i S. Šterc (1993). A. Akrap i I. Čipin (2006) proučavali su razloge socijalnog steriliteta u Hrvatskoj, a istraživanje se temeljilo na upitniku kojim se objašnjavaju prepreke i razlozi zašto ispitani muškarci i žene u dobi od 35-44 godine još uvijek nemaju djecu. Akrap (2005) je također, anketom pokušao identificirati glavne faktore koji utječu na odluke žena o rađanju djece. Također je analizirao demografske odrednice i obilježja obiteljske strukture (2001) te je (2010) analizirao međusobnu povezanost sektora zaposlenosti žena i fertiliteta u Hrvatskoj, gdje se pokazalo da određeni sektori djelatnosti utječu na slobodu odluke o rađanju djece. K tome, Akrap je bio voditelj opsežnog znanstveno-istraživačkog projekta „Činitelji demografskih kretanja u Republici Hrvatskoj“ (2003), u kojem su se istraživali činitelji fertiliteta putem upitnika na razini svih hrvatskih regija, a pokušala su se ponuditi i rješenja putem mjera obiteljske politike. Akrap i Čipin (2011) su anketiranjem žena pokušali utvrditi mogućnost usklađivanja obiteljskog i poslovnog života. Nadalje, Čipin (2011) je objavio istraživanje u kojem je ispitao kolika je korelacija između stupnja obrazovanosti žena i dobi rođenja prvog djeteta. O utjecaju sociodemografskih varijabli na zaposlenost žena u Hrvatskoj pisali su J. Gelo, Š. Smolić i M. Strmota (2011).

U okviru Zbornika radova znanstvenog skupa „Demografija u Hrvatskoj“ (2014) Z. Damjanić je objavila rad o stavovima studentica o mjerama za olakšavanje odgoja i obrazovanja djece te je ustanovljeno kako im je važniji ispunjen obiteljski život nego karijera. U istom zborniku, S. Šterc i M. Komušanec (2014) su u svojem radu postavili pitanje neophodnosti ciljane populacijske politike. V. Puljiz (1999) se bavio definiranjem obiteljske politike i njenim razlikovanjem na populacijsku politiku. N. Stropnik (1995) se dotakla iste teme te je pisala o ciljevima, mjerama i posljedicama populacijske i obiteljske politike. Također je s autorom J. Sambt (2007) objavila rad o učincima roditeljskog dopusta i dječjeg

doplatka J. Obradović i M. Čudina-Obradović (2000) su anketirali bračne parove kako bi dobili prediktore motivacije za fertilitet, čemu je prethodio rad o uzrocima želje za djecom koji je obuhvatio države Zapada (1999). I. Nejašmić (2012) je pisao o budućim posljedicama sadašnjih demografskih procesa, poput demografskog starenja. Prostornom dimenzijom nataliteta u Hrvatskoj bavili su se I. Nejašmić, K. Bašić i A. Toskić (2008). S. Mrđen (2004.) obradila je projekcije stanovništva u budućnosti na razini cijele države.

Alica Wertheimer-Baletić je autorica možda i najvećeg broja radova u kojima se analiziraju teme depopulacije, starenja, a posebno populacijske politike, tema važnih za ovaj rad. Potrebno je istaknuti sljedeće radove: „Polazišta za populacijsku pronatalitetnu politiku“ (2005), „Depopulacija i starenje stanovništva - temeljni demografski procesi u Hrvatskoj“ (2004) te „Dugoročni demografski procesi u Hrvatskoj u svjetlu popisa stanovništva 2001. godine“ (2003) gdje se obrađuju sastavnice depopulacije, njen prostorni aspekt i starenje stanovništva. Također je ista autorica obradila obilježja populacijske politike u razvijenim europskim državama (2005, 2006) te polazišta za populacijsku pronatalitetnu politiku u Hrvatskoj (2005).

4. FERTILITET – ČIMBENICI KOJI UTJEČU NA RODNOST

Fertilitet (natalitet) je pozitivna sastavnica prirodnog kretanja stanovništva koja, uz ostale uvjete, djeluje na porast stanovništva određenog područja (Wertheimer-Baletić, 1999: 208). Pojam rodnost (natalitet) se u demografskoj literaturi pojavljuje usporedno s pojmom fertilitet (plodnost). Ta dva pojma se povezuju uz broj rođene djece u nekoj populaciji. Kada se spominje fertilitet ili natalitet priča se o efektivnom natalitetu ili fertilitetu koji se odnosi na broj živorođene djece, dok se pojam ukupni natalitet ili fertilitet odnosi na ukupan broj rođenih koji uključuje živorođene i mrtvorodne. Prirodni fertilitet označava fertilitet postignut bez ograničavanja rađanja, odnosno gdje roditelji nemaju unaprijed isplaniran broj djece, dok kontrolirani fertilitet označava fertilitet postignut sredstvima kojima se ograničavalo rađanje u svrhu planiranja obitelji. Natalitet u užem značenju označava broj živorođene djece u odnosu na ukupno stanovništvo, dok fertilitet označava broj živorođenih u odnosu na žensko stanovništvo fertile dobi (15–49 godina). Pojam fekonditet označava potencijalnu fiziološku plodnost, odnosno sposobnost reprodukcije, dok je fertilitet efektivna plodnost izražena kroz određeni broj potomaka. Fertilitet je uvijek manji od fekonditeta s tim da je u nerazvijenim, primitivnijim društvima fertilitet bliži fekonditetu dok je u suvremenim razvijenim društvima nivo fertiliteta znatno ispod fekonditeta. Suprotnost fertilitetu je fiziološki sterilitet, odnosno fiziološka neplodnost, tj. fiziološka nemogućnost sudjelovanja u reprodukciji. Natalitet je najdinamičnija i najvažnija sastavnica kretanja stanovništva, stoga se populacijske mjere najviše usmjeravaju na natalitet, bilo da je riječ o pokušaju njegovog povećavanja ili snižavanja (Wertheimer-Baletić, 1999).

Čimbenici koji djeluju na fertilitet dijele se na biološke, gospodarske i društvene. Biološki čimbenici su najviše bili izraženi u ranijim fazama razvoja stanovništva, dok s razvojem društva i u suvremenom dobu jača utjecaj društvenih i psiholoških čimbenika. Biološki čimbenici su određeni fekonditetom, dobnom strukturom stanovništva (osobito ženskog), prosječnom dobi stupanja u brak, sterilitetom i ostalim uzrocima koji djeluju na začecje, trudnoću i porođaj. Fekonditet je usko vezan za dobnu strukturu ženskog stanovništva, te je fiziološka sposobnost rađanja žena najviša između 22. i 27. godine, dok se za okvirno razdoblje ženske plodnosti uzima u prosjeku dob od 15. do 50. godine. Prosječna dob stupanja u brak je određena trenutnim raširenim stavovima i običajima o poželjnoj dobi stupanja u brak.

Neplodnost ili sterilitet označava nemogućnost začeća nakon godine dana pokušaja, ili pokušaja kroz razdoblje od šest mjeseci ako je žena starija od 35 godina. Danas se neplodnost smatra bolešću od koje pati otprilike između 10 i 15% parova, s tim da oba spola mogu imati probleme koji uzrokuju neplodnost. U 40% slučajeva neplodnosti, muškarac je sam ili zajedno s partnericom uzrok neplodnosti. Neplodnost kod muškaraca je najčešće uzrokovana varikokelama, bolestima poput cistične fibroze, zaušnjacima, dok ostali faktori koji uzrokuju smanjenje plodnosti kod muškarca su prekomjerno uživanje alkohola, droge, pušenje cigareta, dob, dijabetes, izloženost otrovima iz okoliša poput pesticida i olova, tretman radioterapijom, kemoterapijom itd. (Parazajder, 2006). Kod žena, faktori koji utječu na rizik od neplodnosti su dob, pušenje, prekomjerna upotreba alkohola, neuravnotežena prehrana, neprimjerena tjelesna težina, spolno prenosive bolesti te zdravstveni problemi koji uzrokuju hormonalne promjene (Parazajder, 2006). Mnoge žene čekaju na prvo dijete tijekom svojih 30-ih i 40-ih godina, tako da dob predstavlja značajan problem. Naime, dokazano je da se plodnost smanjuje s godinama te se smatra da je u dobi od 45 godina, 87% žena neplodno (Fistonić i dr., 2009). Kako je odgađanje trudnoće čest izbor žena u suvremenom društvu, broj žena koje pokušavaju ostati trudne u svojim tridesetim i četrdesetim godinama se povećao.

Među gospodarske i društvene činitelji fertiliteta spadaju stupanj gospodarskog razvoja s naglaskom na razinu industrijalizacije i urbanizacije, ekonomska funkcija obitelji i financijski i stambeni uvjeti za osnivanje novih obitelji, uloga djece u obitelji i trošak njihove skrbi odgoja i obrazovanja, društveni i gospodarski status žene te stupanj njenog obrazovanja, stopa mortaliteta, kontrola rađanja uz ostale socio-psihološke čimbenike koji uslijed razine gospodarskog razvoja posredno ili neposredno utječu na stavove prema broju djece. Navedeni čimbenici u slabije razvijenim društvima utječu na više stope fertiliteta, dok u razvijenim društvima utječu na niže stope fertiliteta. Visok fertilitet je vezan uz agrarno-ruralna društva gdje je obitelj osnovna jedinica proizvodnje, a brojnost djece utječe na jačinu radne snage. Djeca se od rane dobi uključuju u rad obiteljske poljoprivredne zajednice te tako umanjuju trošak svog uzdržavanja. Žena je angažirana kućanskim i poljoprivrednim poslovima, te brigom oko djece, obrazovanje joj je na niskoj razini, a rađanje djece je njezina najvažnija funkcija. Navedene karakteristike žena u tradicionalnim društvima, uz rano stupanje u brak, implicira dugo fertilno razdoblje što dovodi do visokog fertiliteta. Proces društvenog i gospodarskog razvoja dolaskom industrijske revolucije za sobom je donijelo brojne promjene. Dio stanovništva se preselio iz sela u grad kao radna snaga u industriji, obitelj je prestala biti osnovna proizvodna jedinica, već je to postala tvornica. Djeca prestaju biti radna snaga, a

njihovo obvezno školovanje poskupljuje troškove njihovog uzdržavanja. Status žene se mijenja, vrijeme njenog obrazovanja se produžava, sve se češće zapošljava izvan svoga doma te se time mijenja njen društveni i ekonomski status (Wertheimer-Baletić, 1999).

4.1. Teorije o uzrocima niskog fertiliteta

Provođenje populacijskih politika je financijski zahtjevno stoga je važno analizirati samu prirodu niskog fertiliteta određene populacije. Dominantna teorija je teorija demografske tranzicije koja razvoj stanovništva prikazuje kao etapni proces, uzrokovan gospodarskim, kulturnim i društvenim razvojem. Primitivno, tradicionalno društvo koje odlikuju visoke stope nataliteta i mortaliteta s vremenom prelazi u razvijeno društvo koje obilježava suvremeni režim reprodukcije, s niskim stopama nataliteta i mortaliteta. U novije vrijeme razvile su se druge teorije koje objašnjavaju niski fertilitet država u posttranzicijskoj etapi.

Teorija racionalnog izbora polazi od pretpostavke da se roditelji na odluku o imanju djeteta prvenstveno vode budućim troškovima, ne samo novčanim nego i psihološkim. Novčanim troškovima odgoja djeteta suprotstavlja se psihološka korist. Psihološka korist može biti novonastali status roditelja, imanje obitelji, dijete kao nasljednik koji će očuvati i proširiti obiteljsku lozu, ispunjavanje očekivanja drugih i društva, gledati dijete kako raste i sazrijeva, osigurati osjećaj sreće od djetetova uspjeha. Razina praga psihološke koristi pada sa starosti roditelja, ali i s redom rađanja djece, tako da će se stariji roditelji ali i oni koji već imaju djecu biti manje skloni rađanju sljedećeg djeteta. Ako se ova teorija uzme u obzir pri odluci o povećanju fertiliteta, potrebno je povećati prag psihološke koristi i smanjiti ekonomske trošak imanja djeteta. Ekonomski troškovi se mogu podijeliti na izravne (financijski troškovi odgoja djece) i neizravne (izostajanje s tržišta rada, slabija mogućnost napretka u karijeri), na temelju kojih roditelji donose odluku hoće li se odlučiti za imanje djece ili ne (Akrap i Čipin, 2006).

Teorija izbjegavanja rizika se u određenoj mjeri veže na teoriju racionalnog izbora, i polazi od pretpostavke da su potencijalni roditelji upoznati s troškovima i koristima imanja djece. Teorija izbjegavanja rizika se temelji na slabijem saznanju roditelja o budućim troškovima odgoja, osobito u razdoblju ekonomske i političke nesigurnosti, te se pretpostavlja kako će u tim uvjetima roditelji vjerojatnije odustati od odluke o imanju djeteta. U situaciji

gdje više doživotni poslovi nisu česta pojava te se često mijenjaju, roditelji moraju više ulagati u svoje obrazovanje kako bi u budućnosti smanjili mogućnosti svoje ekonomske nestabilnosti. Izbjegavanje rizika se može odnositi i na društveni i privatni život pojedinaca. Tako na odluku na odustajanje ili odgađanje imanja djece može utjecati strah da će dijete krenuti lošim životnim putem ili da će se poremetiti odnosi između partnera. Rizici i dvojbe oko imanja djece se mogu umanjiti u razvijenoj i socijalni osjetljivoj državi blagostanja (Akrap i Čipin, 2006.).

Teorija post-materijalističkih vrijednosti objašnjava društvene i demografske promjene rastom ideja o individualizmu, samo-aktualizaciji, zadovoljavanju vlastitih životnih potreba i preferencija, oslobađanjem od tradicionalnih autoriteta i društvenih pritisaka. No svojevrsni paradoks je da, liberalnija društva u Europi unatoč povećanom broju razvoda, kohabitacija i rađanja izvan braka, imaju veći fertilitet za razliku od država južne Europe s tradicionalnijom obiteljskom strukturom. Objasnjava se to važnom ulogom društvenih institucija pri utjecaju na fertilitet, pri čemu su institucije u liberalnijim društvima prilagođenije pojedincu (Akrap i Čipin, 2006.).

Teorija jednakosti spolova temelji se na važnosti institucionalne jednakosti spolova usmjerenima prema obitelji i pojedincu. Odbacuje se model muškog hranitelja obitelji, prema kojem muškarac radi, a žena je kućanica koja brine o djeci. Smatra se da je problem u razvijenim državama s niskim fertilitetom što institucije usmjerene obitelji i dalje temelje svoje djelovanje na modelu muškog hranitelja obitelji. U tom slučaju, žene moraju birati između zaposlenja i djeteta. Promatrano s ekonomske strane, muškarcu je teško samo sa svojim prihodima uzdržavati ženu i djecu te u društvu dolazi do odgađanja ulaska u brak, odgode rađanja prvog djeteta i do ostalih faktora koji snižavaju fertilitet. Rješenje je zamjena modela muškog hranitelja obitelji s modelima obitelji u liberalnim nordijskim društvima ili Francuskoj (Akrap i Čipin, 2006.).

Teorija najnižeg niskog fertiliteta odnosi se na sve rašireniju pojavu najnižeg niskog fertiliteta, odnosno kada stopa ukupnog fertiliteta padne na razinu od prosječno 1,3 djece po ženi. Dugoročna razina tako niskog fertiliteta dovodi do sve izraženijeg smanjenja reproduktivnih kohorti u budućnosti što umanjuje mogućnost da potencijalnim prirodnim prirastom dođe do obnove stanovništva. Tako niska razina fertiliteta zahtjeva detaljnu analizu demografske situacije te se postavljaju pitanja o dugoročnosti ili prolaznosti toga fenomena,

postoji li mogućnost daljnjeg pada, geografsko područje koje obuhvaća taj fenomen te da li će doći do daljnje odgode rađanja na području sa stopom ukupnog fertiliteta nižom od 1,3 djece (Akrap i Čipin, 2006).

4.2. Važnost reprodukcije – gospodarske i kulturološke posljedice

Stanovništvo i gospodarski razvoj usko su povezani. Radna snaga kao gospodarski aktivan dio stanovništva najvažniji je ekonomski faktor proizvodnje. Ona je određena ukupnim brojem stanovnika neke države, a obrazovna, gospodarska i dobna obilježja određuju njegov radni, zdravstveni i intelektualni potencijal. Stanovništvo ima dvojaku ulogu u gospodarstvu, kao proizvođač i potrošač roba i usluga. U proizvodnji sudjeluje samo ekonomski aktivno stanovništvo, dok u potrošnji dobara i usluga sudjeluje cjelokupno stanovništvo. Povećanje radno aktivnog stanovništva državi omogućuje povećanje dohotka po glavi stanovništva, uz to novije generacije radnika na tržište rada donose novija saznanja, tehnološke i tehničke inovacije i veću prostornu mobilnost. Brojnije stanovništvo veže se uz veću proizvodnu moć i povećanje ukupne proizvodnje (Wertheimer Baletić, 1999).

Društveno okruženje je pojedincima nametalo određene norme u vidu prihvatljivih oblika ponašanja, a jedan od njih je i stvaranje obitelji s djecom. Postati roditelj je jedna od najvećih ali i najsloženijih životnih odluka koje pojedinac ili par donese. Donosi to brojna odricanja u ekonomskom, društvenom, psihičkom smislu tijekom sljedećih osamnaest i više godina. Obitelj nosi multifunkcionalnu ulogu te ima najveće značenje u formiranju života pojedinca. Međutim, dolazi do njene transformacije jer je ugrožena u svom temelju te gubi potporu društva i sigurnost koju je prije držala. Od svih elemenata društva obitelj je jedinica koja pruža najveću sigurnost i solidarnost pojedincu (Balaban i dr. 2010). Osim toga, obitelj s više djece predstavlja i veći potencijal za opstanak društva u budućnosti.

Posljednjih desetljeća, nekadašnje norme su oslabile, jer je široko dostupna kontracepcija otvorila mogućnost životu i braku bez djece. Reprodukcijsko ponašanje ljudi dovelo je do vrlo niskih i dugoročno neodrživih stopa fertiliteta koji dovode u pitanje normalno funkcioniranje društva. Destabilizacijski čimbenici svojim učinkom dovode do smanjenja obujma mladog stanovništva, dugoročno sužavaju biološku osnovicu te je kroz sljedeće generacije sve manji broj žena fertile dobi. Obitelj se danas uvelike razlikuje od one

tradicionalne, po svojoj strukturi, unutarnjim odnosima, demografskim obilježjima i mjestu u društvu. Jedna od njih je i slabljenje funkcije i stabilnosti obitelji, dok su neke obiteljske funkcije preuzele druge društvene institucije (Živić, 2003).

U Hrvatskoj postoje brojni destabilizacijski čimbenici demografske situacije – prioritet profitnog pristupa ekonomskom i društvenom životu, nacionalno gospodarstvo, loša politika radne snage, nepostojanje nacionalne strategije razvoja i neplanski obrazovni sustav (Šterc i Komušanec, 2014). Mladi ljudi, odnosno stanovništvo s bioreproduktivnim potencijalom nailaze na brojne probleme, dolazi do trenda produženog života s roditeljima zbog ekonomskih razloga, visokih cijena stanova, nepovoljnih kredita, a zajedničko kućanstvo znači niže troškove. Tako dio mladih ostaje s roditeljima zbog nesigurnog posla, a dio zbog straha od samostalnosti (Nejašmić, 2012).

Hrvatsku u budućnosti očekuje nastavak smanjenja broja stanovnika, prirodni pad te demografsko starenje. Sve to vodi ka nedostatku radne snage na dugo depopuliranim područjima, pojavljuju se problemi skrbi za starije, problem mirovinskog, zdravstvenog i sustava socijalnog osiguranja (Akrap, 2005). Posljedice na lokalnoj razini su stalna erozija generacija, dugotrajno smanjenje fertiliteta, starenje, iz kojih proizlazi niz teško rješivih egzistencijalnih problema. U staroj populaciji dolazi do smanjenja ekonomske aktivnosti, gasi se društveni i kulturni život, starenje utječe na mentalitet, optimizam i duh stanovništva. Bit će potrebno sve manje učitelja i nastavnika, smanjiti će se kvote upisa, ostat će napuštene kuće i školski objekti. Kako su depopulacijska sela u principu mala, izolirana i nerazvijena, starim ljudima koji u njima žive, u budućnosti će biti teško pronaći nekog tko će im biti potpora, praktična pomoć u kućanstvu i pružati im različite oblike njege. Umirovljenik bez potpore bližnjih uz postojeću prosječnu mirovinu ne može ni platiti razne vrste usluga koje mu trebaju, kao što je pomoć u održavanju stana, osobnoj higijeni, nabavi hrane ili npr. prijevoz do liječnika (Nejašmić, 2012).

5. OSNOVNE DEMOGRAFSKE SASTAVNICE U ZADARSKOJ I ŠIBENSKO-KNINSKOJ ŽUPANIJI

5.1. Prirodno kretanje stanovništva

Orednice prirodnog kretanja stanovništva su natalitet ili rodnost i mortalitet ili smrtnost. Ako se analizira prirodno kretanje stanovništva po petogodištima od 1990. do 2016. godine (Tab. 1) uočava se kako je do prirodnog pada u Šibensko-kninskoj županiji došlo već 1995. godine te se taj trend nastavio do danas, uz postupno povećavanje. U Zadarskoj županiji situacija je nešto povoljnija. Prirodni prirast je bio pozitivan sve do 2010. Pet godina poslije dolazi do prirodnog pada, koji je manje izražen nego u Šibensko-kninskoj županiji. Šibensko-kninska županija za svaku promatranu godinu slijedi opće trendove Republike Hrvatske u kojoj je također prirodni pad započeo 1995. godine i traje do danas, dok Zadarsku županiju tek nekoliko zadnjih godina obilježava prirodni pad stanovništva.

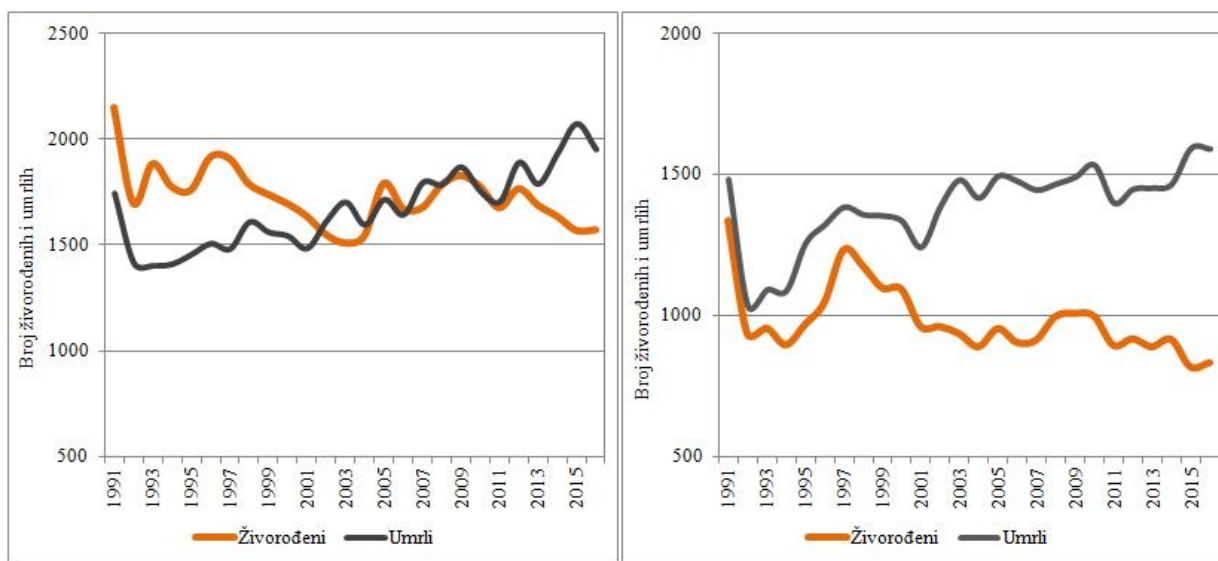
Tablica 1. Broj živorođenih i umrlih u Šibensko-kninskoj i Zadarskoj županiji, 1990. - 2016.

Županije		1990.	1995.	2000.	2005.	2010.	2016.
Šibensko-kninska ž.	Živorodeni	1614	969	1093	954	998	834
	Umrli	1553	1255	1334	1495	1534	1592
	Prirodna promjena	61	-286	-241	-541	-536	-758
Zadarska ž.	Živorodeni	2595	1760	1695	1791	1776	1571
	Umrli	1780	1454	1541	1714	1751	1950
	Prirodna promjena	815	306	154	77	25	-380
REPUBLIKA HRVATSKA	Živorodeni	53869	45671	43746	42492	43361	37 537
	Umrli	51752	49826	50246	51790	52096	51 542
	Prirodna promjena	2117	-4155	-6500	-9298	-8735	-14 005

Izvor: za 1990. i 1995. Jurica (2014); za ostale godine Prirodno kretanje stanovništva – pregled po županijama, Tablica 7. 4. 1, Statistika u nizu, DZS, Zagreb, www.dzs.hr

Što se tiče prirodnog kretanja u Zadarskoj i Šibensko-kninskoj županiji u razdoblju od 1998. do 2016., razlike su velike (Sl. 1.). One se odnose na brojčane vrijednosti živorođenih koje su u Zadarskoj županiji bile više od 1 600 godišnje. Isto tako se kretao i broj umrlih koji je 2016. godine dosegao razinu od 2 100 umrlih osoba. U Šibensko-kninskoj županiji broj

živorodenih je znatno niži nego u Zadarskoj; kretao se od 1 200 godišnje do 800 u istom razdoblju, a broj umrlih bio je viši od 1 400 osoba. Druga razlika među ove dvije županije jest što je u Šibensko-kninskoj županiji prirodno kretanje negativno od 1998. godine, kada je broj umrlih bio viši za 182 osobe od broja živorođenih, a 2016. je bilo čak 760 više umrlih osoba nego živorođenih. U Zadarskoj županiji je prirodno kretanje tek od 2002. godine poprimilo negativne vrijednosti. Narednih godina broj živorođenih i umrlih je u ovoj županiji gotovo simetrično oscilirao da bi od 2011. godine prirodno kretanje postalo negativno sa sve većim vrijednostima umrlih.



Slika 1. Kretanje broja živorođenih i umrlih od 1998. do 2016. godine u Zadarskoj i Šibensko-kninskoj županiji

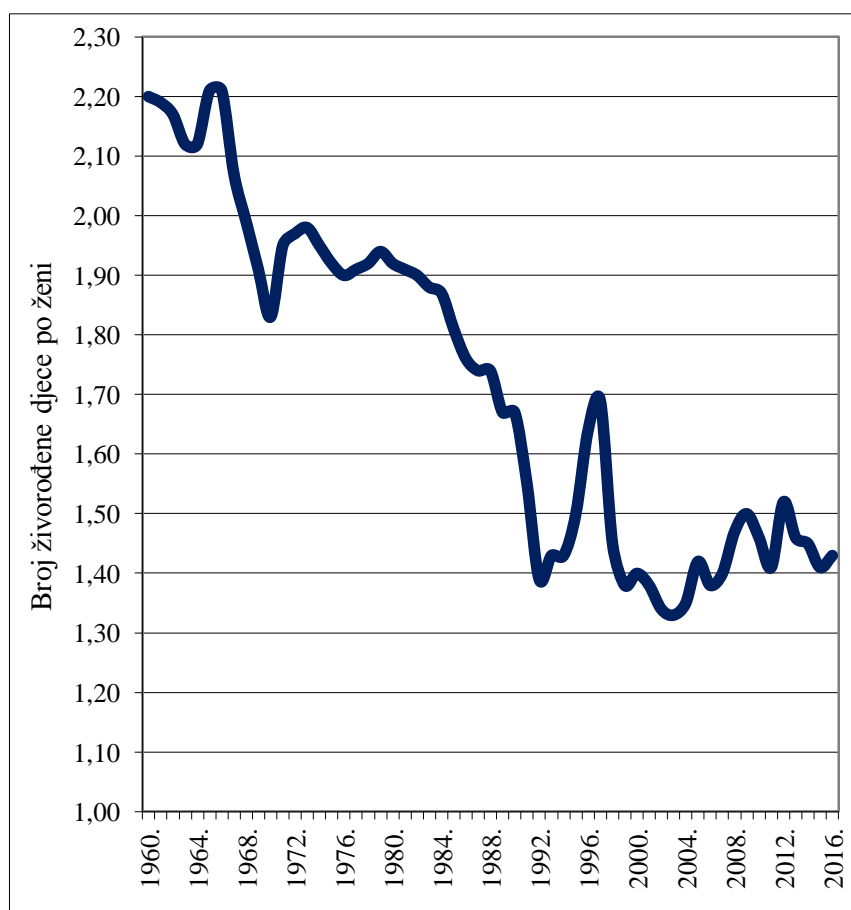
Izvor: Prirodno kretanje stanovništva – pregled po županijama, Tablica 7. 4. 1., Statistika u nizu, DZS, Zagreb, www.dzs.hr

5.2. Fertilitet

Osim najjednostavnijeg pokazatelja reprodukcije stanovništva (prirodne promjene) postoje i drugi pokazatelji među kojima je stopa ukupnog fertiliteta (SUF). To je najbolji pokazatelj ostvarene razine plodnosti. Stopa ukupnog fertiliteta „označava vjerojatan, prosječan broj živorođene djece koji bi rodila jedna „prosječna“ žena promatrane generacije u svom fertilnom razdoblju, pod uvjetom djelovanja sadašnjih specifičnih stopa fertiliteta prema dobi i uz apstrahiranje od utjecaja mortaliteta“ (Wertheimer-Baletić, 1999: 230). Pojednostavljeno, stopa ukupnog fertiliteta pokazuje prosječan broj živorođene djece po ženi.

Ako je stopa ukupnog fertiliteta ispod 2,1 prosječno djece po ženi, tada nije osigurano obnavljanje stanovništva.

Kod analize fertiliteta u Zadarskoj i Šibensko-kninskoj županiji, potrebno je ukratko se osvrnuti na karakteristike rađanja/fertiliteta na razini Hrvatske. Od polovine 1960-ih godina, broj živorođenih se u Hrvatskoj kontinuirano smanjivao kao rezultat društveno-gospodarskih promjena, a broj umrlih se lagano povećavao uglavnom kao rezultat starenja stanovništva. Tako da je od 1991. godine broj živorođenih u Hrvatskoj manji od broja umrlih, odnosno, prirodno kretanje je negativno već dvadeset i pet godina. K tome, stopa ukupnog fertiliteta nije dovoljna za zamjenu generacija.



Slika 2. Kretanje stope ukupnog fertiliteta u Hrvatskoj od 1960 do 2016. godine

Izvor: Demografska statistika od 1960. do 1990. Savezni zavod za statistiku, Beograd; Statistički ljetopisi od 1991. do 2017., Tab. 5-12, Stope fertiliteta, DZS, Zagreb, www.dzs.hr

U Hrvatskoj je zadnji puta stopa ukupnog fertiliteta bila viša od 2,1 sredinom 1960-ih godina (Sl. 2). Bila je to karakteristika i ostalih država Europe jer se radilo o razdoblju tzv. *baby booma*, odnosno o nadoknađivanju rađanja koje se trebalo dogoditi za vrijeme Drugoga

svjetskog rata. Oko 1970-ih došlo je značajnijeg pada fertiliteta, koji se sljedećih nekoliko godina nakon promjenjivih rezultata počeo snižavati sredinom 1980-ih godina. Tijekom Domovinskog rata zbog opće nesigurnosti za stvaranjem obitelji fertilitet se snizio na razinu od 1,4 djece po ženi te unatoč kratkotrajnom kompenzacijskom razdoblju (1996. i 1997.), Hrvatska nikada više nije dosegla SUF od 2,1 djece koji je potreban za obnovu stanovništva. Nakon tog razdoblja, stopa fertiliteta se donekle stabilizirala na razini od 1,4 do 1,5 prosječno djece po ženi; 2016. godine iznosila je 1,43.

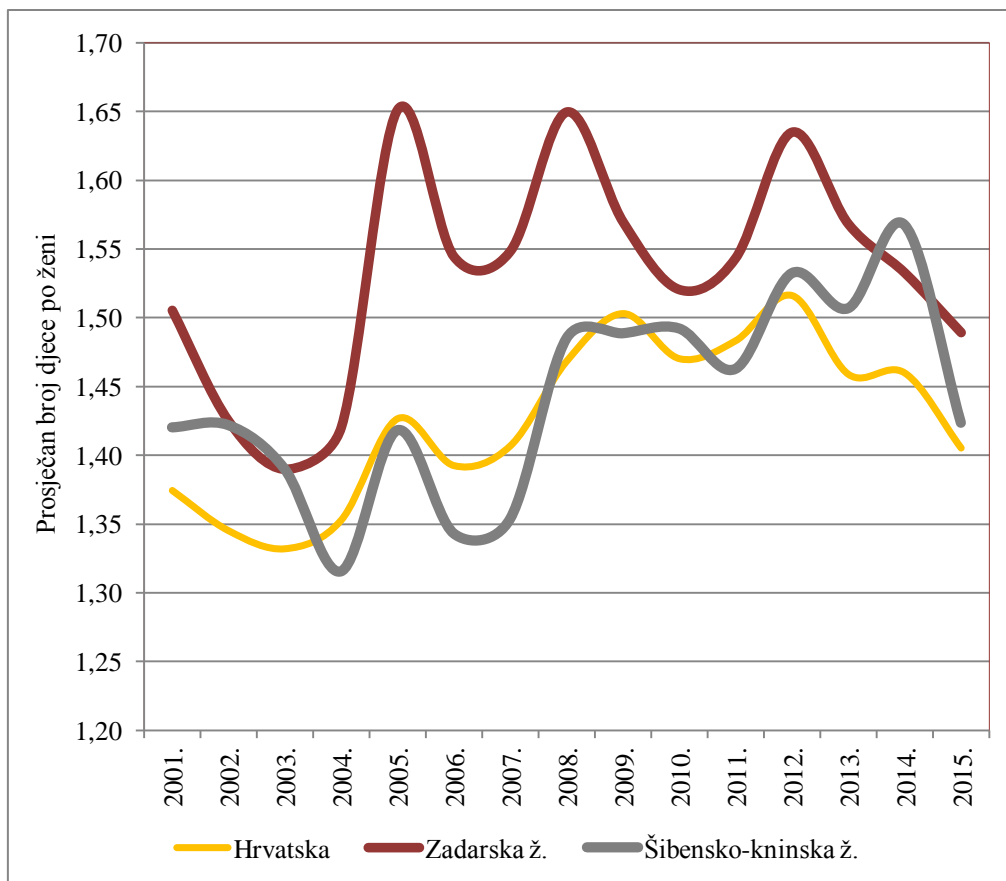
Tablica 2. Kretanje stope ukupnog fertiliteta u Hrvatskoj, Zadarskoj i Šibensko-kninskoj županiji, 2001.-2015.

Godine	Hrvatska	Zadarska županija	Šibensko-kninska županija
2001.	1,45	1,63	1,52
2002.	1,42	1,54	1,55
2003.	1,41	1,48	1,51
2004.	1,43	1,50	1,44
2005.	1,50	1,71	1,54
2006.	1,47	1,58	1,45
2007.	1,49	1,58	1,46
2008.	1,55	1,66	1,59
2009.	1,59	1,69	1,61
2010.	1,55	1,64	1,62
2011.	1,48	1,54	1,46
2012.	1,52	1,63	1,53
2013.	1,46	1,57	1,51
2014.	1,46	1,53	1,57
2015.	1,41	1,49	1,42

Izvor: Statistički ljetopis od 2001. do 2015. (za Hrvatsku), DZS, Zagreb, www.dzs.hr

Za županije izračunato prema: Tablogrami živorođenih prema spolu i starosti majke, 2001.-2015. i Priopćenje, 7.1.4, Procjene stanovništva prema spolu i dobnim skupinama od 2001. do 2015., DZS, Zagreb.

Ako se stope ukupnog fertiliteta obje promatrane županije usporede s Hrvatskom, primjećuje se kako je prosječan broj djece po ženi u Zadarskoj županiji znatno iznad prosjeka za Hrvatsku, a u Šibensko-kninskoj županiji ispod hrvatskog prosjeka (Tab. 2, Sl. 3) Za svaku promatranu godinu SUF je u Zadarskoj županiji veći nego u Šibensko-kninskoj županiji što samo po sebi ukazuje na bolje preduvjete za demografski oporavak u Zadarskoj županiji. Dvije godine (2005. i 2009.) žene u Zadarskoj županiji imale su prosječno 1,71, odnosno 1,69 djece po ženi. Nakon toga došlo je do smanjivanja fertiliteta (osim 2012. godine) te je 2015. godine prosječan broj djece po ženi pao ispod 1,50.



Slika 3. Kretanje stope ukupnog fertiliteta u Zadarskoj i Šibensko-kninskoj županiji i u Hrvatskoj od 2001. do 2015.

Izvor: kao za Tablicu 2.

U Šibensko-kninskoj županiji stope ukupnog fertiliteta kretale su se između prosječno 1,4 i 1,6 djece po ženi, s tim da su najniže bile 2015. godine (1,42 djece). Općenito, radi se o vrijednostima koje su znatno manje od onih u Zadarskoj županiji. Jedino je 2014. godine stopa ukupnog fertiliteta bila viša od one u Zadarskoj županiji.

5.3. Fertilitet prema starosti žena

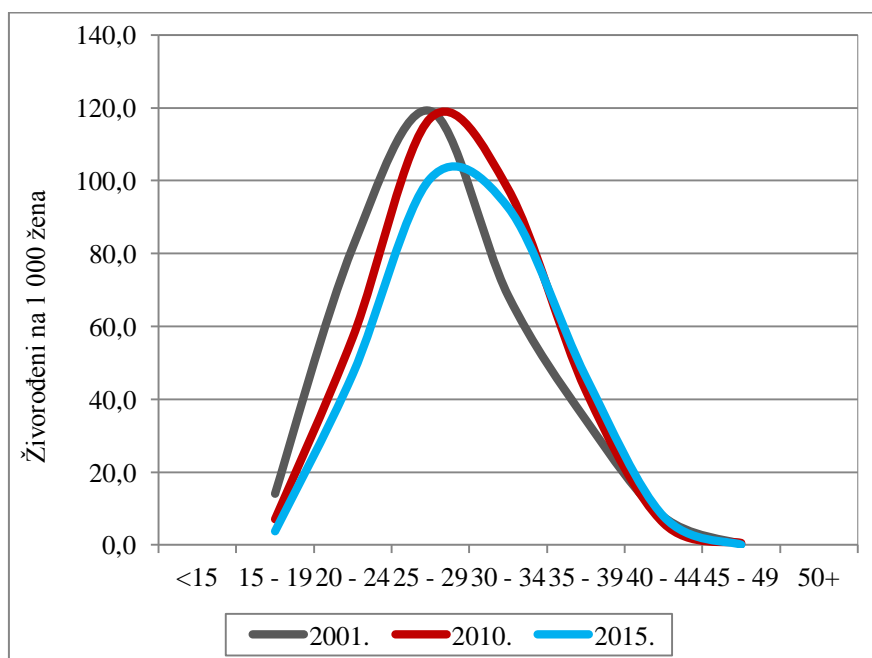
Za analizu fertiliteta po starosti koriste se specifične stope fertiliteta prema dobi. One pokazuju godišnji broj živorođene djece na 1 000 žena u fertilnom razdoblju (15-49 godina) po petogodišnjim starosnim skupinama (Nejašmić, 2005.). Specifične stope fertiliteta analizirat će se na razini države od 1990.-2015., dok će se na županijskoj razini analizirati za 2001., 2010. i 2015. godinu.

Tablica 3. Specifične stope fertiliteta u Hrvatskoj (‰), 1990.-2016.

Dobne skupine	1990.	1995.	2000.	2005.	2010.	2016.
15 - 19	28,0	18,2	15,4	14,0	12,0	9,6
20 - 24	130,2	92,4	78,7	65,9	55,4	43,3
25 - 29	108,5	96,2	94,4	98,5	99,2	86,6
30 - 34	47,8	53,5	60,1	73,1	85,2	92,0
35 - 39	16,2	20,6	24,0	27,6	36,0	44,5
40- 44	2,9	4,3	4,9	4,6	6,0	8,8
45 - 49	0,2	0,3	0,3	0,3	0,2	0,4

Izvor: Demografska statistika 1990., Savezni zavod za statistiku, Beograd; Statistički ljetopisi od 1995. do 2017. Tab. 5-12. Stope fertiliteta, DZS, Zagreb, www.dzs.hr

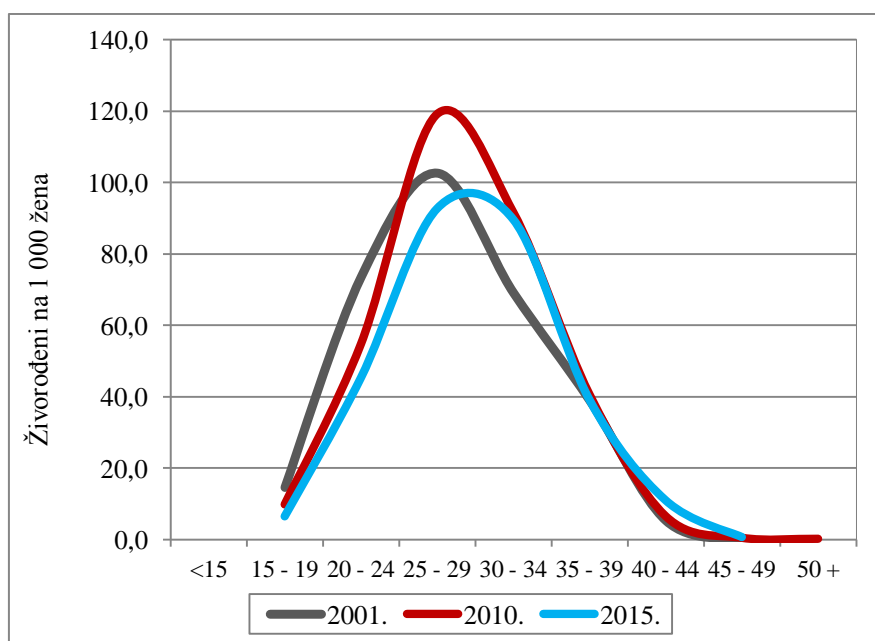
Ako se promotre specifične stope fertiliteta posljednjih 27 godina u Hrvatskoj, vidljivi su trendovi pada fertiliteta u najmlađim dobnim kohortama žena, a povećan je udio među starijim dobnim skupinama (Tab. 3). Najveća razlika je što je za dobnu skupinu 20-24 godine specifična stopa fertiliteta 2016. godine bila čak tri puta manja u odnosu na 1990. godinu. To snižavanje fertiliteta (sa 130,2‰ na samo 43,3‰) može se objasniti produženim obrazovanjem žena, kasnijim stupanjem u brak te kasnijim rađanjem i nesigurnijom gospodarskom situacijom danas. Tako da je najviša stopa fertiliteta 2016. godine bila u dobi 30-34 godine (92,0 promila).



Slika 4. Kretanje stope fertiliteta po starosti u Zadarskoj županiji, 2001., 2010. i 2015.

Izvor: kao za Tablicu 2.

U sve tri promatrane godine u Zadarskoj županiji stopa fertiliteta bila je najviša u dobi 25-29 godina, s tim da se vrijednost znatno smanjila 2015. u odnosu na 2001. i 2010. godinu (Sl. 4). Međutim, u starijoj dobi, više od 30 godina, stope fertiliteta 2015. i 2010. su izjednačene, ali i viših vrijednosti u odnosu na 2001. Ukazuje to na kasnija rađanja žena posljednjih nekoliko godina. Tek su oko dobi od 35 godina stope fertiliteta izjednačavaju za sva promatrana razdoblja čemu su uzrok ponajviše biološki faktori, odnosno smanjena plodnost i vjerojatno teža mogućnost pronalaska partnera ili jednostavno odluka većeg broja žene da ne rađa. Pošto su starije dobne skupine konstantne u vrijednostima niskog fertiliteta ponajprije zbog bioloških čimbenika, tako i najmlađe dobne skupine obilježava nizak fertilitet ponajprije zbog društvenih i kulturoloških čimbenika odnosno, ponajprije zbog usmjerenosti na duže obrazovanje. Zbog toga je većina rađanja ograničena na uski krug starosnih kohorti.



Slika 5. Kretanje stope fertiliteta po starosti u Šibensko-kninskoj županiji, 2001., 2010. i 2015.

Izvor: kao za Tablicu 2.

U Šibensko-kninskoj županiji situacija je slična Zadarskoj što se tiče slabijeg sudjelovanja najstarijih i najmlađih kohorti žena u reprodukciji. Međutim, za razliku od Zadarske županije, žene starosne skupine 25-29 godina imale su 2010. godine veći broj rađanja nego 2001. što u Zadarskoj županiji nije bio slučaj (Sl. 5). Ono što se primjećuje jest trend sve kasnijeg rađanja, tako da se 2015. godine skupina od 30-34 godine približava po

broju rađanja skupini od 25-29, dok je u skupini žena starijih od 35 godina primjetan intenzivni pad rađanja, zbog već navedenih razloga. Pošto se dob rađanja pomiče prema starijim dobnim skupinama, sve više se sužavaju starosne kohorte žena, odnosno vremensko razdoblje u kojem žene rađaju djecu. Unatoč nešto boljoj situaciji u Zadarskoj županiji vidljivi su negativni trendovi u obje županije, odnosno sve kasnija rađanja kod žena.

5.4. Bruto stopa reprodukcije

Bruto stopa reprodukcije je jedan od pokazatelja reprodukcije stanovništva, odnosno pokazatelj obnove samo ženskog stanovništva. Označava „prosječan broj ženske djece koju će sada živorođena djevojčica roditi tijekom svog fertilnog razdoblja , uz uvjet: a) da fertilitet ostane isti kao i fertilitet naraštaja žena u godini promatranja, b) pod uvjetom da niti jedna živorođena djevojčica ne umre prije kraja fertilnog razdoblja, tj. do 49 godine života“ (Wertheimer-Baletić, 1999). Ako je bruto stopa reprodukcije manja od 1,02 obnavljanje stanovništva nije osigurano. Posljednje promatrane godine (2015.), bruto stopa reprodukcije je u Zadarskoj županiji iznosila 0,73, a u Šibensko-kninskoj županiji, kao i u Republici Hrvatskoj smanjena je na razinu ispod 0,7 (Tab. 4). Ta brojka je zabrinjavajuća, ako se u obzir uzmu sve uže kohorte žena iz nadolazećih fertilnih dobnih skupina, što znači da će u budućnosti sve manji apsolutni broj žena sudjelovati u reprodukciji stanovništva

Tablica 4. Bruto stopa reprodukcije u Šibensko kninskoj, Zadarskoj županiji i Republici Hrvatskoj u razdoblju 2001.-2013. godine

Županije	2001.	2005.	2010.	2015.
Šibensko-kninska	0,69	0,72	0,73	0,68
Zadarska	0,74	0,77	0,74	0,73
REPUBLIKA HRVATSKA	0,67	0,69	0,71	0,68

Izvor: kao za Tablicu 2.

5.5. Rađanje prvog djeteta i godine stupanja u brak

Prosječna starost pri sklapanju braka je važna demografska odrednica pogotovo u onim državama gdje se većina rađanja dogodi u braku. Proteklih desetljeća došlo je do izraženih promjena demografskih parametara.

Tablica 5. Stopa ukupnog fertiliteta, prosječna dob žene pri rađanju prvog djeteta i prosječna dob žene pri sklapanju prvog braka u Hrvatskoj, 1960.-2015.

Godina	Stopa ukupnog fertiliteta	Prosječna dob žene pri rađanju prvog djeteta	Prosječna dob žene pri sklapanju prvog braka
1960.	2,20	23,4	22,4
1965.	2,21	23,4	22,0
1970.	1,83	23,1	21,4
1975.	1,92	23,1	21,7
1980.	1,92	23,4	22,1
1985.	1,81	23,6	22,5
1990.	1,67	24,1	23,1
1995.	1,50	24,8	24,1
2000.	1,39	25,5	25,3
2005.	1,42	26,4	26,2
2010.	1,46	27,5	27,1
2015.	1,41	28,6	28,2

Izvor: Demografske statistike za razdoblje 1960.-1990., Savezni zavod za statistiku, Beograd; Žene i muškarci u Hrvatskoj 2017., za razdoblje 1990. i 2015. DZS, Zagreb.

U Hrvatskoj se od 1960. do 2015. godine, prosječna dob žene pri sklapanju braka povećala se gotovo za šest godina (Tab. 5.), što se direktno odražava na niži fertilitet zbog kraćeg fertilnog razdoblja, ali i manje fiziološke plodnosti odnosno nižeg fekonditeta u kasnijim godinama. U istom vremenskom razdoblju za otprilike šest godina se povećala prosječna dob žene pri rađanju prvog djeteta te danas iznosi 28,6 godina, dok je 1960. iznosila 23,4 godine. Povećanje dobi žena pri rađanju prvog djeteta i ulasku u brak najviše je došlo do izražaja u razdoblju nakon 1990. godine. U tablici 5, također je vidljiva i obrnuta korelacija između visine stope ukupnog fertiliteta te prosječne dobi žene pri sklapanju braka i prosječne dobi žene pri rađanju prvog djeteta. Naime, žene koje su se udale u mlađoj dobi i rađale u mladoj dobi, pokazuju i višu stopu ukupnog fertiliteta. Na ovakvo stanje utječu brojni društveni i gospodarski faktori, ponajviše visokoškolsko obrazovanje koje privlači sve veći broj žena, njihovo osamostaljivanje te određeno razdoblje koje mladi ljudi provedu živeći zajedno bez braka.

6. STARENJE STANOVNIŠTVA U ZADARSKOJ I ŠIBENSKO-KNINSKOJ ŽUPANIJI

Stanovništvo po dobi se prema većim skupinama klasificira na mlado (0-14 godina starosti), zrelo (15-64) i staro (65 i više godina). Ako se u obzir uzme udio pojedine grupe stanovništva u ukupnoj populaciji, mogu se razlikovati tri tipa stanovništva. Mlado stanovništvo označava onu populaciju gdje je udio starih manji od 4%, zrelo stanovništvo s udjelom starih od 4-7% i staro stanovništvo gdje je udio starih veći od 7%. Starenje je proces koji zapravo počinje nakon 30. godine života, te uključuje brojne anatomske promjene; funkcije organa se mijenjaju, smanjuje se mišićna masa, no proces starenja je individualan proces na koji svaki pojedinac reagira drugačije (Duraković, 2006). Demografsko starenje povećava neravnotežu između radno aktivnog stanovništva i umirovljenika, što uvjetuje povećana izdavanja za mirovine, zdravstvo, socijalnu skrb, promjenu strukture potrošnje i ukupno povećanje javnih troškova (Mečev i Vudrag, 2012).

Jedan od problema je što ljudi žive vrlo dugo te se poprilično dugo koristi mirovina koja iako je niska, zahtijeva značajna izdvajanja države. Raniji odlazak u mirovinu se ne kažnjava dok se kasniji odlazak u mirovinu ne nagrađuje, zbog čega je potrebno povećati radnu aktivnost starijih radnika. Kako bi se stariji radnik uspješno prilagodio radnim zadacima potrebno je voditi računa o njegovim individualnim potrebama i mogućnostima na poslu te očuvanju mentalnog, emocionalnog i fizičkog zdravlja (Pološki i dr., 2011). Stoga je poželjno omogućiti fleksibilniji i kraći rad te poboljšati radne uvjete koji bi primorali starije osobe da nastave raditi. Važno je istaknuti kako je starijim osobama lakše očuvati kvalitetu života u većim gradovima gdje je sustav zdravstvenih usluga i socijalne skrbi na višoj razini u odnosu na izvangradska područja (Koružnjak, 2003). Troškovi koje država izdvaja za umirovljenike uključuje ponajviše novčane izdatke za mirovine, zdravstvo, skrb, obrazovanje u sklopu cjeloživotnog učenja te naknade za starije ljude koji su nezaposleni, a još nisu u mirovini (Puljiz, 2016). Jedan od problema implementiranja takvih mjera je nesklonost poslodavaca zapošljavanju starijih radnika te nezainteresiranost samih radnika da rade dulje, pošto žele što ranije ići u mirovinu. Duži radni vijek povećava javne financije, smanjuje izdatke države, povećava kasniji dohodak u mirovini te povećava broj radno aktivnog stanovništva (Vodopivec i Dolenc, 2008).

Za razliku od tradicionalnog društva, današnje dobne skupine, odnosno životne faze čovjeka su institucionalizirane, te se kao granica starosti često uzima dob odlaska u mirovinu. Demografsko starenje ili „tiha revolucija“ je proces povećanja udjela skupine stanovnika starijih od 65 godina u ukupnom stanovništvu. Dvije temeljne determinantne starenja stanovništva su „starenje s vrha piramide“, kada zbog produženog trajanja života dolazi do povećanja udjela starijih osoba te „starenje s baze piramide“, što je posljedica smanjenja stope fertiliteta (Puljiz, 2016). Efekt naraštajnog pomaka označava proces ulaska u fertilno razdoblje života sve malobrojnijih naraštaja (Wertheimer-Baletić, 1999). Starenje povećava i opće stope mortaliteta zbog visokog udjela starog stanovništva koje unatoč razvoju zdravstvene skrbi imaju povećanu stopu smrtnosti u odnosu na mlađe dobne skupine.

Starenje stanovništva je jedna od najznačajnijih društvenih promjena u 21. stoljeću koja će utjecati na sve segmente društva, tržište rada i financija, zahtjev za uslugama i robom, stambenim uslugama, prijevozom i zdravstvenom skrbi. Napredak u razvoju medicine, tehnologije, poboljšanje životnih uvjeta, omogućio je dulji život nego proteklih desetljeća. Tako povećanje prosječnog očekivanog trajanja života predstavlja jedno od civilizacijskih dostignuća prošlog stoljeća, ali i značajan izazov društvima sa starijim stanovništvom.

Posljedice starenja stanovništva su višestruke. Starenje društva može utjecati na gospodarski rast države, na stabilnosti obitelji, mogućnost države da pruži određene resurse za starije građane te može biti upitan i opstanak samog naroda. Posljedice starenja uključuju usporavanje stope rasta stanovništva, smanjivanje nataliteta, neuravnoteženost starijih dobnih skupina, starenje radnog kontingenta. Smanjenjem broja stanovnika, odnosno prirodnim padom kroz smanjenje fertiliteta, s vremenom dolazi do sve manjeg priljeva potencijalnih radnika u radno aktivno stanovništvo. Uz to se smanjuje i baza za prirodnu bioreprodukciju stanovništva. Proces starenja ukupnog stanovništva dovodi i do starenja radno aktivnog stanovništva, odnosno povećanja udjela starijih dobnih skupina u ukupnom radnom kontingentu. Radno sposobno stanovništvo u dobi od 15-64 godine čini radnu snagu koja generira gospodarski napredak. Starenje stanovništva povećava opću stopu smrtnosti stanovništva, smanjuje učestalost migracija, uzrokuje feminizaciju starijih dobnih skupina, smanjuje stopu rodnosti te utječe na starenje radnog kontingenta (Wertheimer-Baletić, 1999).

U budućnosti će se u Hrvatskoj broj starih stanovnika povećati u relativnim i apsolutnim brojkama, jer će se povećati godine očekivanog trajanja života te će se smanjiti

korpus radno aktivnog stanovništva. Dvije sastavnice ukupne depopulacije su uzrokovale smanjenje broja stanovnika; negativni saldo migracije i prirodni pad stanovništva. Starenje stanovništva dovodi do brojnih izazova te izaziva zabrinutost za buduće ekonomske prilike, gospodarski rast, financijski i mirovinski sustav. Visoki rashodi u sustavu zdravstva povezani su povećanom potrebom za zdravstvenu skrb starijih osoba, stoga je zadaća države poticati zdraviji život uz poticanje fizičke aktivnosti, umjerene prehrane, i kao jednu od preventivnih mjera protiv bolesti, odvratiti stanovništvo od korištenja alkohola, droga i pušenja (Obadić i Smolić, 2008). Starenjem populacije u Hrvatskoj će doći do smanjene gospodarske aktivnosti, usporavanja društvenog i kulturnog života, zapostavit će se stočarstvo i poljodjelstvo te će doći do izumiranja brojnih manjih, perifernih naselja. Starenje stanovništva nadalje, usporava dinamičan gospodarski razvoj zemlje, dolazi do smanjenja potrošnje u nekim proizvodnim granama dok istovremeno dolazi do povećanja potrošnje lijekova. Osim što starost bez kontakta s bližim članovima obitelji donosi svojevrsnu društvenu izoliranost, prosječan umirovljenik će teško od svojih prihoda moći platiti razne troškove potrebne za normalno funkcioniranje života. Novčana sredstva za pokrivanje troškova života današnjih umirovljenika se isplaćuju iz doprinosa radno aktivnog stanovništva koje je danas u radnom odnosu, što upućuje na potrebu pravovremene reakcije državnih vlasti zbog problema koji nadolaze u budućnosti (Obadić i Smolić, 2008). Prvenstveno je potrebno stvoriti mjere koje bi usporile nepovoljne demografske procese. Kako bi se u tom uspjelo od izrazite važnosti je predvidjeti društvene i gospodarske posljedice stanja danas. Demografske tokove se ne bi smjelo prepustiti spontanom tijeku već ciljanom politikom, ako ne onemogućiti, onda usporiti one procese koji negativno utječu na demografsko stanje u državi.

Dob koja razgraničuje „mlade“ i „stare“ radnike je 45 godina (Bubaš, 2009) Starenjem opadaju brojne kognitivne funkcije poput pozornosti i dugoročnog pamćenje, dok izvršne funkcije prve opadaju. Stariji radnici pokazuju slabije rezultate pri mjerenju radnog pamćenja dok ne postoje značajne razlike između mlađih i starijih radnika u izvršnim funkcijama osim što je starijim radnicima potrebno više vremena za izvršavanje zadataka (Zadro i dr., 2016).

Stariji radnici se manje ozljeđuju na poslu u odnosu na mlađe radnike, pouzdani su, iskusni te imaju poželjne radne navike (Reischl, 2007). Također, starija se populacija radnika često suočava s negativnim stavovima, poput npr. smanjene produktivnosti u zahtjevnim radnim uvjetima, ako se uzimaju u obzir njihove radne sposobnosti. Ipak, istraživanja su

pokazala kako stariji radnici više poštuju pravila, poslovnu hijerarhiju te podižu kvalitetu rada, no osjećaju manji stupanj podrške na radu i češću diskriminaciju (Bubaš, 2009)

Uza sve manji broj djece u obitelji te sve učestalijim odvojenim životom odrasle djece i njihovih starih roditelja, sve većom zaposlenošću žena te sve većim brojem nepotpunih obitelji, dolazi do problema nedostatne skrbi za starije članove obitelji (Podgorelac i Klempić, 2007). Iako je proteklih desetljeća došlo do promjene strukture obitelji u određenoj mjeri, obitelj je i dalje temeljni izvor emocionalne i materijalne skrbi starih ljudi.

Država međutim, ne igra veliku ulogu pri skrbi za starije građane, već to prepušta njihovim obiteljima, u čemu prednjače bračni partneri i djeca, čime može doći do povećanog pritiska prvenstveno na ženske članove obitelji, koje se usporedno trebaju brinuti za djecu i stare roditelje. Sve veći broj žena u radnom odnosu ne dovodi samo do sve manjeg broja djece nego i do smanjenja vremena oko brige za starije članove obitelji. Neki zaposleni će biti u situaciji da se istovremeno trebaju brinuti za svoju djecu, svoje roditelje i čak za svoju baku ili djeda. S vremenom dolazi do transformacije obitelji, gdje je sve manji broj djece, a sve veći broj stariji članova obitelji koji zahtijevaju skrb. Kako brojni parovi, kao i samohrane majke, prvo dijete dobiju u svojim tridesetima i četrdesetima, sve više djece odgaja samo jedan roditelj. Uz to povećava se broj razvoda i smanjuje se broj brakova. Tako da, sve više starijih osoba živi samo, bez potpore obitelji. Kvaliteta života starije populacije će ovisiti ponajprije o više čimbenika poput, plaće zbog sve dužeg perioda rada, prihoda od mirovine, uštedevine te skrbi i pomoći članova obitelji (Dobriansky i dr., 2007).

Tablica 6. Pokazatelji starenja stanovništva Zadarske, Šibensko-kninske županije i Republike Hrvatske 2011. godine

Pokazatelji starosti	Zadarska ž.	Šibensko-kninska ž.	R. Hrvatska
Koeficijent starosti- udio (%) 65+	18,5	21,8	17,7
Indeks starosti	117,5	154,5	115,0
Prosječna starost	41,9	44,2	41,8
Udio (%) stanovnika 80+	4,1	5,3	3,9

Izvor: Izračunato prema: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Stanovništvo prema starosti (pojedinačne godine) i spolu po županijama, popis 2011, DZS, Zagreb, www.dzs.hr

U Zadarskoj županiji koeficijent starosti, odnosno udio stanovništva starog 65 i više godina iznosio je 18,5% 2011 godine, a u Šibensko-kninskoj 21,8% što je znatno više prosjeka Hrvatske (17,7%) (Tab. 6). Indeks starosti pokazuje brojčani odnos starih (65 i više godina) i mladih (0-14) (Nejšamić, 2005). On je dobar pokazatelj starenja neke populacije, jer je najosjetljiviji na razlike ili promjene u dobnoj strukturi neke populacije. Udio starijeg stanovništva u Hrvatskoj neprestano raste te se s indeksom starosti od 115,0 Hrvatska nalazi u skupini najstarijih populacija Europe. U Zadarskoj županiji je indeks starenja gotovo na razini Hrvatske, dok je u Šibensko-kninskoj situacija mnogo nepovoljnija; indeks starosti iznosi čak 154,5. Također je i prosječna starost stanovništva u Zadarskoj županiji na razini hrvatskog prosjeka. Šibensko-kninska županija, međutim, pokazuje znatno višu prosječnu starost (44,2 godine) te spada među demografski najstarije županije u Hrvatskoj. Udio najstarijih starih, odnosno stanovnika starih 80 i više godina, u Zadarskoj županiji je nešto viši od vrijdnosti za Hrvatsku, dok je u Šibensko-kninskoj županiji prešao razinu od 5% ukupnog stanovništva, što je za 1,4 postotni poen više od državnog prosjeka.

Tablica 7. Struktura stanovništva prema glavnim dobnim skupinama u Zadarskoj i Šibensko-
kninskoj županiji, 2011.

Dobne skupine	Zadarska županija		Šibensko-kninska županija	
	broj stanovnika	%	broj stanovnika	%
0-14	26837	15,8	15450	14,1
15-64	111652	65,7	70048	64,1
65+	31528	18,5	23877	21,8
Ukupno	170017	100,0	109375	100,0

Izvor: kao za Tablicu 6.

U Hrvatskoj je pad nataliteta najveći uzrok demografskog starenja stanovništva. Na osnovu toga može se zaključiti kako starenje populacije nije privremen, već dugotrajan proces s predvidljivim posljedicama. Stvaranje projekcija budućeg demografskog razvoja je često nezahvalno, no neki trendovi su uočljivi. Iako uz trenutno relativno visok stupanj nezaposlenosti, Hrvatska bi se u budućnosti mogla susresti s manjkom radne snage, a uz veliki broj starog, radno neaktivnog stanovništva izdaci zdravstvo, mirovine i socijalnu skrb bit će sve veći. Kako je populacija sve starija, od izrazite je važnosti da vlada stvori skup reformi, kao i javnih ustanova usmjerenih isključivo na poboljšanje života starijim osobama. Najvažnije je osigurati radna mjesta starijim osobama koje su voljne raditi, kao i pokušati osigurati uvjete za samozapošljavanje. Osim toga, trebao bi se olakšati pristup javnim službama u gradovima i ruralnim područjima.

7. OSNOVNA GOSPODARSKA OBILJEŽJA ZADARSKE I ŠIBENSKO - KNINSKE ŽUPANIJE

Ekonomska obilježja određenog područja utječu na njegovu demografsku sliku. Podaci o gospodarskoj dinamici i ekonomski aktivnom stanovništvu važni su za bolje predočavanje trenutne demografske situacije i predviđanje budućih trendova.

Vodeće gospodarske djelatnosti u Šibensko-kninskoj županiji su djelatnosti prerađivačke industrije, trgovina na veliko i malo, turizam i građevinarstvo, dok su u Zadarskoj županiji najvažnije trgovina, prerađivačka industrija, turizam, prijevoz i skladištenje, poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo te građevinarstvo.

Razlike između dvije županije vidljive su u vrijednostima ekonomskih pokazatelja. Tako je stopa registrirane nezaposlenosti u Zadarskoj županiji 31. ožujka 2016. iznosila 16%, dok je u Šibensko-kninskoj županiji na isti dan iznosila 22,5% (HGK, 2017a, 2017b). Nezaposlenost u Republici Hrvatskoj je iste godine iznosila 16,9% (HGK, 2017c). Važno je istaknuti kako je nezaposlenost u Zadarskoj županiji od 2010. do 2014. godine iznosila preko 20%, što je približno jednaka stopa nezaposlenosti danas u Šibensko-kninskoj županiji. Stvarni podaci o postotku nezaposlenosti trebali bi se temeljiti na broj nezaposlenih izvan turističke sezone, jer je to realniji podatak o uvjetima života. Privremeno, sezonsko zapošljavanje ne omogućava pojedincima niti obiteljima u potpunosti ostvariti svoje životne ciljeve. No došlo je do određenog pomaka te je stopa nezaposlenosti tijekom zadnje dvije godine smanjena. Broj nezaposlenih je vjerojatno veći, jer se kao nezaposleni vode samo oni prijavljeni na Zavodu za zapošljavanje, ne uzimajući u obzir one koji nisu zaposleni ali nisu prijavljeni na Zavodu. Pad broja nezaposlenih nije isključivo rezultat povećanog zapošljavanja, već i postroženi kriteriji Hrvatskog zavoda za zapošljavanje za zadržavanje statusa nezaposlene osobe te iseljavanje iz države. Razlike u gospodarskim trendovima između dvije županije očituju se i u apsolutnom broju nezaposlenih 2008. i 2016. godine. U Zadarskoj županiji je došlo do smanjenja broja nezaposlenih u odnosu na 2008. godinu; 2016. godine bilo je ukupno 6 965 nezaposlenih osoba, a 2008. godine, 9 410. U Šibensko-kninskoj županiji 2008. godine broj nezaposlenih je iznosio 6 570, dok je 2016. broj nezaposlenih osoba ostao gotovo isti s brojkom od 6 571 (HGK, 2017a).

Šibensko-kninska županija imala je negativnu trgovinsku bilancu od preko 90 milijuna kuna u 2016. godini, dok je Zadarska županija proteklu godinu završila s agregiranom dobiti

od 600 milijuna kuna. Indikativno je da je 2016. godine smanjen ukupan izvoz u Šibensko-kninskoj županiji za 30,8%, a uvoz za 20% u odnosu na prethodnu godinu, što ukazuje na slabljenje ekonomske aktivnosti, iako je došlo do minimalnog porasta zaposlenosti i smanjenja nezaposlenosti.

Prosječna neto plaća za radnike zaposlene u gospodarstvu u Zadarskoj županiji je 2016. godine iznosila 4 852 kn, dok je u Šibensko–kninskoj bila nešto niža, 4 784 kn. Razlike u veličini i važnosti gospodarstava ove dvije županije očituje se i u činjenici da je Šibensko-kninska županija sudjelovala s 0,4% u ukupno ostvarenom izvozu na razini države, dok je Zadarska županija sudjelovala sa 1,8%. U ukupnom uvozu Šibensko-kninska županija je sudjelovala sa 0,3%, a Zadarska sa 1,1% na razini Republike Hrvatske (HGK, 2017a,b).

Iz svih navedenih pokazatelja, vidljivo je kako su trenutačni gospodarski uvjeti povoljniji u Zadarskoj županiji, a i budući trendovi ukazuju na povoljnije stanje u Zadarskoj županiji što prejudicira veće financijske mogućnosti uspješnog provođenja potencijalnih pronatalitetnih mjera.

8. ANALIZA ANKETE

Anketa je jedna od najčešće korištenih metoda prikupljanja podataka. Anketiranjem se prikupljaju podaci kako bi se saznali stavovi, razmišljanja, preferencije ili ponašanje promatranih skupina u društvu. One pretežno sadržavaju zatvorena pitanja (pitanja u kojima je već ponuđeno više odgovora), što im omogućava lakšu statističku obradu (Lamza Posavec, 2011) Glavni razlog korištenja anketa za određenu dobnu skupinu jest mogućnost numeričkog uopćavanja rezultata anketirane društvene skupine na cjelokupno stanovništvo promatranih karakteristika. Postupak prikupljanja podataka je standardiziran što znači da je utjecaj anketara na ispitanike neznatan.

Anketa koja je korištena u ovome radu sadrži 22 pitanja, 132 odgovora i 318 varijacija na odgovore. Prije ispunjavanja anketnog upitnika, ispitanicama je pismeno objašnjeno tko provodi istraživanje te u koju svrhu, zašto su baš one odabrane kao dio uzorka i na koji način će rezultati ankete biti iskorišteni. Anketa je većinom zatvorenog tipa (zatvorena pitanja) radi lakše sistematizacije podataka i bržeg vremena ispunjavanja, uz manji broj pitanja otvorenog tipa i numeričkih ljestvica. U dijelu ankete gdje su ispitanice iskazivale svoje stavove i razmišljanja, njihovi odgovori su zabilježeni u Likertovoj skali, kojom se mjeri intenzitet slaganja ili neslaganja s određenom konstatacijom.

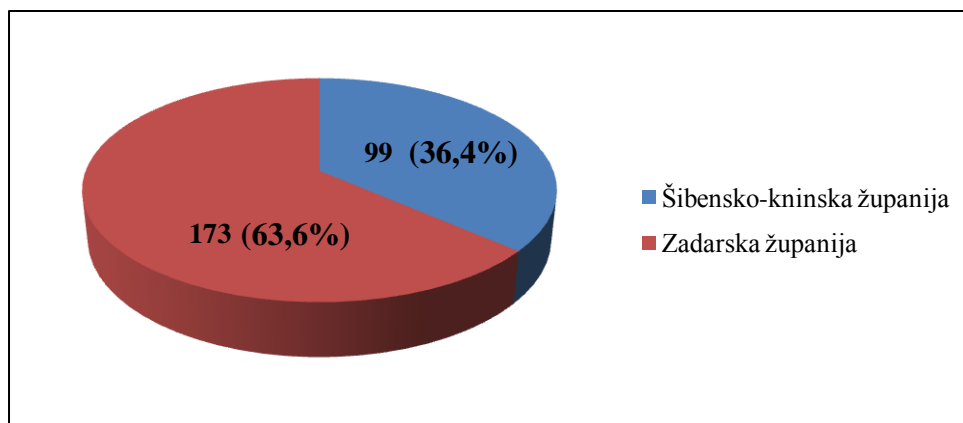
Anketiranje se provodilo tijekom 2017. godine, a do ispitanica se dolazilo putem društvenih mreža, u manjoj mjeri preko osobnih poznanstava, a u većoj mjeri putem slučajnog odabira. Pitanja su koncipirana kako bi se utvrdio socijalni i ekonomski položaj ispitanice u društvu, njihove životne vrijednosti, pogledi na roditeljstvo i djecu. Na temelju ostvarenog i željenog broja djece te osnovnih podataka o ispitanicama pokušalo se dovesti u korelaciju s varijablama navedenima u ostalim pitanjima te se tako pokušalo pronaći sličnosti i razlike između Šibensko-kninske i Zadarske županije. Za izradu ankete korišteni su brojni izvori. Najvažniji su *Kvantitativne metode istraživanja: Anketa i analiza sadržaja*, Vesne Lamze Podravec (2011) te upitnik *Fertility and family surveys*, odnosno *Ankete o fertilitetu i obitelji* UNECE (1992), potom anketa izrađena za projekt *Kvaliteta stanovanja u statističkim prostornim jedinicama grada Zadra*, kojeg su proveli S. Šiljeg i S. Mrđen.

Ovim istraživanjem tražili su se dominantni činitelji koji su uvjetovali rađanje određenog broja djece kod ispitanica. Na osnovi varijabli pokušalo se ustanoviti koji su razlozi za potencijalnu razliku između željenog (pitanje 1.) i ostvarenog broja djece (pitanje

2.). Sudionice su se analizirale prema socio-ekonomskim i socio-demografskim obilježjima poput dobi, županiji, veličini mjesta stanovanja, radnim statusom, najvišim završenim stupnjem obrazovanja te mjesečnim primanjima (*Osnovni podaci o ispitanici*). Za svaku od socio-ekonomskih i socio-demografskih varijabli izrađeni su grafički prikazi i/ili tablice. Cilj je bio ustanoviti u kojoj je mjeri situacija niskog fertiliteta uvjetovana društvenim, a u kojoj mjeri ekonomskim faktorima (pitanja 4., 8. i 9.). Također, postojala su pitanja i o odgovornosti države za uvođenje određenih mjera (13. pitanje) te stupanj slaganja ispitanica s uvođenjem potencijalnih pronatalitetnih mjera (14. pitanje) i njihov mogući utjecaj na same sudionice (15. pitanje). Religija i politička pripadnost obrađene su u pitanjima 10., 11. i 12.

8.1. Osnovna socio-ekonomska obilježja ispitanica

Uzorak anketiranih ispitanica je odabrani uzorak s obzirom da se radi isključivo o ženama fertile dobi. Broj ispunjenih anketa iznosio je 304, od toga su validne bile 272, što označava validnost od 89,5%. Od 272 ispitanice, njih 173 bilo je iz Zadarske županije, a 99 iz Šibensko-kninske (Sl. 6).

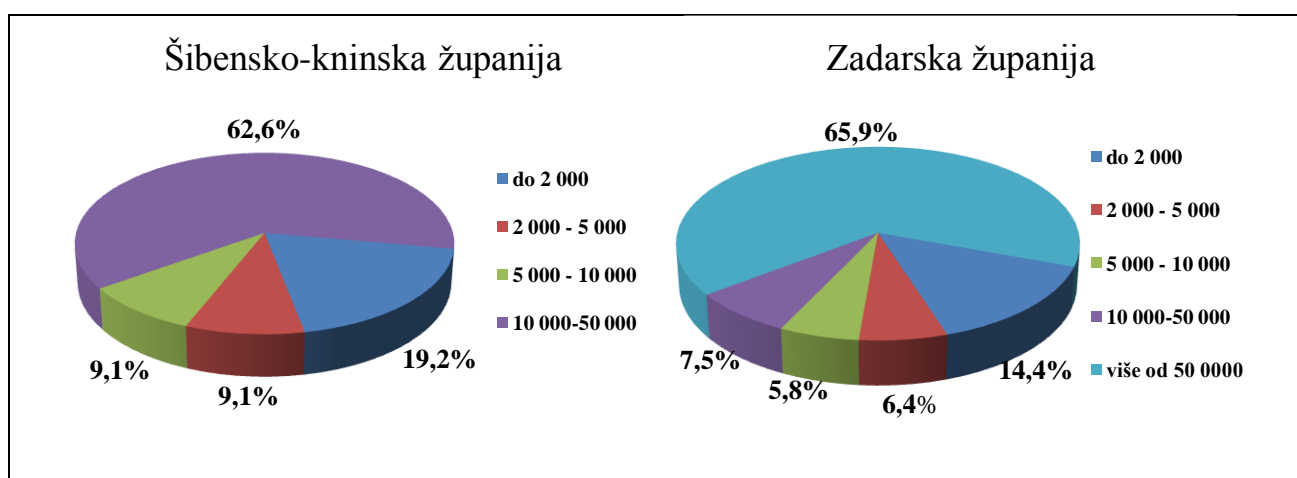


Slika 6. Broj i udio (%) ispitanica u Zadarskoj i Šibensko-kninskoj županiji

Jedno od temeljnih demografskih obilježja ispitanica je i veličina mjesta prebivališta s obzirom da je jedna od hipoteza kako će žene iz mjesta s manje od 10 000 stanovnika imati više djece u odnosu na žene iz većih gradova.

Tablica 8. Ispitanice prema županiji i veličini mjesta prebivališta u Zadarskoj i Šibensko-kninskoj županiji

Veličina mjesta stanovanja	Šibensko-kninska Županija		Zadarska županija		Ukupno	
	broj	udio (%)	broj	udio (%)	broj	udio (%)
do 2 000	19	19,2	25	14,4	44	16,2
2 000 - 5 000	9	9,1	11	6,4	20	7,3
5 000 - 10 000	9	9,1	10	5,8	19	7,0
10 000-50 000	62	62,6	13	7,5	75	27,6
više od 50 000	0	0,0	114	65,9	114	41,9
Ukupno	99	100,0	173	100,0	272	100,0

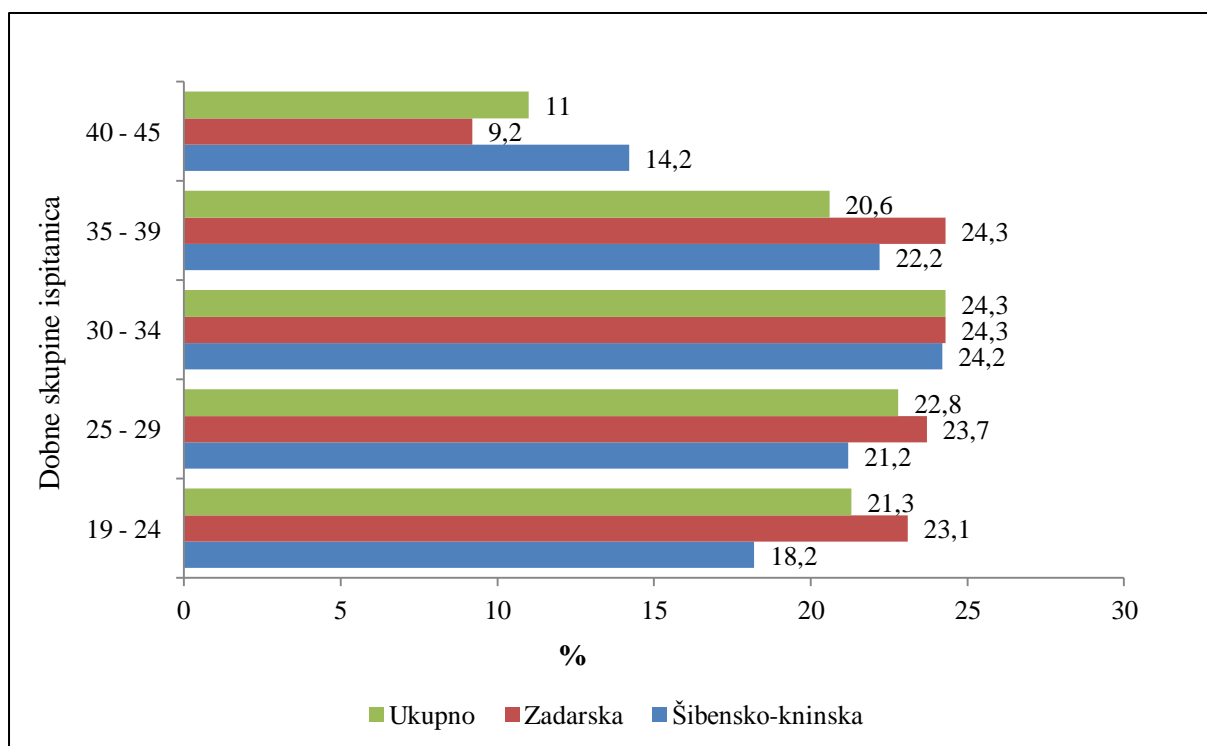


Slika 7. Udio (%) ispitanica prema mjestu stanovanja u Zadarskoj i Šibensko-kninskoj županiji

U obje promatrane županije vidljivo je kako je većina ispitanica iz većih gradova. U Zadarskoj županiji prevladavaju ispitanice iz mjesta s više od 50 000 stanovnika, odnosno grada Zadra (jedini grad koji ima toliko stanovnika). U Šibensko-kninskoj županiji, nema grada te veličine te većina ispitanica živi u mjestima od 10 000 do 50 000 stanovnika (Tab. 8, Sl. 7). U obje županije relativno je brojna skupina žena koja dolazi iz najmanjih mjesta, koja imaju manje od 2 000 stanovnika. Osim veličine Zadra kao jedinog mjesta s preko 50 000 stanovnika, u obje županije ne postoje izrazite razlike u udjelu ispitanica i njihovog mjesta stanovanja.

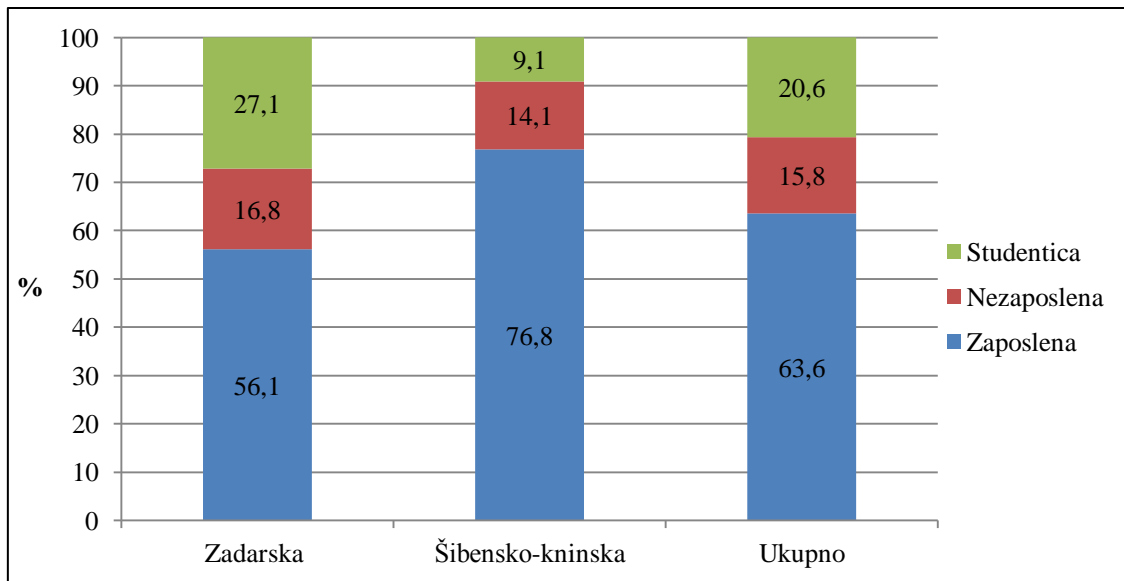
Što se tiče dobnog sastava ispitanica u anketi su sudjelovale žene nešto skraćenih fertilnih kontingenata. Nije se ispitivalo žene mlađe od 19 godina, niti starije od 45. Stoga su žene dobi od 19 godina pridružene kontingentu od 20 do 24 godine, a žene dobi od 45 godina

pridružene su kontingentu od 40 do 44 godine. Promatrajući udjele, vidljivo je kako je u Zadarskoj županiji bio nešto veći udio ispitanica najmlađe dobi, u odnosu na Šibensko-kninsku županiju. U ovoj posljednjoj, bio je veći udio ispitanica najstarijeg fertilnog kontingenta. U ostalim promatranim dobnim skupinama po županijama nema vidljivih odstupanja od ukupnog udjela dobnih skupina ispitanica, te su dobne skupine ravnomjerno raspoređene uz iznimku dobne skupine žena od 40 do 45 godina (Sl. 8.).



Slika 8. Udio (%) ispitanica prema dobnim skupinama u Zadarskoj i Šibensko-kninskoj županiji

Gotovo 2/3 anketiranih ispitanica je zaposleno s tim da je njihov udio izraženiji u Šibensko-kninskoj županiji, gdje je više od ¾ ispitanica zaposleno za razliku od Zadarske gdje je zaposleno nešto više od polovine ispitanica. Udio nezaposlenih ispitanica u obje županije se ne razlikuje u tolikoj mjeri kao udio zaposlenih. Izrazita razlika je i u udjelu studentica koje su pristupile istraživanju. U udjelu anketiranih žena Zadarske županije više od ¼ su studentice, dok u Šibensko-kninskoj taj udio ne iznosi niti 1/10 (Sl. 9). Veći udio studentica u Zadarskoj županiji utjecat će u manjoj mjeri posredno i na ostale socijalno-ekonomske pokazatelje ispitanica poput završenog obrazovanja te prosječnog primanja ispitanica i njihovog kućanstva.



Slika 9. Udio (%) ispitanica prema radnom statusu u Zadarskoj i Šibensko-kninskoj županiji

Ako se promotri završeno obrazovanje ispitanica, proizlazi da od 272 ispitanice niti jedna nije bila bez završene osnovne škole, dok su samo 2 ispitanice imale završenu osnovnu školu. Najveći broj ispitanica bio je sa završenom srednjom školom, s tim da je nešto veći udio ispitanica kojima je srednja škola zadnje završeno obrazovanje, dok je u Šibensko-kninskoj županiji veći udio žena s fakultetskim obrazovanjem (Tab. 9.).

Tablica 9. Završeno obrazovanje ispitanica u Šibensko-kninskoj i Zadarskoj županiji

Završeno obrazovanje	Šibensko-kninska ž.		Zadarska ž.		Ukupno	
	broj	udio (%)	broj	udio (%)	broj	udio (%)
Osnovna škola	2	2,0	0	0,0	2	0,7
Srednja škola	34	34,4	70	40,5	102	37,5
Viša škola/Prvostupnik	22	22,2	38	22,0	61	22,4
Fakultet	38	38,4	44	25,4	84	30,9
Magisterij/Doktorat	3	3,0	21	12,1	23	8,5
Ukupno	99	100,0	173	100,0	272	100,0

Analizirajući prosječna mjesečna primanja ispitanica, vidljivo je kako su ispitanice iz Šibensko-kninske županije u povoljnijem položaju, osobito u dijelu gdje mjesečna primanja iznose od 5 001 do 7 000 kn. U usporedbi sa Zadarskom županijom, skoro dva puta više ih je bilo u Šibensko-kninskoj, kao što ih je bilo gotovo dva puta manje u skupini s najmanjim primanjima (do 2 000 kn) (Tab. 10). Takva razlika se objašnjava većim udjelom studentica u ispitanoj populaciji Zadarske županije, koje zbog obveza oko fakultetskog obrazovanja uglavnom ne mogu ostvarivati veće prihode. Na takav razmjer se nije moglo utjecati tijekom anketiranja s obzirom da je kriterij odabira ispitanica prvenstveno bila fertilna dob, što znači

da je odnos broja ispitanica u obje županije odražavao njihov brojčani odnos u broju stanovnika promatranih županija, dok su ostali socio-ekonomski pokazatelji kod ispitanica bili slučajnog odabira. Osobna primanja od 2 001 kn do 5 000 kn u obje županije ostvaruje približno jednak udio ispitanica, s tim da primanja u tom rasponu ostvaruje najveći broj ispitanica. U najvišim kategorijama primanja značajni udio ne zauzimaju ispitanice ni u jednoj županiji, dok se na pitanje o mjesečnim primanjima nije htjelo izjasniti oko 13,2% ispitanica u Šibensko-kninskoj županiji i 18,5% ispitanica iz Zadarske županije.

Tablica 10. Prosječna mjesečna primanja ispitanica u Šibensko-kninskoj i Zadarskoj županiji

Iznos novčanih primanja	Šibensko-kninska ž.		Zadarska ž.		Ukupno	
	broj	udio (%)	broj	udio (%)	broj	udio (%)
Do 2 000 kn	10	10,1	34	19,7	44	16,2
2 001 – 5 000 kn	41	41,4	68	39,3	109	40,1
5 001 – 7 500 kn	31	31,3	31	17,9	62	22,8
7 501 – 10 000 kn	2	2,0	8	4,6	10	3,7
Preko 10 001 kn	2	2,0	0	0,0	2	0,7
Bez odgovora	13	13,2	32	18,5	45	16,5
Ukupno	99	100,0	172	100,0	272	100,0

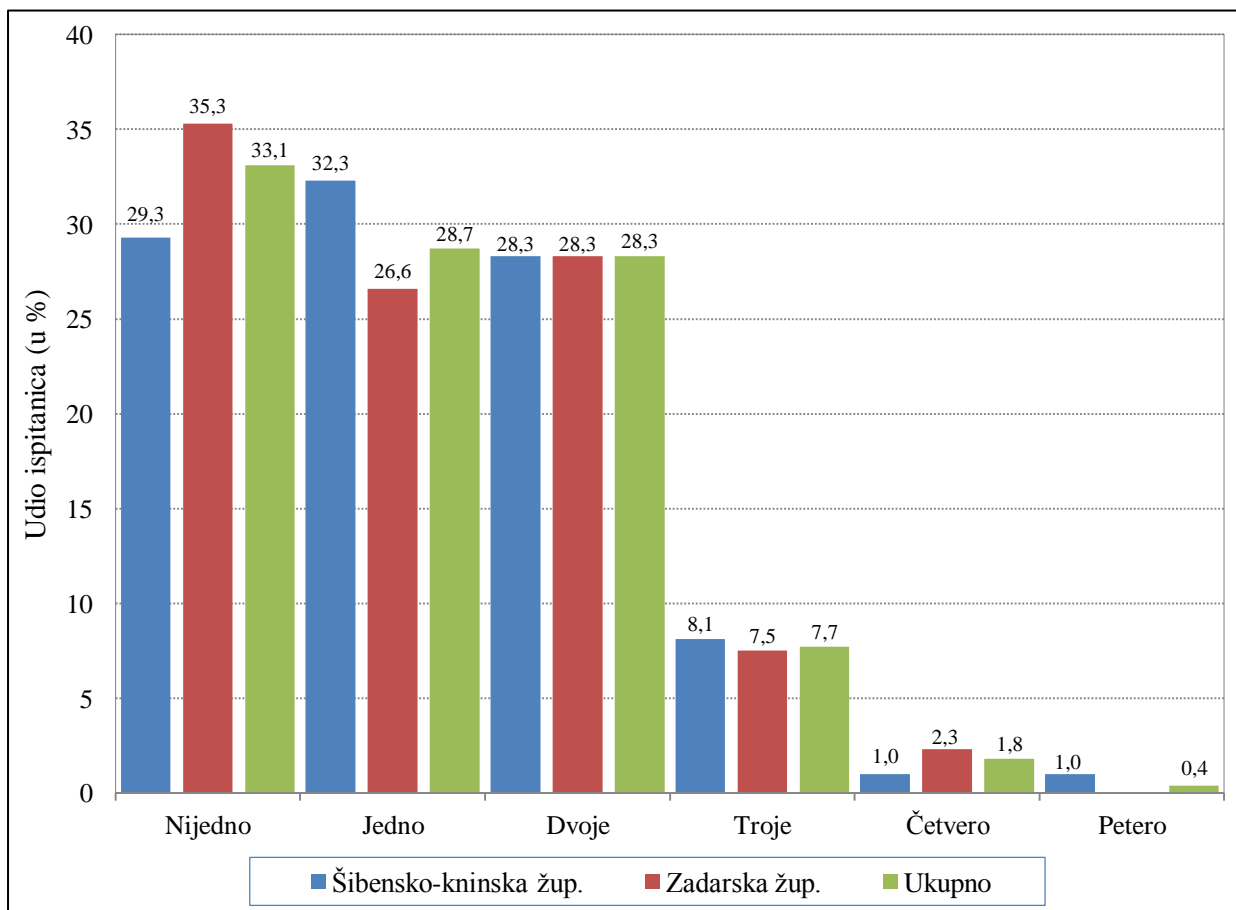
Što se tiče prosječnih mjesečnih primanja kućanstva ispitanica, u obje županije nema velikih razlika među ispitanicama, osim u udjelu primanja od 3 501 do 7 000 kn. Tako je veći udio ispitanica navedenih primanja bio u Zadarskoj županiji, dok je u Šibensko-kninskoj županiji bio veći udio ispitanica čija kućanstva mjesečno ostvaruju od 10 501 do 14 000 kn, no zato ispitanice iz Zadarske županije u najvišem ponuđenom dohodovnom razredu zauzimaju nešto veći udio (Tab. 11). Ispitanice koje se nisu izjasnile o prosječnim mjesečnim primanjima zauzimaju otprilike jednake udjele u obje županije (oko 7%).

Tablica 11. Prosječna mjesečna primanja kućanstva ispitanica u Šibensko-kninskoj i Zadarskoj županiji

Iznos novčanih primanja	Šibensko-kninska ž.		Zadarska ž.		Ukupno	
	broj	udio (%)	broj	udio (%)	broj	udio (%)
Do 3 500 kn	6	6,1	10	5,8	16	5,9
3 501 – 7 000 kn	22	22,2	44	25,4	66	24,3
7 001 – 10 500 kn	35	35,3	55	31,8	90	33,1
10 501 – 14 000 kn	20	20,2	21	12,1	41	15,1
Preko 14 001 kn	8	8,1	31	17,9	39	14,3
Bez odgovora	8	8,1	12	7,0	20	7,3
Ukupno	99	100,0	172	100,0	272	100,0

8.2. Stavovi ispitanica o majčinstvu i zaposlenju

Najveći broj ispitanica, otprilike 1/3, nema djece, s tim da je taj udio veći u Zadarskoj nego u Šibensko-kninskoj županiji što se objašnjava većim udjelom studentica koje zbog produženog obrazovanja, kao temeljnog razloga, nisu u stanju ostvariti željeni broj djece. Jedno dijete ima oko 32% ispitanica iz Šibensko-kninske županije, dok taj udio iznosi oko 26,6% u Zadarskoj županiji (Sl. 10). Jednak broj sudionica iz obje županije ima dvoje djece, oko 28,3%, dok posebno zabrinjava jako nizak udio ispitanih žena s troje i više djece. Troje djece ima samo 8,1% žena u Šibensko-kninskoj i 7,5% u Zadarskoj županiji, dok je od 272 ispitanice ukupno, samo jedna imala petero djece, a petero njih četvero djece. Prosječan broj djece po ispitanici u Šibensko-kninskoj županiji iznosi prosječno 1,22 djece, u Zadarskoj 1,15.



Slika 10. Udio ispitanica (u %) prema broju djece u Šibensko-kninskoj i Zadarskoj županiji

Tablica 12. Željeni broj djece ispitanica u Šibensko-kninskoj i Zadarskoj županiji

Broj djece	Šibensko-kninska ž.		Zadarska županija		Ukupno	
	broj	udio (%)	broj	udio (%)	broj	udio (%)
0	2	2,0	9	5,2	11	4,0
1	10	10,1	11	6,4	21	7,7
1-2	2	2,0	3	1,7	5	1,8
2	36	36,4	64	37,0	100	36,8
2-3	4	4,0	6	3,5	10	3,8
3	33	33,3	58	33,5	91	33,5
3-4	1	1,0	1	0,6	2	0,7
4	8	8,1	15	8,7	23	8,5
5	1	1,0	1	0,6	2	0,7
6	0	0,0	1	0,6	1	0,4
Ne znam	1	1,0	1	0,6	2	0,7
Ostalo	1	1,0	3	1,7	4	1,5

Istraživanje je pokazalo veliki nerazmjer između željenog i ostvarenog broja djece ispitanica u obje županije. Najviše žena želi imati dvoje djece. U Šibensko-kninskoj županiji 36,4% ispitanica i 36,8% u Zadarskoj županiji, dok je udio žena koje žele imati troje djece nešto manji; 33,3% u Šibensko-kninskoj i 33,5% u Zadarskoj (Tab. 12). Najveća razlika uočava se u udjelu žena koje žele imati jedno dijete; oko 10% žena u Šibensko-kninskoj, a 6,4% u Zadarskoj. Četvero djece želi otprilike 8% žena u obje županije. Ako se izuzmu prijelazne vrijednosti (1-2, 2-3, 3-4 djece) te ispitanice koje se nisu izjasnile, prosječan broj željene djece u Šibensko-kninskoj županiji iznosi 2,42 djece po ženi. Međutim, ako bi se uključile i prijelazne vrijednosti (1-2, 2-3, 3-4 djece), tada bi taj broj iznosio 2,51 djece po ženi. U Zadarskoj županiji prosječan broj djece bez prijelaznih vrijednosti iznosi također 2,42 djece po ženi, dok uključivanjem prijelaznih vrijednosti iznosi 2,41 što znači da nema razlika između željenog broja djece sudionica iz obje županije. Pitanje o željenom broju djece bilo je otvorenog tipa te su neke ispitanice odgovorile deskriptivno. Odnosno, nisu upotrijebile određen broj koji se mogao upotrijebiti u izračunu. To se ponajprije odnosi na četiri odgovora u rubrici „ostalo“, kao što su: „jedno do troje djece“, „koliko god mogu uzdržavati“ i „više od troje djece“. Jedna ispitanica odgovorila je, kako je željeni broj djece „nebitan“ za nju. Broj od oko 2,4 željene djece ispitanica je ohrabrujuće saznanje, ako se promotri kroz prizmu potencijalnog uspješnog uvođenja pronatalitetnih mjera, ali i demotivirajuće kad se u obzir uzme da iste ispitanice trenutno imaju 1,18 djece ako se rezultati obje županije zajedno uzmu u obzir.

Tablica 13. Ostvareni i željeni broj djece ispitanica prema veličina mjesta prebivališta u Šibensko-kninskoj i Zadarskoj županiji

Broj stanovnika	Šibensko – kninska županija		Zadarska županija	
	ostvareni broj djece	željeni broj djece	ostvareni broj djece	željeni broj djece
Do 2 000	1,63	2,95	1,42	2,77
2 000 – 5 000	0,88	2,19	1,64	2,80
5 000 – 10 000	0,90	2,40	0,91	2,45
10 000 – 50 000	1,23	2,48	0,92	2,34
Više od 50 000	-	-	1,11	2,24

Rezultati ankete prikazuju kako kod ispitanica nepostoji izražena razlika u ostvarenom i željenom broju djece neovisno o veličini mjesta prebivališta. U Šibensko-kninskoj županiji, najveći ostvareni i željeni broj djece imaju žene iz mjesta do 2 000 stanovnika, dok u Zadarskoj županiji, najveći ostvareni i željeni broj djece imaju žene iz mjesta od 2 000 do 5 000 stanovnika (Tab. 13). Ako bi se zbrojila sva mjesta do 10 000 stanovnika, tada žene iz tih mjesta u Šibensko-kninskoj županiji imaju u prosjeku 1,27 djece, a žele 2,64 djece, dok u Zadarskoj županiji ispitanice iz mjesta do 10 000 stanovnika imaju u prosjeku 1,38, a žele 2,72 djece. Tako je potvrđena hipoteza H-10, kako žene u mjestima ispod 10 000 žele veći broj djece u odnosu na one iz većih mjesta.

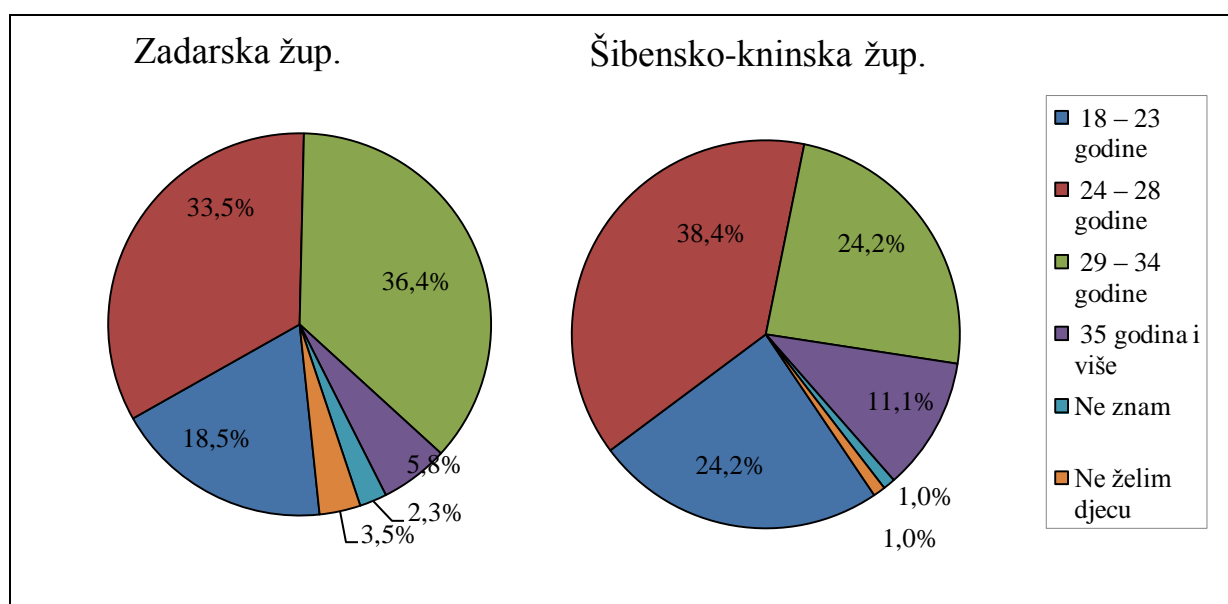
Tablica 14. Ostvareni i željeni broj djece ispitanica prema aktivnosti u Šibensko-kninskoj i Zadarskoj županiji

Radni status	Šibensko – kninska županija		Zadarska županija	
	ostvareni broj djece	željeni broj djece	ostvareni broj djece	željeni broj djece
Zaposlena	1,41	2,47	1,36	2,37
Nezaposlena	1,18	2,54	1,77	2,52
Studentica	0,00	2,50	0,24	2,31

Izvor: Vlastito istraživanje

Ako se analizira ostvareni i željeni broj djece ispitanica s obzirom na aktivnost (zaposlena, nezaposlena, studentica), studentice imaju najmanji broj ostvarene (živorođene) djece što je i razumljivo, budući da žene uglavnom počnu radati nakon završetka obrazovanja. U Šibensko-kninskoj županiji nijedna od devet ispitanih studentica nije rodila (Tab. 14). No sve tri skupine promatranih ispitanica prema aktivnosti, žele imati više djece nego što je

potrebno za obnovu stanovništva. Osim što sve ispitane skupine žele imati više djece od potrebnog broja za obnavljanje stanovništva, najviše razlike postoje između ostvarenog broja djece nezaposlenih ispitanica u obje županije. Tako nezaposlene žene u Zadarskoj županiji imaju prosječno 1,77 djece, što je znatno više od nezaposlenih žena u Šibensko-kninskoj županiji (prosječno 1,18 djece po ženi). Ovim rezultatima je djelomično potvrđena hipoteza H-1, prema kojoj bi zaposlene žene u obje županije imale veći broj djece u odnosu na nezaposlene. Ta hipoteza se pokazala ispravnom za Šibensko-kninsku, ali ne i za Zadarsku županiju.



Slika 11. Udio ispitanica (%) prema starosnim godinama poželjnog (ili već rođenog) prvog djeteta u Zadarskoj i Šibensko-kninskoj županiji

Na Slici 11. prikazan je udio žena prema dobi u kojoj bi htjele roditi ili su rodile svoje prvo dijete. U obje županije se ističe dobna skupina od 24 do 28 godina starosti koja je najprivlačnija ispitanicama za rađanje prvog djeteta, sa nešto većim postotkom žena u Šibensko-kninskoj županiji (38,4%) nego u Zadarskoj (33,5%) (Sl. 11) Druga najpoželjnija dobna skupina odnosi se na razdoblje od 29 do 34 godine. Tako se 36,4% ispitanica Zadarske županije izjasnilo da je dob od 20 do 34 godine najpoželjnija za rađanje prvog djeteta (ili da su rodile svoje prvo dijete), za razliku od 24,2% ispitanica iz Šibensko-kninske županije. Navedena razlika može se objasniti većim udjelom anketiranih studentica u Zadarskoj županiji u odnosu na Šibensko-kninsku, jer se rađanje djece kod obrazovanih žena često odgađa do kraja školovanja.

U najstarijoj ponuđenoj starosnoj skupini, više od 35 godina, udio ispitanih žena bio je gotovo dvostruko manji u Zadarskoj županiji; 5,8% prema 11,1% u Šibensko-kninskoj županiji. Razdoblje od 18 do 23 godine za rađanje prvog djeteta odabralo je oko 18,5% ispitanica iz Zadarske i 24,2% iz Šibensko-kninske županije. S aspekta demografske revitalizacije poželjan je veći udio žena koje bi prvi put rodile u toj skupini jer, kasnija rađanja utječu na ukupan broj rađanja zbog skraćenog fertilnog razdoblja i opadanja fekunditeta s godinama starosti. Pošto je nešto veći udio ispitanica iz Šibensko-kninske županije odabrao prve dvije ponuđene dobne skupine, 18 - 23 i 24 - 28 godina, logično je zaključiti, da su u Šibensko-kninskoj županiji rezultati nešto povoljniji za potencijalni demografski rast. Međutim, ne može se sa sigurnošću ustanoviti koliki je udio žena koje su već rodile prvo dijete, a koliki je udio onih koje tek planiraju roditi u svakoj ponuđenoj dobnoj skupini. Zbog nedostatka te informacije, ne mogu se točno predvidjeti budući trendovi. Prosječna starost žene u Hrvatskoj pri prvom porodu je prešla razinu od 28 godina, s trendom daljnjeg porasta te bi se onim ženama koje bi htjele ranije roditi svoje prvo dijete trebalo isto i omogućiti.

Tablica 15. „Prepreke“ za ostvarenje željenog broja djece žena u Šibensko-kninskoj i Zadarskoj županiji

Ponuđeni odgovori	Šibensko-kninska županija		Zadarska županija		Ukupno	
	broj	udio (%)	broj	udio (%)	broj	udio (%)
Premlada sam	5	5,1	12	6,9	17	6,3
Prestara sam	3	3,0	13	7,5	16	5,9
Posao mi to ne dozvoljava	4	4,0	8	4,6	12	4,4
Partner ne želi više djece	3	3,0	5	2,9	8	2,9
Sama sam i nemam stalnog partnera	7	7,1	11	6,4	18	6,6
Financijsko stanje mi ne dozvoljava	17	17,2	37	21,4	54	19,9
Zdravstveno stanje mi ne dozvoljava	10	10,1	13	7,5	23	8,5
Odgoj djece me već dovoljno okupira	8	8,1	22	12,7	30	11,0
Stambena situacija mi ne dozvoljava	9	9,1	17	9,8	26	9,6
Morala bih se odreći dijela slobodnog vremena	2	2,0	13	7,5	15	5,5
Ne postoji nijedna prepreka u ostvarenju željenog broja djece	24	24,2	5	2,9	29	10,7
Ne znam	5	5,1	15	8,7	20	7,4
Ne želim djecu	2	2,0	2	1,2	4	1,5

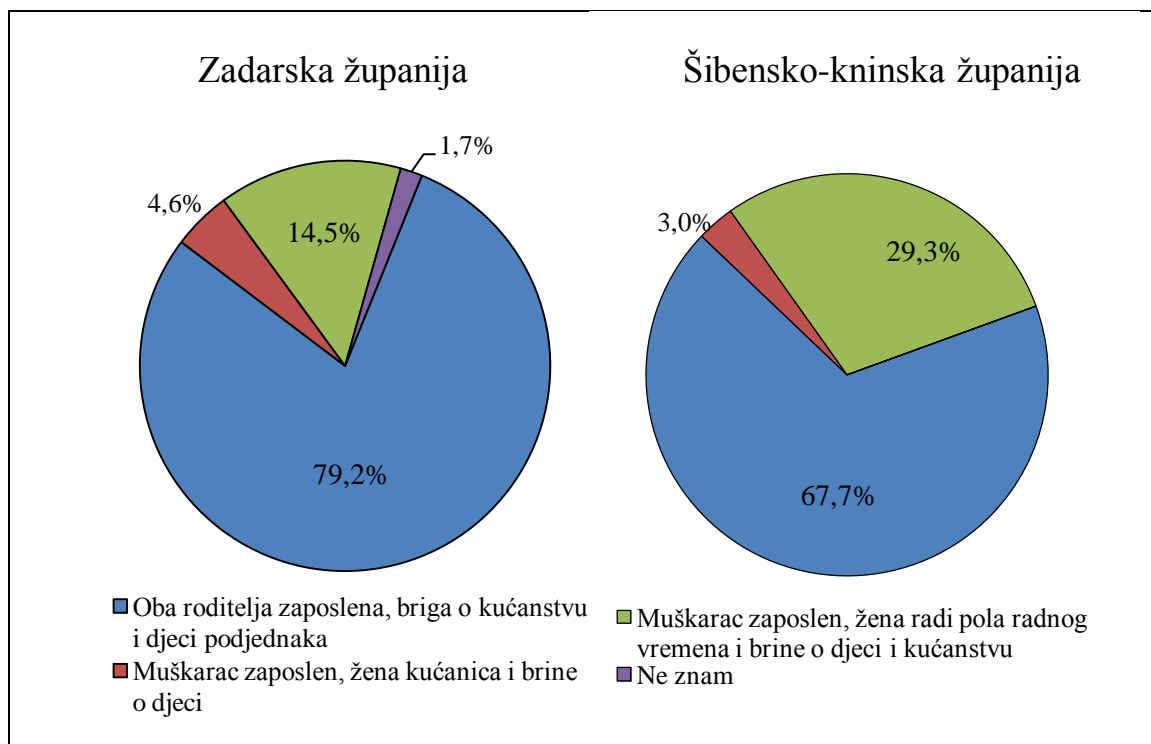
Odgovori na pitanje o „prepreci“ za ostvarenje željenog broja djece, pokazali su vidljivu razliku između dvije županije. U Zadarskoj županiji je 21,4% ispitanica odgovorilo da je najveća prepreka za ostvarenje željenog broja djece financijsko stanje, dok je u Šibensko-kninskoj županiji čak 24,2% ispitanica odgovorilo kako u njihovom životu ne postoji nijedna prepreka za ostvarenje željenog broja djece, a tek potom je financijsko stanje (Tablica 15.). Odgovor kako *ne postoji nijedna prepreka u ostvarenju željenog broja djece* odabralo je samo 2,9% ispitanica Zadarske županije što predstavlja jednu od najvećih razlika između ove dvije županije u svim pitanjima. Pošto je u ovom pitanju ispitanicama bio ponuđen velik broj odgovora, osim već navedenih razloga, valja još istaknuti i manje razlike između županija, a koje se tiču zdravstvenog stanja, stambene situacije i okupiranost odgojem već rođene djece kao preprekom za daljnje rađanje. Ovim rezultatima je hipoteza H-3 djelomično potvrđena, jer je financijsko stanje u Zadarskoj županiji najveća prepreka za ostvarenje željenog broja djece, dok je u Šibensko-kninskoj županiji drugi najvažniji razlog.

Tablica 16. Najbolja kombinacija posla i obitelji za ispitanice u Šibensko-kninskoj i Zadarskoj županiji

Ponuđeni odgovori	Šibensko-kninska županija		Zadarska županija		Ukupno	
	broj	udio (%)	broj	udio (%)	broj	udio (%)
Puno radno vrijeme, bez djece	1	1,0	6	3,5	7	2,6
Puno radno vrijeme, jedno dijete	7	7,1	15	8,7	22	8,1
Puno radno vrijeme, dvoje djece	24	24,2	39	22,5	63	23,2
Puno radno vrijeme i više od dvoje djece	12	12,1	19	11,0	31	11,4
Polu radnog vremena i bez djece	1	1,0	1	0,6	2	0,7
Polu radnog vremena jedno dijete	5	5,1	4	2,3	9	3,3
Polu radnog vremena, dvoje djece	17	17,2	25	14,5	42	15,3
Polu radnog vremena i više od dvoje djece	24	24,2	41	23,7	65	23,9
Nezaposlena dok su djeca mala	8	8,1	22	12,7	30	11,0
Nezaposlena dok god imam djecu	0	0,0	1	0,6	1	0,4

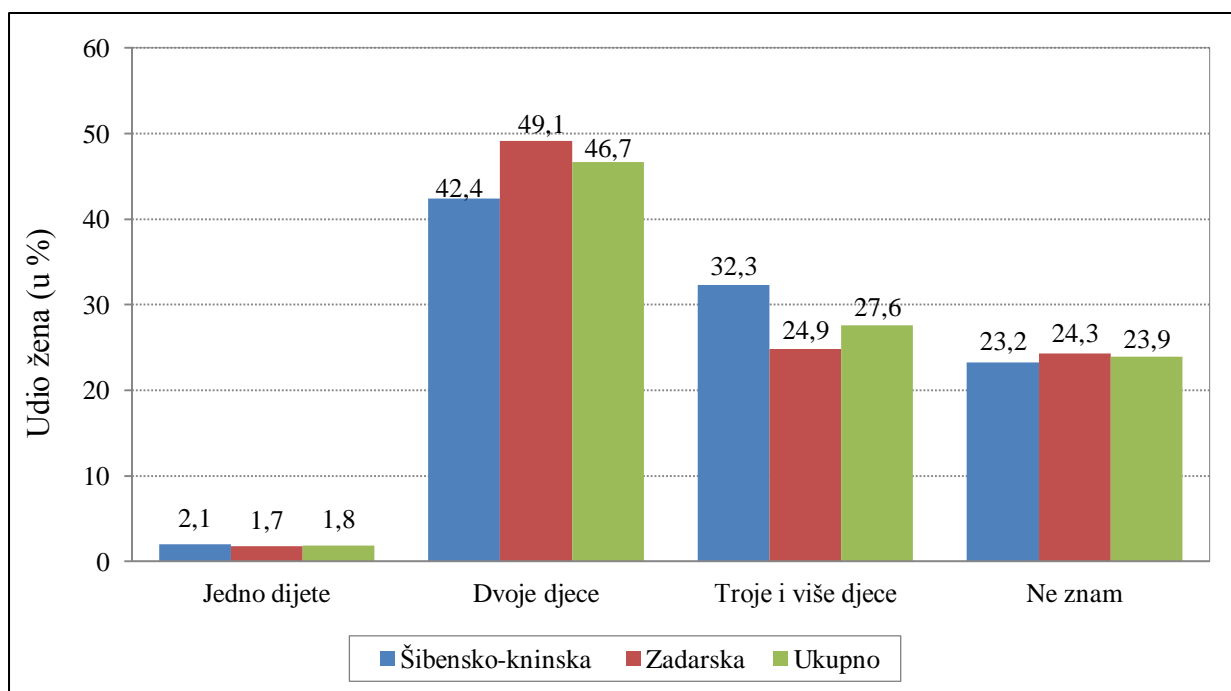
Stavovi ispitanica o kombiniranju posla i majčinstva važni su zbog potencijalnog uvođenja pronatalitetnih mjera u vidu fleksibilnog radnog vremena za majke. Tablica 16. pokazuje kako su rezultati diferencirani te nijedan ponuđeni odgovor nema apsolutnu većinu. Međutim, najveći broj ispitanica u obje županije, i to gotovo jedna četvrtina, se izjasnila kako

bi *pola radnog vremena i više od dvoje djece* bila najbolja kombinacija posla i obitelji za njih. Odnosno, tada se može govoriti o uravnoteženju posla i obiteljskog života. Gotovo jednako je poželjna kombinacija rad na *puno radno vrijeme, dvoje djece*. Treća najpopularnija kombinacija usklađivanja majčinstva i zaposlenja jest *rad na pola radnog vremena, dvoje djece*, za koju se odlučilo oko 17% ispitanica iz Šibensko-kninske i 15% ispitanica iz Zadarske županije. Ohrabruje želja ispitanica za radom s punim radnim vremenom i više od dvoje djece, za koju su se odlučile 12,1% ispitanica iz Šibensko-kninske i 11% ispitanica iz Zadarske županije. Indikativno je kako su isti ponuđeni odgovori hijerarhijski jednako raspoređeni u obje promatrane županije, osim što se razlikuju u postotnim vrijednostima. Niti jedna žena u Šibensko-kninskoj županiji, a tek 0,6% žena u Zadarskoj županiji je odgovorilo kako bi preferirale biti nezaposlene dok god imaju djecu, a 8,1% žena u Šibensko-kninskoj i 12,7% žena u Zadarskoj županiji su izjavile kako bi preferirale biti nezaposlene dok su im djeca mala (Tab. 16). Najmanje popularni bili su odgovori na kombinaciju zaposlenje i obitelji uz jedno dijete, ili bez djece, što uz ostale rezultate upućuje da žene ne žele biti nezaposlene i imati djecu, već žele zarađivati izvan obiteljskog doma. Ovi rezultati su slični onome koje je proveo Akrap, gdje su najpoželjnije kombinacije zaposlenja i majčinstva - puno radno vrijeme i dvoje djece, potom skraćeno radno vrijeme i više od dvoje djece te skraćeno radno vrijeme i dvoje djece (Akrap, 2003). Rezultati pokazuju nepostojanje perspektive tradicionalne obitelji s muškim hraniteljem u razmišljanjima ispitanica, što je dokaz nepovratne transformacije tradicionalne obitelji u dvohraniteljski model obitelji.



Slika 12. Mišljenje ispitanica (u %) o najpoželjnijem modelu obitelji u Zadarskoj i Šibensko-kninskoj županiji

Razmatranja ispitanica o najpoželjnijem modelu obitelji pokazao je i potvrdio izrazito prevladavajuće mišljenje ispitanica o dvohraniteljskom tipu obitelji. Odnosno, obitelji gdje oba roditelja rade puno radno vrijeme, a poslovi oko djece i kućanstva se podjednako dijele. Za takav, najpoželjniji tip obitelji, odlučilo se više od dvije trećine ispitanica (ili 79,2%) iz Zadarske i oko 68% ispitanica iz Šibensko-kninske županije (Sl. 12). Drugi najpoželjniji obiteljski model jest modificirani tip dvohraniteljskog modela, gdje muškarac radi puno radno vrijeme, a žena pola radnog vremena i brine se za djecu i kućanstvo. Tu su se pokazale razlike između dvije županije, jer se gotovo dvostruko veći udio žena u Šibensko-kninskoj nego u Zadarskoj županiji odlučilo za taj model obitelji. Za tradicionalan model obitelji muškog hranitelja, odlučio se izrazito mali broj ispitanica, blizu 5% (4,6%) u Zadarskoj i 3% u Šibensko-kninskoj županiji, što je očiti dokaz nefunkcionalnosti tradicionalnog modela obitelji u suvremenom svijetu. Ponajprije iz dva razloga: emancipaciji žena i sve manje mogućnosti izvršavanja financijskih obveza u suvremenom društvu samo s jednom plaćom. Zanimljivo je kako je velika većina ispitanica imala jasno definiran stav o ovome pitanju, jer se samo 1,7% ispitanica iz Zadarske županije i nijedna ispitanica iz Šibensko-kninske, izjasnilo da ne zna odgovor, što ukazuje na važnost ove problematike.



Slika 13. Mišljenje ispitanica (u %) o poželjnom broju djece u obitelji u Šibensko-kninskoj i zadarskoj županiji

Na pitanje o odabiru prosječnog broja djece u obitelji (Sl. 13), jako mali broj ispitanica smatra kako bi prosječna hrvatska obitelj trebala imati samo jedno dijete, odnosno niti 2% u prosjeku, dok najveći broj ispitanica, odnosno nešto manje od polovice smatra, kako je dvoje djece optimalni broj za hrvatsku obitelj, i to s nešto većim udjelom u Zadarskoj nego u Šibensko-kninskoj županiji. Za opciju od troje i više djece, vidljivija je razlika između županija. Gotovo trećina ispitanica (32,3%) u Šibensko-kninskoj županiji smatra da je troje i više djece najpoželjniji broj djece, a u Zadarskoj samo jedna četvrtina (24,9%). To su relativno poželjni rezultati iz perspektive moguće demografske obnove, jer pokazuju kako je zasigurno optimalni broj djece prema mišljenju ispitanica veći od dvoje. Ono što iznenađuje jest relativno velik postotak ispitanica iz obje županije, tj. gotovo četvrtina njih, koje se nisu izjasnile o tom pitanju, što daje naznake kako smatraju kako je to osobno pravo pojedinaca. Istraživanje Akrapa (2003), također je pokazalo kako je za ispitanice optimalni broj djece za hrvatsku obitelj veći od potrebnog broja za zamjensku razinu fertiliteta, dok je istraživanje Akrapa i Čipina (2006), pokazalo da taj broj prema mišljenju sudionica iznosi 2,34 djece.

Kako bi se pobliže utvrdili stavovi ispitanica o majčinstvu, zaposlenosti i njihovom odnosu, sudionicama su izložene tvrdnje na koje je ponuđeno pet odgovora stupnjevanih po Likertovoj skali prema stupnju slaganja s njima (Tab. 17). U svim navedenim stavovima

tvrdnja s kojom se slagao najveći broj ispitanica bio je uvijek isti u obje županije, mada u različitim postotnim vrijednostima.

Tvrdnja da su *većini žena na prvom mjestu djeca i obitelj, a tek onda posao*, pokazala je različit stupanj slaganja, pri čemu je otprilike jednak broj ispitanica iz Šibensko-kninske županije odgovorio da se niti slaže niti ne slaže ili da se uglavnom slažu, dok su rezultati slični i za Zadarsku županiju, stoga se daje zaključiti da ispitanice imaju podvojeno mišljenje o navedenoj tvrdnji. S tvrdnjom da je *zaposlenje najbolji način da žena postane samostalna* slaže se oko 77% žena u Šibensko-kninskoj i 73% u Zadarskoj županiji, što upućuje na želju za financijskom neovisnosti te daljnji odmak od tradicionalnog modela muškog hranitelja. Tvrdnja kako većina žena preferira djecu i obitelj nad zaposlenjem, pokazala je kako najveći udio žena nema jasno mišljenje o tome, pri čemu je takav stav izraženiji u Zadarskoj (s 38% sudionica) nego u Šibensko-kninskoj županiji (30% ispitanica) (Tab. 17). Dok se približno jednak udio ispitanica u obje županije uglavnom slaže s tom tvrdnjom. Razlika je veća u udjelu ispitanica koje se u potpunosti ili uglavnom ne slažu s tom tvrdnjom u Šibensko-kninskoj županiji. Važnost institucije braka kod ispitanica, iskazuje njihovo djelomično ili potpuno neslaganje s tvrdnjom *brak je zastarjela institucija*, s čime se ne slaže gotovo 60% sudionica Šibensko-kninske županije i 63% ispitanica iz Zadarske županije, dok oko 24% ispitanica iz Šibensko-kninske županije i 20% iz Zadarske o toj tvrdnji nema jasan stav. U istraživanju Akrapa i Čipina iz 2006. godine, „oko 76% žena se nije slagalo da je brak zastarjela institucija“ (Akrap i Čipin, 2006: 64).

Od svih navedenih tvrdnji najveći udio ispitanica iz obje županije, složio se s tvrdnjom kako bi *muškarac i žena trebali jednako doprinosti kućanstvu* (oko 58% ispitanica u Šibensko-kninskoj i 60% u Zadarskoj županiji), dok se gotovo četvrtina ispitanica iz obje županije izjasnila kako se uglavnom slaže s navedenom tvrdnjom. Ovi rezultati pokazuju odstupanje od tradicionalnih obiteljskih uloga muškog hranitelja i žene kućanice, a slaganje s istom tvrdnjom je još više izraženo u istraživanju Akrapa i Čipina (2006). Druga tvrdnja pri kojoj su ispitanice iz obje županije pokazale najviši stupanj slaganja, jest *država bi trebala poticati obiteljski život s više djece*, s čime se uglavnom ili u potpunosti slaže oko 74% ispitanica iz Šibensko-kninske i 70% ispitanica iz Zadarske županije. No, velika većina žena se u potpunosti ili uglavnom ne slaže s tvrdnjom, kako je dužnost prema društvu imati djecu, s oko 2/3 ispitanica u Šibensko-kninskoj i oko 69% u Zadarskoj županiji, što ukazuje na individualne razloge za rađanjem djece bez osobito izražene svijesti o važnosti djece za

opstanak društva. Motiv rađanja djece kao svojevrzne obveze prema društvu nije izražen kod ispitanica.

S tvrdnjom, *ljudi danas previše zaokupljeni materijalnim stvarima*, slaže se velika većina žena u obje županije; oko 80% ispitanica u Šibensko-kninskoj i 77% u Zadarskoj županiji, što odaje svijest velikog djela žena o problemu materijalizma i konzumerizma u suvremenim društvima. Jedna od tvrdnji koja je pokazala podjednak udio različitih stavova jest, *biti kućanica i majka jednako ispunjava, kao i biti zaposlena žena*. Najveći udio ispitanica iz Zadarske županije se niti slaže, niti ne slaže s tom tvrdnjom, dok je podjednak udio ispitanica iz Šibensko-kninske županije koji nema jasno mišljenje o toj tvrdnji ili se uglavnom slaže s njom. Međutim, više se žena u Šibensko-kninskoj županiji u potpunosti ili uglavnom ne slaže s tom tvrdnjom. Važnost zaposlenja se očituje i u važnosti tvrdnje, kako će djeca biti zakinuta za dio majčine pažnje ako je majka zaposlena, s kojom se u potpunosti ili uglavnom ne slaže oko 59% ispitanica iz Šibensko-kninske i čak 68% ispitanica iz Zadarske županije, što navodi na zaključak, kako su žene u većini uvjerene da je moguće kombinirati majčinstvo i zaposlenje. Daljnju potvrdu teoriji kako je dvohraniteljski model najprivlačniji ženama, potvrđuje odgovor ispitanica na tvrdnju, *uz zaposlenje glavna briga žene trebala bi biti djeca i kućanstvo*. Najveći udio ispitanica nije imao jasan stav o toj tvrdnji, dok se iz Zadarske županije nešto veći udio žena uglavnom slaže s tom tvrdnjom u odnosu na Šibensko-kninsku županiju.

Tablica 17. Prikaz slaganja ispitanica (%) Šibensko-kninske i Zadarske županije s ponuđenim stavovima o majčinstvu i zaposlenju

Stavovi o majčinstvu i zaposlenju	U potpunosti se ne slažem		Uglavnom se ne slažem		Niti se slažem, niti ne slažem		Uglavnom se slažem		U potpunosti se slažem	
	Šibensko-kninska	Zadarska	Šibensko-kninska	Zadarska	Šibensko-kninska	Zadarska	Šibensko-kninska	Zadarska	Šibensko-kninska	Zadarska
Većini žena na prvom su mjestu djeca i obitelj, a tek onda posao	8,1	10,4	15,2	15,0	33,3	24,3	31,3	32,9	12,1	17,3
Zaposlenje je najbolji način da žena postane samostalna	7,1	7,5	5,1	6,4	11,1	11,6	34,3	32,4	42,4	41,0
Biti kućanica i majka jednako ispunjava kao i biti zaposlena žena	13,1	11,0	25,3	13,9	23,2	28,3	24,2	21,4	14,1	19,7
Muškarac i žena bi jednako trebali pridonositi kućanstvu	3,0	4,1	2,0	4,1	12,1	7,5	24,2	24,3	58,6	60,1
Uz zaposlenje, glavna briga žene bi trebala biti djeca i kućanstvo	10,1	15,6	18,2	17,9	33,3	26,6	21,2	27,2	17,2	12,7
Većina žena preferira djecu i obitelj nad zaposlenjem	6,1	11,6	26,3	13,9	30,3	38,2	25,3	27,2	12,1	9,6
Djeca će biti zakinuta za dio majčine pažnje ako je majka zaposlena	31,3	43,9	28,3	24,3	14,1	12,1	14,1	12,1	12,1	7,5
Brak je zastarjela institucija	42,4	41,6	17,2	21,4	24,2	20,2	11,1	8,1	5,1	8,7
Ljudi su danas previše zaokupljeni materijalnim stvarima	5,1	38,0	2,0	7,5	13,1	11,6	33,3	28,9	46,5	48,6
Dužnost prema društvu je imati djecu	46,5	51,5	18,2	17,9	22,2	23,1	8,1	2,9	5,1	4,6
Država bi trebala poticati obiteljski život s više djece	5,1	10,4	7,1	4,6	14,1	15,0	20,2	17,9	53,5	52,0

8.3. Životne vrijednosti i prioriteti ispitanica

Što se tiče pogleda ispitanica na životne vrijednosti i prioritete, sudionicama su ponuđene tvrdnje na koje je ponuđeno pet odgovora stupnjevanih po Likertovoj skali koje su ispitanice vrednovala prema stupnju važnosti (Tab. 18). Od svih navedenih vrijednosti, ispitanice u obje županije u najmanjoj mjeri su se složile s tvrdnjom *živjeti prema pravilima svoje vjere*, što označava sekularan stav prema životu većine ispitanica. Ta tvrdnja je pokazala podjednake udjele u svim ponuđenim odgovorima, s tim da je ta tvrdnja u potpunosti važna gotovo 24% ispitanica u Šibensko-kninskoj županiji što je dvostruko veći udio u odnosu na Zadarsku županiju. Takav rezultat se slaže s pitanjem o važnosti religije u životu (Sl. 14).

Najvažniji životni prioriteti žena u obje županije, koje su sudjelovale u anketi, jest *djeci pružiti sigurno i sretno djetinjstvo i biti sretna i zadovoljna svojim životom*, s čime se u potpunosti složilo više od četiri petine ispitanica. Potom je više od tri četvrtine ispitanica u potpunosti važno *imati ispunjen i stabilan obiteljski život i pronaći pravog partnera*, iz čega se može zaključiti kako su prioriteti vezani za obitelj ispitanicama najvažniji. *Imati djecu*, potpuno je važno za otprilike jednak broj ispitanica u obje županije; 57% u Šibensko-kninskoj i 54% u Zadarskoj županiji, što je tvrdnja koja se također povezuje uz važnost obitelji. *Biti materijalno zbrinutom u starosti*, je tvrdnja koja je potpuno važna polovici sudionica u obje županije, što upućuje da je osiguranje dostojanstvene starosti važan prioritet za anketirane žene.

Dvije tvrdnje koje se odnose na zadovoljavanje uvjetno rečeno vlastitih hedonističkih potreba su, *imati godišnji odmor bar jednom u godini*, što je prioritet koji je potpuno važan za 70% ispitanica iz Šibensko-kninske i oko 66% ispitanica iz Zadarske županije. *Putovati* je također, uglavnom i potpuno važno za više od $\frac{3}{4}$ ispitanica iz obje županije, kao i *imati dovoljno vremena za sebe i svoje interese*, što je uglavnom važno i potpuno važno za oko $\frac{4}{5}$ sudionica iz obje županije.

Ostale navedene prioritete su sudionice iz obje županije velikom većinom označile uglavnom važnim i potpunom važnim u svojem životu. Iako to vrijedi i za tvrdnju o važnosti imanja uspješne karijere, u odgovorima je bilo oko $\frac{1}{3}$ u Šibensko-kninskoj i $\frac{1}{4}$ ispitanica u Zadarskoj županiji kojima ta tvrdnja nije niti važna, niti nevažna, a *imati uspješnu karijeru* je donekle ipak važnija većem djelu stanovnica Zadarske županije. *Biti emancipirana* je uglavnom ili potpuno važna velikoj većini ispitanica u obje županije, što ukazuje na razvijenu svijest žena o jednakosti žena među bračnim partnerima i želju za jednakim prilikama na poslu.

Tablica 18. Prikaz udjela (%) važnosti određenih životnih prioriteta za ispitanice iz Šibensko-kninske i Zadarske županije

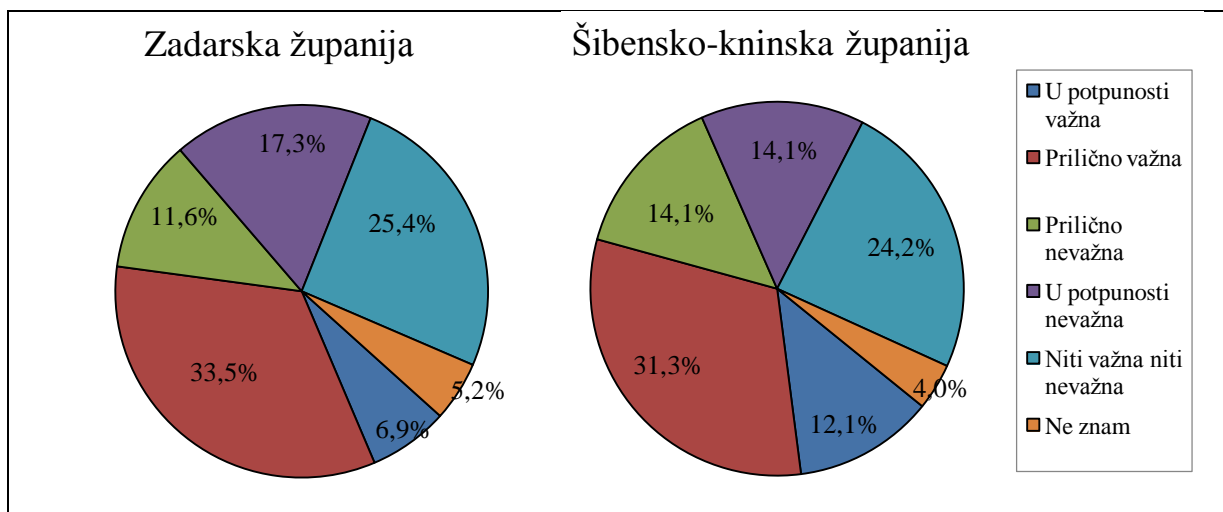
Životni prioriteti	Potpuno nevažno		Uglavnom nevažno		Niti važno, niti nevažno		Uglavnom važno		Potpuno važno	
	Šibensko-kninska	Zadarska	Šibensko-kninska	Zadarska	Šibensko-kninska	Zadarska	Šibensko-kninska	Zadarska	Šibensko-kninska	Zadarska
Imati dovoljno vremena za sebe i svoje interese	0,0	0,0	3,0	1,7	10,1	12,1	48,5	50,9	38,4	35,3
Biti materijalno zbrinuta u starosti	0,0	0,6	0,0	1,2	12,1	3,5	38,4	44,5	49,5	50,3
Biti zadovoljna i sretna sa svojim životom	0,0	0,6	0,0	0,6	1,0	0,6	16,2	15,0	82,8	83,2
Ravnopravna podjela kućanskih poslova	0,0	1,7	2,0	4,1	13,1	13,3	39,4	42,2	45,5	38,7
Biti cijenjena i poštovana izvan obitelji	0,0	0,6	1,0	2,9	21,2	16,2	33,3	35,8	44,4	44,5
Imati dovoljno novca	0,0	0,0	0,0	1,7	8,1	12,1	56,6	53,8	35,4	32,4
Živjeti prema pravilima svoje vjere	17,2	23,1	6,0	11,0	25,3	26,6	27,3	27,2	24,2	12,1
Imati uspješnu karijeru	0,0	1,7	4,0	5,8	36,4	24,9	37,4	46,8	22,2	20,8
Imati ispunjen i stabilan obiteljski život	0,0	0,6	1,0	1,2	0,0	3,5	27,3	19,1	71,7	75,7
Biti emancipirana	1,0	1,7	0,0	4,6	19,2	20,2	34,3	39,9	45,5	33,5
Imati djecu	0,0	4,6	3,0	4,6	17,2	11,6	23,2	24,9	56,6	54,3
Uz posao skrbiti o kućanstvu	1,0	4,6	2,0	6,4	27,3	26,0	42,4	40,5	27,3	22,5
Djeci pružiti sigurno i sretno djetinjstvo	0,0	1,7	1,0	0,6	0,0	2,3	13,1	11,0	85,9	84,4
Biti sama	53,5	45,7	18,2	22,0	19,2	28,3	4,0	2,3	5,1	1,7
Imati godišnji odmor bar jednom u godini	1,0	1,7	2,0	1,7	5,1	6,9	22,2	23,7	69,7	65,9
Putovati	1,0	2,3	6,1	5,8	15,2	16,8	37,4	28,9	40,4	46,2
Pronaći pravog partnera	1,0	1,7	2,0	1,7	2,0	5,8	20,2	16,8	74,7	74,0

Nekadašnji stereotip žene kao majke i kućanice očituje se i u ne previše uvjerljivom slaganju ispitanica s važnosti tvrdnje koja se odnosi na usklađivanje posla i skrbi za kućanstvo, dok je ravnopravna podjela kućanskih poslova važna za više od 4/5 ispitanica iz obje županije.

Tablica 19. Vrednovanje ponuđenih životnih vrijednosti prema važnosti (u %) u Šibensko-kninskoj i zadarskoj županiji

Životne vrijednosti		1.	2.	3.	4.	5.
Obitelj (1)	Šibensko-kninska	86,9	6,1	5,1	0,0	2,0
	Zadarska	90,2	4,6	1,2	1,2	2,9
Posao (2)	Šibensko-kninska	10,1	43,4	12,1	26,3	8,1
	Zadarska	4,6	44,5	7,5	30,1	13,3
Religija (3)	Šibensko-kninska	1,0	18,2	10,1	32,3	38,4
	Zadarska	1,7	19,7	15,0	31,8	31,8
Prijatelji (4)	Šibensko-kninska	2,0	22,2	7,1	38,4	30,3
	Zadarska	3,5	19,7	12,1	27,8	37,0
Slobodno vrijeme (5)	Šibensko-kninska	0,0	10,1	65,7	3,0	21,1
	Zadarska	0,0	11,6	64,2	9,5	15,0

Kako bi se dobio bolji uvid u životne vrijednosti ispitanica, bilo je ponuđeno pet životnih vrijednosti, koje su ispitanice trebale rangirati po važnosti. Iz rezultata ankete proizlazi da je ispitanicama iz Šibensko-kninske županije najvažnija obitelj, potom posao, slobodno vrijeme, prijatelji i religija, dok je u Zadarskoj županiji najvažnija obitelj, posao, slobodno vrijeme, religija, a potom prijatelji. Rangiranje vrijednosti u obje županije je relativno slično, osim što su u Šibensko-kninskoj županiji ispitanicama važniji prijatelji od religije, dok je u Zadarskoj županiji obrnuto, no i ta razlika nije izražena. Obitelj je, od ponuđenih životnih vrijednosti, daleko najvažnija te ju je odabralo oko 87% ispitanica iz Šibensko-kninske i 90% iz Zadarske županije (Tab. 19). Važnost zaposlenja ispitanicama i rangiranje religije na posljednje i preposljednje mjesto od ponuđenih vrijednosti, pokazuje odmak od tradicionalnih vrijednosti i stavova što je u skladu s odgovorima na ostala pitanja s uključenim pitanjima o religiji.



Slika 14. Važnost religije u životu ispitanica u Šibensko-kninskoj i Zadarskoj županiji (u %)

Oko trećine ispitanica odgovorilo je kako im je religija *prilično važna*, dok je udio onih ispitanica koje su se izjasnile kako im je religija u *potpunosti važna*, veća u Šibensko-kninskoj (12,1%) nego u Zadarskoj županiji (6,9%), što ispitanice iz Šibensko-kninske županije čini nešto religioznije nastrojenima u odnosu na Zadarsku (Sl. 14). Udio onih žena koje smatraju kako im je religija *prilično nevažna* i u *potpunosti nevažna*, u obje županije iznosi oko 28%, dok oko 1/4 ispitanica nije dalo jasno mišljenje o važnosti religije, što dovodi do zaključka kako religija još uvijek ima važno mjesto u dijelu hrvatskog društva, no u usporedbi s ostalim životnim vrijednostima nije osobito važna (Tab. 19).

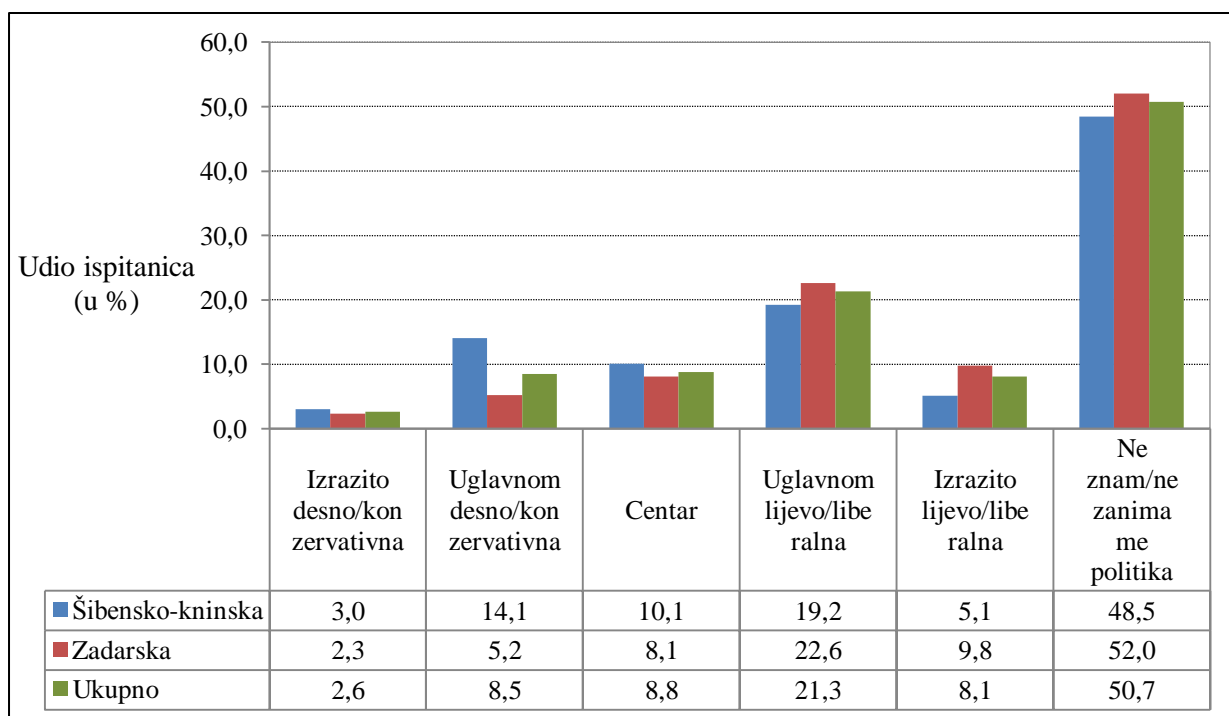
Tablica 20. Odnos važnosti religije te ostvarenog i željenog broja djece ispitanica u Šibensko-kninskoj i Zadarskoj županiji

Pitanje – važnost religije	Šibensko – kninska županija		Zadarska županija	
	ostvareni broj djece	željeni broj djece	ostvareni broj djece	željeni broj djece
U potpunosti važna	1,08	3,12	0,75	2,79
Prilično važna	1,26	2,32	1,36	2,64
Niti važna niti nevažna	1,42	2,48	1,14	2,43
Prilično nevažna	1,07	2,36	1,00	2,12
U potpunosti nevažna	1,07	2,04	0,73	1,83
Ne znam	1,75	2,25	1,67	2,55

Što se tiče ostvarenog i željenog broja djece i važnosti religije kod žena koje su sudjelovale u anketi, proizlazi kako u obje županije najveći broj djece žele žene kojima je religija *u potpunosti važna*, dok najmanji broj djece žele žene kojima je religija *u potpunosti nevažna* (Tab. 20). Nadalje, zanimljivo je primijetiti da žene, koje su na pitanje o odnosu važnosti religije, ostvarenog i željenog broja djece, odgovorile s „ne znam“, imaju najveći ostvaren broj djece u obe županije. Međutim, zbog niskog broja ispitanica koji se tako izjasnio tako, nije uputno izvoditi daljnji zaključak jer dobiveni podaci o broju ostvarene djece mogu biti rezultat slučajnosti.

Ako se pod „religiozne“ ispitanice ubroje one kojima je religija u potpunosti važna i prilično važna, tada prosječan broj ostvarene djece ispitanih žena u Šibensko-kninskoj županiji iznosi 1,18, a prosječan broj željene djece „religioznih“ žena iznosi 2,55. S druge strane, u Zadarskoj županiji „religiozne“ žene imaju 1,26 djece, a žele u prosjeku 2,67 djece. Ako bi se u „nereligiozne“ ispitanice ubrojile one kojima religija jest *prilično nevažna* ili *u potpunosti nevažna*, tada te ispitanice u Šibensko-kninskoj županiji imaju u prosjeku 1,07 djece, a žele 2,20 djece. U Zadarskoj županiji, „nereligiozne“ ispitanice imaju u prosjeku 0,84 djece po ženi, a žele 2,19 djece, što je, iako manje od „religioznih“ ispitanica, dovoljno za prirodnu obnovu stanovništva.

Ovim rezultatima djelomično je potvrđena hipoteza H-9, u kojoj je navedeno, da „religiozne“ žene imaju veći broj djece od žena koje nisu religiozne. Odnosno, potvrđena je samo hipoteza koja se odnosi na željeni broj djece. Tako žene, kojima je religija u potpunosti važna, žele imati veći broj djece od ostalih žena; 3,12 djece u Šibensko-kninskoj, a 2,79 u Zadarskoj županiji. Međutim, kada se promatra ostvareni broj djece, on je manji u odnosu na žene koje su odgovorile da im je religija u potpunosti važna, također u odnosu na žene koje su odgovorile da im religija nije niti važna, niti nevažna i one koje su na to pitanje odgovorile s „ne znam“, u obje županije.



Slika 15. Političko opredjeljenje ispitanica (u %) u Šibensko-kninskoj i Zadarskoj županiji

Prikaz političke opredijeljenosti ispitanica indicira kako je oko polovice ispitanica apolitično, s nešto većim postotkom u Šibensko-kninskoj županiji. Nešto više od pola ukupnih ispitanica (50,7%) izjasnilo se da ih ne zanima politika ili da ne bi mogle odrediti svoju političku pripadnost. Izrazito desni dio političkog spektra zauzima mali dio ispitanica u obje županije, dok se izrazito lijevom orijentacijom/liberalnima smatra gotovo 10% ispitanica u Zadarskoj županiji, dok je u Šibensko-kninskoj taj udio gotovo dvostruko manji (Sl. 15). Nešto više od 21% ispitanica se smatra uglavnom lijevo orijentiranima, s tim da je taj udio veći u Zadarskoj županiji (22,6%), dok se uglavnom konzervativnima smatra oko 14% ispitanica iz Šibensko-kninske i nešto više od 5% sudionica Zadarske županije, što se može objasniti većim udjelom studentica u strukturi ispitanica iz Zadarske županije. Sveukupno, gotovo 30% ispitanica se izjasnilo kako pripada lijevom političkom spektru, dok desnom pripada oko 12% ispitanica.

Tablica 21. Odnos političke pripadnosti ispitanica te ostvarenog i željenog broja djece u Šibensko-kninskoj i Zadarskoj županiji

Političko opredjeljenje	Šibensko – kninska županija		Zadarska županija	
	ostvoreni broj djece	željeni broj djece	ostvoreni broj djece	željeni broj djece
Izrazito desno/konzervativna	1,00	3,00	1,00	3,00
Uglavnom desno/konzervativna	1,57	3,07	1,67	2,33
Centar	1,00	2,13	1,67	3,00
Uglavnom lijevo/liberalna	1,50	2,28	1,00	2,09
Izrazito lijevo/liberalna	1,40	2,60	0,65	1,76
Ne znam/ne zanima me politika	1,13	2,36	1,14	2,50

Politička pripadnost do određene mjere također utječe na ostvoreni i željeni broj djece (Tab. 21). U Šibensko-kninskoj županiji najviše djece imale su ispitanice koje se smatraju uglavnom konzervativnima (prosječno 1,57 djece po ženi), no zanimljivo je da gotovo isti broj ostvarene djece imaju uglavnom lijevo orijentirane ispitanice (1,50). Najmanje djece imaju žene koje pripadaju političkom centru i žene izrazito desno politički usmjerene, što je donekle iznenađujuće. U Zadarskoj županiji, prosječno najviše djece po ženi imaju pripadnice političkog centra i uglavnom desno usmjerene žene, a najmanje izrazito liberalno usmjerene žene. Ako se u obzir uzmu samo ispitanice usmjerene uglavnom lijevo i izrazito lijevo, tada je njihov prosječan ostvaren broj djece u Zadarskoj županiji 0,89, dok im je prosječan željeni broj djece 2,23. U Šibensko-kninskoj županiji broj djece po ženi lijevih političkih usmjerenja iznosio je 1,48 i a željeni broj djece 2,35. Dakle, vidi se nesklad između ostvarenog broja djece žena lijevog opredjeljenja u obje županije. Na razini obje županije odnosno, svih ispitanica desne političke orijentacije ostvaren broj djece iznosio je 1,47, a željeni 2,83 djece, dok lijevo politički usmjerene žene u obje županije imaju 1,15 djece a željeni broj je 2,27.

Među ispitanicama koje su se izjasnile izrazito i uglavnom desno usmjerenima prosjek ostvarene djece za Šibensko-kninsku županiju iznosio je 1,47 a željeni broj djece 3,06, dok je u Zadarskoj županiji taj odnos iznosio 1,46 djece prema 2,54. Time je hipoteza H-8, djelomično potvrđena, jer u Šibensko-kninskoj županiji politički desno usmjerene žene nemaju veći broj djece od lijevo usmjerenih žena, dok je u Zadarskoj županiji ta hipoteza potvrđena. Važno je istaknuti da u obje županije izrazito politički desno usmjerene žene imaju

veći željeni broj djece, no njihov je udio u populaciji ispitanica izrazito nizak, a oko polovice ispitanica uopće ne zanima ili nema određen stav o politici, stoga se može zaključiti kako politička pripadnost žena u suvremenom dobu nije izrazito važna varijabla pri broju ukupnih rađanja.

8.4. Mišljenje ispitanica o uvođenju potrebnih mjera

Ispitanice su pokazale svoje stavove o odgovornosti države u sklopu ponuđenih socijalnih mjera (Tab. 22) U tablici su prikazane uglavnom mjere obiteljske politike, koje su dijelom i pronatalitetne. Sudionice u Zadarskoj županiji u udjelu od gotovo 79% smatraju kako je država u potpunosti odgovorna za *pružanje adekvatne zdravstvene zaštite* dok je taj broj u Šibensko-kninskoj županiji gotovo jednako visok te iznosi oko 77%. Druga mjera za koju ispitanice iz obje županije smatraju za koju je država u potpunosti odgovorna, jest *zapošljavanje mladih ljudi bez posla*; sa 72% u Zadarskoj i 69% u Šibensko-kninskoj županiji. Na trećem mjestu jest *zbrinjavanje starijih građana*; jednak udio (84%) ispitanica iz Šibensko-kninske i Zadarske županije smatra da je država odgovorna ili u potpunosti odgovorna. Nakon toga slijedi velik udio slaganja s tvrdnjom, kako je država odgovorna ili u potpunosti odgovorna za *omogućavanje kombiniranja punog radnog vremena i odgoja djece ženama*. Da je država odgovorna ili u potpunosti odgovorna za tu mjeru, smatra približno jednak udio ispitanica iz obje županije, s udjelom od 79%. Tvrdnja za koju su ispitanice najviše smatrale da je država u potpunosti neodgovorna, ili nisu imale određen stav, jest *omogućavanje parovima da imaju željen broj djece*. Za istu tvrdnju oko 15% ispitanica iz Šibensko-kninske i 21% iz Zadarske županije smatra da je država u potpunosti neodgovorna ili donekle neodgovorna. Velikih razlika u odgovorima između dviju županija nema.

U odnosu na istraživanje provedeno među studenticama Ekonomskog fakulteta u Zagrebu iz 2007. godine, stupanj slaganja s tvrdnjama o odgovornosti države se ne razlikuje, osim što su u tom istraživanju studentice pokazale kako smatraju da „država nije odgovorna ili je djelomice odgovorna u osiguravanju parovima željenog broj djece“ (Damjanić, 2007: 97). Mogući razlog za tom razlikom leži u obrazovnoj strukturi, odnosno u činjenici da se ispitanice u tom istraživanju bile studentice, za razliku od ovoga istraživanja, u kojemu su studentice manjina ispitanica. U istraživanju koje je proveo Akrap (2003), ispitanice su se također složile da je država potpuno odgovorna i odgovorna za rješavanje navedenih

socijalnih problema, osim za tvrdnju osiguravanja parovima željenog broj djece. Otprilike 65% ispitanica u Šibensko-kninskoj i 63% u Zadarskoj županiji smatra kako je država u potpunosti odgovorna ili donekle odgovorna za omogućavanje parovima da imaju željeni broj djece. Iako je slaganje ispitanica o odgovornosti države kod navedene mjere manji nego za ostale tvrdnje (Tab. 22), rezultati upućuju na sve širi obujam prihvaćanja depopulacije kao ozbiljnog problema u hrvatskom društvu. Drugi razlog je što svako istraživanje obilježava tadašnja karakteristična gospodarska i društvena situacija te se možda iz tog razloga u prijašnjim istraživanjima smatralo kako su uvjeti u državi dovoljno dobri te da država nije potrebna osiguravati željeni broj djece obiteljima.

Tablica 22. Mišljenje ispitanica o odgovornosti države o navedenim socijalnim mjerama u Šibensko-kninskoj i Zadarskoj županiji (%)

Socijalne mjere	U potpunosti neodgovorna		Donekle neodgovorna		Niti odgovorna niti neodgovorna		Donekle odgovorna		U potpunosti odgovorna	
	Šibensko-kninska	Zadarska	Šibensko-kninska	Zadarska	Šibensko-kninska	Zadarska	Šibensko-kninska	Zadarska	Šibensko-kninska	Zadarska
Zbrinjavanje starih građana	3,0	8,7	7,1	3,5	6,1	4,1	28,3	27,7	55,6	56,1
Rješavanje stambenog pitanja socijalno ugroženih građana	6,1	9,8	4,0	2,3	9,1	6,4	38,4	37,0	42,4	44,5
Omogućavanje parovima da imaju željen broj djece	11,1	14,5	4,0	6,4	20,2	16,2	31,3	33,5	33,3	29,5
Prednost pri zapošljavanju majki s malom djecom	9,1	15,6	2,0	1,2	18,2	15,6	31,3	31,2	39,4	36,4
Omogućavanje kombiniranja punog radnog vremena i odgoja djece ženama	6,1	11,0	8,1	2,3	6,1	7,5	27,3	26,6	52,5	52,6
Zapošljavanje mladih ljudi bez posla	5,1	10,4	7,1	1,7	4,0	2,9	15,2	12,7	68,7	72,3
Pružanje adekvatne zdravstvene skrbi svima	0,0	9,3	6,1	0,0	5,1	5,2	12,1	6,9	76,8	78,6

Tablica 23. Stav ispitanica o uvođenju određenih pronatalitetnih mjera u Šibensko-kninskoj i Zadarskoj županiji (%)

Pronatalitetne mjere	U potpunosti se ne slažem		Uglavnom se ne slažem		Niti se slažem, niti ne slažem		Uglavnom se slažem		U potpunosti se slažem	
	Šibensko- kninska	Zadarska	Šibensko- kninska	Zadarska	Šibensko- kninska	Zadarska	Šibensko- kninska	Zadarska	Šibensko- kninska	Zadarska
Niži porez za obitelji s malom djecom	2,0	2,3	2,0	6,4	18,2	11,6	26,3	21,4	51,5	58,4
Veći broj dostupnih jaslica i vrtića	1,0	0,0	0,0	1,2	2,0	2,3	17,2	13,9	79,8	82,7
Povećanje novčane pomoć obiteljima za rođenje svakog djeteta	1,0	1,2	2,0	2,3	5,1	9,3	25,3	22,0	66,7	65,3
Poboljšani uvjeti porodnog dopusta za majke	1,0	0,0	2,0	0,6	3,0	4,1	18,2	16,2	75,8	79,2
Financijska pomoć roditeljima koji ne traže posao zbog brige za malu djecu	6,1	11,0	17,2	8,7	19,2	24,9	28,3	23,1	29,3	32,4
Mogućnost produženog boravka djece školske dobi u školi	2,0	0,6	5,1	1,2	7,1	8,7	28,3	19,7	57,6	69,9
Fleksibilno radno vrijeme za zaposlene roditelje	2,0	0,6	4,0	2,3	10,1	11,0	32,3	23,1	51,5	63,0
Mogućnost rada pola radnog vremena za roditelje uz subvenciju države	2,0	2,9	2,0	2,9	13,1	13,3	32,3	30,1	50,5	50,9
Sníženje troškova školovanja i odgajanja djece	2,0	0,0	2,0	2,3	4,0	2,9	17,2	17,9	74,7	76,7
Olakšavanje rješavanja stambenog pitanja obiteljima s djecom	2,0	1,7	1,0	1,7	5,1	5,8	20,2	22,5	71,7	68,2

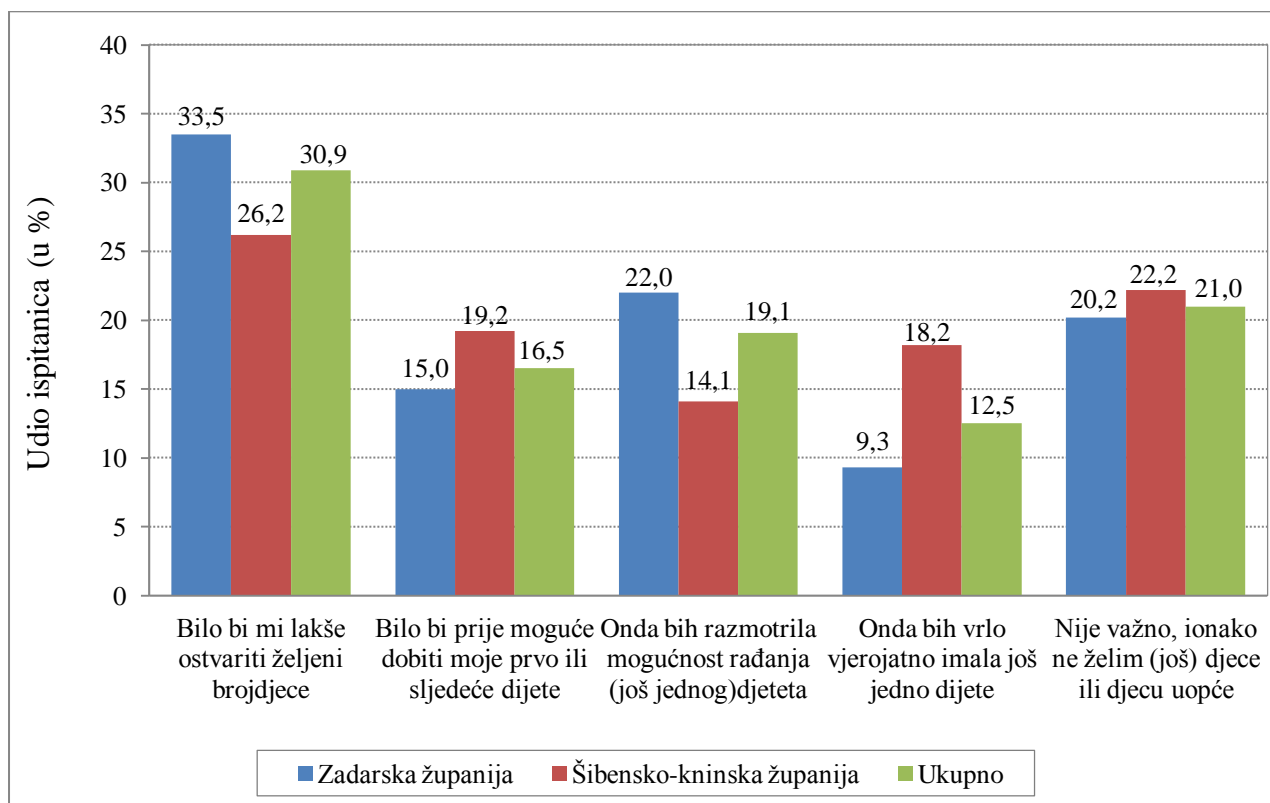
Odgovori ispitanica na pitanja kojima bi se utvrdilo, koje bi pronatalitetne mjere djelovale motivirajuće na njih, prikazani su u Tablici 23. Pitanje je konstruirano putem Likertove skale uz pet stupnjevanja odgovora, odnosno slaganja ili neslaganja s navedenom tvrdnjom. Stupanj neslaganja s ponuđenim mjerama je izrazito nizak.

Od ponuđenih mjera kojima bi se obiteljima olakšalo ostvarivanje željenog broja djece ispitanice su se u najvećem udjelu sa svakom mjerom u potpunosti složile. Mjere koje se odnose na pružanje usluga države obiteljima, poput povećanja broja vrtića i jaslica, slaže se oko četiri petine ispitanica iz obje županije. S mogućnošću produženog boravka djece u školi, u potpunosti se slaže nešto više ispitanica iz Zadarske nego Šibensko-kninske županije. S ponuđenim mjerama koje se odnose na porezne olakšice, poput nižih poreza za obitelji s malom djecom, u potpunosti se slaže preko polovine ispitanica iz obje županije.

S mjerama koje su namijenjene usklađivanju posla i brige za djecu, poput fleksibilnog radnog vremena za roditelje i mogućnost rada pola radnog vremena za roditelje, uz subvenciju države, uglavnom se slaže ili se u potpunosti slaže više od četiri petine ispitanica iz obje županije. S poboljšanim uvjetima porođnog dopusta za majke i sniženjem troškova školovanja i odgajanja djece, slaže se više od tri četvrtine ispitanica iz obje županije. Mjera financijske pomoći roditeljima koji ne traže posao (zbog brige za malu djecu), bila je najmanje popularna mjera među ispitanicama, iako su se s njom uglavnom složile ili u potpunosti složile 57% ispitanica iz Šibensko-kninske i 55% ispitanica iz Zadarske županije. S istom mjerom u potpunosti se ili uglavnom ne slaže 21% ispitanica iz Šibensko-kninske županije i 19% iz Zadarske županije. Ista mjera imala je i najveći broj neizjašnjenih ispitanica u odnosu na druge ponuđene mjere. No zato, mjera povećanja novčane pomoći za rođenje svakog djeteta, pokazala je da se s njom slaže oko 87% ispitanica iz Zadarske i 92% iz Šibensko-kninske županije, stoga ne iznenađuje da se ova izrazito popularna mjera često povezuje s demagoškim i populističkim obećanjima političkih stranaka.

Stambeno pitanje postavlja se također kao važan problem, jer se 93% ispitanica u Šibensko-kninskoj i 92% u Zadarskoj županiji uglavnom ili u potpunosti slaže da bi ga država trebala pomoći riješiti. Istraživanje Akrapa (2003), pokazalo je slaganje ispitanica od preko 90% s ponuđenim mjerama, od kojih su neke i u istraživanju za diplomski rad navedene. Veliki postotak slaganja ispitanica s uvođenjem navedenih mjera pokazuje žurnu potrebu za njihovim uvođenjem. Prema istraživanju Akrapa i Čipina, „tri najvažnije mjere koje bi država

trebala napraviti su smanjenje nezaposlenosti, povećanje davanja za djecu i smanjenje troškova školovanja djece“ (Akrap i Čipin, 2006: 82). Istraživanje Damjanić (2007), pokazalo je slične rezultate s velikim postotkom studentica koje podržavaju ili izrazito podržavaju navedene mjere, pri čemu je najpodržavanija mjera bila poboljšavanje uvjeta za porodični dopust ženama.



Slika 16. Odgovori ispitanica (u %) o utjecaju ponuđenih pronatalitetnih mjera na promjenu odluke o rađanju djece u Šibensko-kninskoj i Zadarskoj županiji

Kada bi se navedene mjere uspjele uspješno provesti, oko 31% ispitanica smatra da bi lakše ostvarilo ukupan željeni broj djece, s tim da je taj udio nešto veći u Zadarskoj (33,5%) nego u Šibensko-kninskoj županiji (Sl. 16). Odluka, kako se unatoč uvedenim mjerama ispitanice ne bi odlučile na još djece ili djecu uopće, odabralo je oko 20% svih ispitanica s tim da je udio žena s takvom odlukom jednak u obje županije. U istraživanju Akrapa, taj udio je iznosio oko 19% (Akrap, 2003). Međutim, u istraživanju Damjanić (2007), oko 13% ispitanica izjavilo je da ne želi više djece. Taj manji udio žena koje ne žele više djece ili djecu uopće objašnjava se anketiranom populacijom koja se odnosi isključivo na studentice, koje zbog svoje mlađe dobi i studentskog statusa još nisu ostvarile željen broj djece. Dvostruko

veći udio žena u Šibensko-kninskoj županiji smatra kako bi uvođenjem pronatalitetnih mjera, vrlo vjerojatno imale još jedno dijete. Odnos je 18,2% ispitanica u Šibensko-kninskoj prema 9,3% u zadarskoj županiji. Nadalje, za odgovor o razmatranju mogućnosti još jednog djeteta, odlučilo se znatno više žena u Zadarskoj (22,0%) nego u Šibensko-kninskoj županiji (14,1%). Istraživanje jasno pokazuje da, kada bi se implementirale i uspješno provele mjere koje se tiču povećanja i poboljšanja ustanova usluga za odgoj djece, kada bi se uskladilo radno vrijeme s roditeljskim obvezama, pomoglo rješavanje stambenog pitanja i kada bi se povećale novčane naknade pri rođenju djeteta, došlo bi do značajnijeg porasta rađanja, jer bi gotovo četiri petine ispitanica ostvarile ili razmotrile rađanja još jednog ili više djece.

9. POPULACIJSKE POLITIKE

9.1. Populacijske politike u Europi

Populacijska politika je posljednjih godina, pa i desetljeća, u razvijenim europskim državama nastala kao reakcija na nepovoljnu demografsku situaciju u području prirodnog prirasta. Pad fertiliteta je povezan s drugim demografskim promjenama poput odgađanje osnivanja obitelji ili porasta broja ljudi, odnosno parova bez djece. Razlozi za odustanak od djece mogu biti i nepronalazak pravog partnera, zdravstveni problemi ili trošak podizanja djece. Istraživanja su pokazala jaz između željenog i stvarnog broja djece kod ispitanika iz Europe jer je svugdje željeni broja djece iznosio preko dvoje (Blum, 2012).

Nemaju sve države u Europi populacijsku politiku, ali su razvile sustav mjera kojim se podupire obitelj. Tri najosnovnije skupine mjera su novčani dodaci, usluge i porezne olakšice za obitelji. Svaka mjera je usmjerena na određene ciljeve, koji mogu biti institucionalni, politički, demografski, ekonomski, usmjereni ka spolnoj jednakosti i dječjoj skrbi. Postoji značajna pozitivna korelacija između višeg fertiliteta i broja formalnih institucija za djecu mlađu od tri godine. Uz to postoji i pozitivna korelacija između zastupljenosti žena u radnoj snazi i višeg fertiliteta (Blum, 2012).

Većina država Europe, osim Francuske, nema jasno definiranu eksplicitnu pronatalitetnu politiku, već su mjere kojima se nastoji povećati natalitet uključene u skup mjera obiteljske politike. Razlog tome su negativne konotacije pronatalitetnih politika povezanih s bivšim fašističkim režimima. Države poput Velike Britanije ili Nizozemske zbog svoje visoke gustoće naseljenosti ne pokazuju interes za uvođenjem populacijskih politika (Wertheimer-Baletić, 2006). Danas se u većini europskih zemalja provodi implicitna populacijska politika, koja putem pojedinih mjera indirektno dovodi do porasta fertiliteta. Mjere koje dovode do porasta fertiliteta se tiču gospodarske politike, kreditne i porezne politike, stambene, zdravstvene i socijalne politike. Jedan paket mjera obiteljske politike se odnosi na zakonske norme i odredbe, a drugi na gospodarske poticaje koji utječu na povećanje fertiliteta. Najviše su zastupljene mjere koje zaposlenoj majci s djecom omogućuju usklađivanje privatnog i poslovnog života, odnosno usklađivanje uloge majke i radnice. Uz mjere koje bi trebale povećati fertilitet istovremeno su na snazi mjere koje ga ograničavaju

poput liberalizacije abortusa ili široko rasprostranjena primjena kontracepcije. U većem dijelu zemalja koje nemaju službenu pronatalitetnu populacijsku politiku, postoje razne mjere pomoći obiteljima s većim brojem djece, samohranim roditeljima, mladim bračnim parovima koje spadaju u mjere socijalne zaštite no indirektno djeluju na povećanje fertiliteta (Wertheimer-Baletić, 2006).

Ne postoji populacijska politika na razini EU, stoga članice donose različite mjere obiteljskih i populacijskih politika. Države koje troše najmanji dio BDP-a (0,73 %) su Poljska Italija, Malta, Portugal, Bugarska, a one koje izdvajaju najveća sredstva (3,92%) su Luksemburg Danska, Irska, Švedska, Finska i Mađarska (Blum, 2012). Danska, Finska i Švedska se zalažu za univerzalnu potporu obitelji i jednakosti među spolovima. To se očituje u najvećem broju ustanova za djecu i plaćenim roditeljskim dopustom. U konzervativnijim državama poput Njemačke, Austrije i Irske novčane potpore su više, ali je ograničen broj ustanova za skrb djece. U liberalnim režimima kao u Ujedinjenom Kraljevstvu, podrška roditeljima je niska, dok većinom ustanove iz privatnog sektora vode brigu za djecu. Majke koje imaju djecu mlađu od tri godine se više vraćaju na svoje radno mjesto u zemljama višeg fertiliteta u Europi poput Francuske, Švedske, Danske, dok je situacija obrnuta u državama poput Češke i Mađarske (Blum, 2012).

Potrebno je fokusirati se i detaljnije analizirati pojedine europske države koje imaju iskustva sa vlastitim populacijskim politikama. Države uzete u razmatranje su: Francuska, Švedska, Njemačka i Ruska Federacija.

9.1.1. Njemačka

Njemačka je dobar primjer usporedbe stope fertiliteta i mjera za povećanje fertiliteta, jer je predstavljala dvije države koje dijele zajedničku kulturu, jezik i povijest. Vlade Zapadne i Istočne Njemačke, a poslije i ujedinjene Njemačke, imale su različite pronatalitetne politike. Nakon usporedbe mjera za povećanje fertiliteta u Zapadnoj i Istočnoj Njemačkoj ustanovilo se kako su pronatalitetne mjere bile uspješnije u Istočnoj nego u Zapadnoj Njemačkoj. Naime, u Istočnom dijelu implementirane mjere bile karakteristične kao za ostale države socijalističkog uređenja, dok su se u Zapadnom dijelu, populacijske mjere razlikovale od onih u ostalim zapadnim državama Europe.

Tako su u Zapadnoj Njemačkoj mjere bile više implicitne nego eksplicitne. Bile su više usmjerene na jednakost spolova, poboljšanje položaja pojedinca, obitelji, uz porezne olakšice i uvođenje ustanova za skrb djece. Razlog zašto je pronatalitetna politika Zapadne Njemačke više implicitna nego eksplicitna, jest zbog svojevrsnog tereta prošlosti kojeg još uvijek Njemačka nosi. Postoji bojazan kako bi promoviranje implicitnih pronatalitetnih mjera bilo previše slično populacijskim mjerama provedenim u razdoblju vladavine nacionalsocijalizma, od čega se Njemačka već desetljećima želi na svaki način ograditi. Pronatalitetne mjere vlada Zapadne Njemačke su se pokazale neučinkovitima, jer su jednakost spolova u vidu raširenosti kontracepcijskih sredstava i liberalizacije pobačaja donekle poništavalo pronatalitetne mjere.

Paket mjera Istočne Njemačke je 1972. godine uključivao mjere poput, produženje materinjeg dopusta s 14 na 168 tjedana, dječji doplatak, novčani iznos pri rođenju djeteta, novčani dodaci za obitelj. No tada je došlo i do liberalizacije abortusa i raširene primjene kontracepcijskih sredstava što je uzrokovalo neželjeni pad fertiliteta. Potom je uveden drugi paket mjera koji se bazirao na uravnoteženju socio-ekonomskih razvojnih ciljeva i populacijske strukture u vidu dobrobiti pojedinca i društva u cjelini. Ove su mjere uključivale produljenje materinjeg dopusta, uvođenje takozvane „godine za dijete“, mogućnost odlaska s posla bez sankcija u slučaju bolesti djeteta, jednokratnu novčanu naknadu pri rođenju djeteta, i posebnu pomoć samohranim majkama i onima koje studiraju (Zivec, 2013). Stopa fertiliteta je tada narasla s prosječno 1,5 djece po ženi na 1,9. Istočna Njemačka je 1984. godine pokušala poboljšati situaciju uvodeći dodatne mjere no nije bilo značajnijih promjena u vrijednosti stope fertiliteta. Eksplicitne populacijske politike poput one u Istočnoj Njemačkoj ili u ostalim socijalističkim režimima su usmjerene direktno na porast fertiliteta pružanjem brojnih povlastica.

Paket mjera iz 1976. godine je bio najuspješniji u odnosu na sve implementirane mjere iz povijesti Istočne i Zapadne Njemačke, kao i u odnosu na kasnije mjere iz ujedinjene Njemačke (Zivec, 2013). Nakon što je zakonski i politički sustav Istočne Njemačke propao, zamijenio ga je zapadnonjemački model čime je anulirana socijalistička pronatalitetna politika. Pad Berlinskog zida i promjene koje su uslijedile 1989. su imale toliko značajan i trenutni odraz na fertilitet da je u Istočnoj Njemačkoj došlo do „Demografskog šoka“ kada je stopa fertiliteta pala na 0,77 djece po ženi 1993 (Zivec, 2013). Vlada ujedinjene Njemačke je pokušala implicitnim mjerama potaknuti rast fertiliteta kroz manje očitu državnu intervenciju.

Unatoč svojevrsnoj modernizaciji obiteljske politike stopa ukupnog fertiliteta se nije promijenila. Od donesenih mjera ističu se uvođenje ustanova za cjelodnevnu brigu oko djece za svu djecu, i zakon o dječjem doplatku, zakon o roditeljskom dopustu koji će biti plaćen do 1 800 eura mjesečno te 2 mjeseca striktno očinskog dopusta. Odgovornost za provođenje mjera i financiranje je podijeljeno između države i federalnih vlada, a ponegdje i regija. Njemačka na obiteljsku politiku troši 3-4,6% BDP-a (Bujard, 2011). Najistaknutije mjere obuhvaćaju roditeljski dopust od 14 tjedana, roditeljski dopust za oba partnera u trajanju od 14 mjeseci nakon rođenja djeteta, porodiljna naknada od minimalno 300 eura do maksimalno 1800 eura, pri čemu visina naknade ovisi o visini prihoda. Uvjet za roditeljski dopust je da se roditelj sam brine za dijete uz rad od 30 sati tjedno, a od 2001. godine roditelji imaju pravo na rad od pola radnog vremena. Područje bivše Istočne Njemačke ima veću pokrivenost vrtićima i produženim boravkom djece u školama u odnosu na područje nekadašnje zapadne Njemačke, što je rezultat nekadašnjih različitih populacijskih politika. Dječji doplatci od 2010. godine iznose za prvo dijete 184 eura mjesečno, drugo 190, treće i svako sljedeće 215, a primaju se do punoljetnosti djeteta ili završetka fakultetskog obrazovanja (Bujard, 2011). Roditelji mogu odabrati i izuzeće od poreza umjesto dječjih dodataka. Nadalje, vjenčani parovi plaćaju manji porez, a takav porezni sustav podržava muškog hranitelja. Na području nekadašnje Zapadne Njemačke obitelj s dvoje djece je najčešći obiteljski model dok je u nekadašnjoj Istočnoj Njemačkoj obitelj s jednim djetetom.

Stopa ukupnog fertiliteta je 2015. godine u Njemačkoj 1,50 djece po ženi, što je blagi porast u odnosu na 2000. godinu kad je stopa ukupnog fertiliteta iznosila 1,38 (URL5). Nekad su potrebne godine dok se utjecaj populacijskih mjera ne počne primjećivati, jer ljudi ne prate zakone već stvarna iskustva susjeda ili poznanika.

9.1.2. Švedska

Iako nedovoljna za prirodnu obnovu stanovništva, stopa ukupnog fertiliteta od 1,85 djece po ženi, 2015. godine u Švedskoj, i dalje je iznad europskog prosjeka (URL6). Mjere obiteljske politike u Švedskoj nisu usmjerene kako bi direktno poticale rađanja, već je njihov glavni cilj potpora sudjelovanju žena na tržištu rada i promoviranje jednakosti spolova. To znači da su mjere usmjerene prvenstveno na pojedinca, a ne na obitelj kao takvu. Cilj je

omogućiti muškarcima i ženama ostvarenje željenog broja djece, a prema anketama u prosjeku je željeni broj često više od dvoje. Težište je na osnaživanju pojedinaca kako bi mogli uskladiti obiteljski i poslovni život, bez da su previše ovisni o svojim partnerima ili drugim osobama. Ženama se omogućuje učvršćivanje pozicije na tržištu rada prije rođenja djece te država pomaže brinuti o djeci, što omogućuje ženama da se nakon rođenja djeteta što prije vrate na posao. Unatoč niskom fertilitetu diljem Europe, u nordijskim državama on je ostao iznad europskog prosjeka, a uzrok tome su ponajprije institucionalni, a manje kulturološki faktori. Dakle fertilitet nije na zadovoljavajućoj razini obnove stanovništva no ipak je veći od razine ostalih europskih zemalja. Te mjere su bile toliko uspješne da je Eurostat temeljio pokušaje obnavljanja fertiliteta na švedskom modelu (Anderson, 2005).

U Švedskoj, žene s većim prosječnim primanjima imaju veću mogućnost postati majke nego žene sa slabijim položajem na tržištu rada. Tijekom roditeljskog dopusta dohodak žena iznosi 80% njihove mjesečne zarade prije oporezivanja te se takav sustav ispostavio izrazito kompatibilan u smislu povezivanja podizanja djece i zaposlenja, odnosno uravnoteženja obiteljskog i poslovnog života. Dakle, ženina natprosječna primanja su gotovo bila preduvjet za podizanje djece.

Roditeljski dopust i sustav skrbi za djecu su ključni elementi obiteljske politike u Švedskoj. Roditeljski dopust uključuje više od jedne godine plaćenog dopusta s posla nakon rođenja djeteta, kojega roditelji mogu fleksibilno podijeliti. Muškarci dopust koriste rjeđe nego žene te njihov udio iznosi 10-15% što je značajno više nego u ostalim državama (Anderson, 2005). Dokazano je da postoji određena veza između korištenja dopusta od strane oca i vjerojatnosti za rođenjem još jednog djeteta. U Švedskoj su ustanove za čuvanje djece osnovni element sustava socijalne skrbi te su usmjereni na model dvostrukog hranitelja. Mjere u Švedskoj nisu usmjerene na obitelji, ni podupiranju institucije braka što je možda razlog uspješnih rezultata donesenih mjera.

Dokaz kako su institucionalni, a ne kulturološki faktori zaslužni za povećanje nataliteta, očituje se u približno jednakim stopama fertiliteta kod Švedanki i žena imigrantskog podrijetla. U takvom okruženju, fertilitet je ostao poprilično visok za obje skupine.

9.1.3. Ruska Federacija

Stopa ukupnog fertiliteta 1999. godine u Ruskoj Federaciji iznosila je 1,17 što je ikada zabilježeno u povijesti ove zemlje (URL7). Demografska situacija u Ruskoj Federaciji se proteklih godina donekle popravila zbog uspješnog uvođenja mjera koje potiču rast fertiliteta, poboljšavanja razine zdravstvenih usluga te smanjenja stope uživanja alkohola, duhana i droga što utječe na smanjenje stope mortaliteta. Tako se stopa rađanja u Rusiji počela povećavati tek od 2000. godine. Radi se o prvim godinama ekonomske stabilnosti, kada je došlo do povećanja broja rađanja što je rezultat odgode trudnoća uslijed ekonomske nesigurnosti tijekom 1990-ih. Međutim, 2005. godine došlo je do pada broja rađanja iz razloga što su završile spontane odgođene trudnoće iz 1990-ih. Demografski problem je 2006. godine postalo ključno pitanje ruske politike te se nizom mjera i reformi pokušalo stimulirati rađanja (Popova, 2014). Rezultat tih mjera bilo je da je u razdoblju 2006.-2012., Rusija je imala najbržu stopu rasta fertiliteta u Europi, porast sa 1,3 na 1,7 (Arkhangelsky i dr., 2015).

Najuspješnija mjera bila je usmjeravanje na rađanje drugog djeteta, osobito kod generacija rođenih 1990-ih (Popova, 2014). K tome, povećani su novčani dodaci obiteljima s djecom, porezne olakšice, dostupnost službi i ustanova za skrb djece, osobito za djecu ispod 3 godine, fleksibilno radno vrijeme za majke, rješavanje stambenog pitanja obiteljima s djecom. Učinkovit sustav dječje skrbi u vidu dječjih vrtića, jaslica te dadilja, bila je jedna od najvažnijih mjera populacijske politike. Naime, vidjelo se da postoji direktna korelacija višeg fertiliteta i ulaganja u navedene ustanove. Manje učinkovitom se pokazala obiteljska politika bazirana na modelu majke kućanice koja ne radi nego brine o djeci i kućanstvu. Nadalje, plan je bio promijeniti društvene okolnosti gdje rođenje djeteta uzrokuje siromaštvo obitelji. Rusija u prošlosti nije isplaćivala univerzalni dječji doplatak. Tek od 2013. godine su se počele isplaćivati mjesečne novčane naknade za obitelji s troje ili više djece u demografski rizičnim regijama.

Jedan od ciljeva demografske politike je bio da se 2016. godine fertilitet poveća na razinu od 1,7 te 2025. na 1,95 djece po ženi (Arkhangelsky i dr., 2015). Mjere ruske populacijske politike donijele su određene rezultate te je stopa fertiliteta u Ruskoj Federaciji 2014. godine iznosila 1,7 (URL 8), a 2016., 1,74 (URL9), što je izrazito povećanje u odnosu na 1999. godinu kada se u Ruskoj federaciji rodilo samo 1,17 prosječno djece po ženi.

9.1.4. Francuska

Obiteljska politika je u Francuskoj krajem 19. stoljeća bila među važnijim društvenim i političkim temama. U Francuskoj je još 1939. godine donesen skup pronatalitetnih mjera nazvanih *Code de la famille* koji je uključivao davanje novca majkama koje bi odlučile ostati kod kuće brinuti za djecu, subvencioniranje praznika te zabranu prodaje kontracepcijskih proizvoda (što je kasnije ukinuto zbog efektivnosti kontracepcijskih proizvoda pri sprječavanju širenja spolnih bolesti) (URL10). Rezultat je bio povećanje fertiliteta ali i stopa nezaposlenosti. S fertilitetom od 1,96 prosječno djece po ženi 2015. godine, Francuska je imala jedan od najvećih fertiliteta u Europi, ako se izuzme Turska (URL11).

Francuska ima visoku stopu fertiliteta unatoč širokoj rasprostranjenosti dva faktora koja negativno utječu na fertilitet: rađanje prvog djeteta u kasnijoj dobi i transformacija tradicionalne obitelji. Visokoobrazovane žene imaju manje djece u prosjeku, no kada ih imaju, veća je mogućnost da će imati troje djece nego žene srednje stručne spreme (Toulemon i dr., 2008).

Francuska je uvela još 1960-ih uspješno počela provoditi pronatalitetnu politiku koja donosi novčana sredstva ženama s više djece. Uvedeno je duže trajanje porodnog dopusta ovisno o broju djece. Kada žena dobije svoje treće dijete, od države dobije 1200 eura mjesečno kao nagradu (Toulemon i dr., 2008). Uz to cijela obitelj dobije pravo na djelomično subvencioniran javni prijevoz, određenu svotu novca za vanškolske aktivnosti djece te slobodan pristup bazenima i sličnim ustanovama. Uz davanja i olakšice pri korištenju javnih službi, francuska vlada također nudi subvencionirane ustanove za djecu od 3 mjeseca starosti, što omogućava ženama da se vrate na posao. Obiteljima je također subvencioniran porez dok najmlađe dijete ne postane punoljetno. Majka troje ili više djece je u mogućnosti otići u raniju mirovinu koja se unatoč ranijem odlaska ne bi reducirala (Letablier, 2002). Francuska pronatalitetna politika je unatoč ogromnim financijskim izdacima, donijela rezultate te se fertilitet povećao s 1,67 1992. godine na 1,96 2015. (URL12). Francuska vlada je započela s gradnjom novih stanova jer je stambeno pitanje bilo najveća prepreka parovima pri ostvarenju željenog broja djece. Velik broj ustanova za skrb i odgoj djece poput jaslica, vrtića, kuhinja za djecu, omogućuje ženama kombiniranje majčinstva i obiteljskog života. Te ustanove uz to otvaraju nova radna mjesta dok omogućuju ženama nastavak karijere. Obiteljska politika u Francuskoj je bila uspješna u stvaranju poželjne okoline za dječji i obiteljski život, iako još uvijek postoji potreba za dostatnim ustanovama. Prebacujući težište sa subvencioniranja

troškova odgoja djece na usklađenost zaposlenja i obiteljskog života, obiteljska politika je nedvojbeno pomogla održati razinu fertiliteta na zadovoljavajućoj razini.

Najvažnija mjera je podrška države ustanovama dječje skrbi za djecu predškolske i školske dobi. Uz to cijene tih ustanova moraju biti pristupačne roditeljima, što s jedne strane zahtjeva izdvajanje znatnih financijskih sredstava države. Takav obujam državne intervencije zahtjeva koordiniranost rada tvrtki, lokalnih vlasti i drugih sektora društva, jer je dječja skrb pitanje temeljne državne važnosti. Dječji dodaci se ne daju za rođenje prvog djeteta već tek s drugim, jer se nije smatralo efektivnim s demografskog stajališta subvencionirati prvo dijete. Promjena stava i uloge žene u društvu koja stremi neovisnosti i jednakosti postale su važnije od vrijednosti majčinstva. Tako je npr. tijekom 1960-ih francuska populacijska politika je bila usmjerena na tradicionalni model muškog hranitelja čime bi žene ostale ograničene kao majke i kućanice. Smatralo bi se da će takav model poboljšati dobrobit djece i povećati fertilitet. U nedostatku radne snage, ponajprije u tercijarnim djelatnostima, francuska vlada je počela otvarati vrtiće i ostale ustanove (*crèches*) za skrb djece (Letablier, 2002). Te ustanove su imale i svoje kuhinje te su se oba roditelja mogla nesmetano posvetiti poslu.

Obiteljski dodaci (*allocations familiales*) se daju obiteljima kao djelomična kompenzacija troškova za djecu. Njih mogu dobiti obitelji s najmanje dvoje djece te se isplaćuju do kraja obveznog školovanja, ili fakulteta. Naknade dobivaju i siromašne obitelji te se novčani dodaci dodjeljuju kao subvencioniranje troškova kućanstva, vrtića ili jaslica. Važno je istaknuti da naknade za obitelji s djecom u Francuskoj, nisu zamjena za plaću kao u Švedskoj. Svaka trudna zaposlena žena ima pravo na majčinski dopust u trajanju od 16 tjedana, a poslodavce zakon obvezuje primanje majki natrag na posao. Očevi također, imaju pravo na dva tjedna dopusta nakon rođenja djeteta. Što se tiče poreznog sustava, on je organiziran tako, da obitelji s više djece imaju manje financijske izdatke, ovisno o broju djece. Takav sustav je prilagođen obiteljima s više djece kao i samohranim roditeljima.

Ecole maternelle su posebne ustanove specifične za Francusku, koje omogućavaju brigu o djeci od 7 - 8 sati ujutro do 18 – 19 sati navečer. Obiteljima koje zapošljavaju dadilje daje se određena novčana subvencija. *Allocation parentale d' education* je mjera kojom se omogućuje jednom roditelju potpuno posvetiti odgoju novorođenog djeteta sve do njegovog trećeg rođendana (Toulemon i dr., 2008). Visina novčanog dodatka se povećava s brojem

djece, tako da obitelji s troje djece dobiju 2,3 puta veći iznos od obitelji s dvoje djece, a obitelji s četvero djece dobiju 3,6 puta veći novčani iznos od obitelji s dvoje djece.

Važno je istaknuti da u Francuskoj žene imigrantskog podrijetla u prosjeku imaju jedno dijete više od Francuskinja, što upućuje na kulturalnu dimenziju povećanog fertiliteta. No takvi rezultati se vezuju uz želju imigrantica da rode djecu u Francuskoj, s obzirom da je fertilitet imigrantskih obitelji netom prije dolaska u Francusku niži od prosjeka, dok je nakon dolaska u Francusku jako visok. Pretpostavlja se da su razlozi za to, selekcija migranata s manje djece, čekanje migranta za dolaskom u Francusku prije nego imaju djecu te mogućnost promjene ponašanja migranta nakon što su izloženi boljim životnim uvjetima, socijalnoj i zdravstvenoj skrbi (Toulemon i dr., 2008). No već sljedeća generacija žena imigrantskog podrijetla ima stopu fertiliteta mnogo bližu domicilnoj populaciji.

9. 2. Populacijska politika u Hrvatskoj

Hrvatski sabor na sjednici 24. studenoga 2006., donio je „Nacionalnu populacijsku politiku“ (Narodne novine, 2006). Mjere su podijeljene u pet kategorija; održivi gospodarski razvoj, sustav obiteljskih potpora, porezne olakšice, usklađivanje obiteljskog i poslovnog života, skrb o djeci, zdravstvena zaštita majke i djeteta i senzibilizacija i informiranje. Izvješće o provedbi nacionalne populacijske politike za 2010. godinu je zadnji službeni dokument vlade koji se tiče rezultata populacijske politike što upućuje da se od populacijske politike odustalo i prije planiranog razdoblja od 2007. - 2012. godine. Na provedbu mjera „Nacionalne populacijske politike“ 2010. godine utrošeno je 10,15 milijardi kuna, od čega je gotovo 90% došlo iz državnog proračuna a ostalo iz jedinica lokalne i regionalne uprave i drugih izvora.

Prva skupina mjera odnosi se na održivi gospodarski razvoj. Gradnjom i obnovom potrebne komunalne, cestovne i socijalne infrastrukture potiče se razvoj potencijalnih središnjih naselja i usmjeravanja unutarnjih migracija. Izrađuju se urbanistički planovi i programi razvoja središnjih naselja. Nadalje, utvrđuje se potreba za osnivanjem stručnih studija na područjima potencijalnih središnjih naselja. Cilj je svima osigurati obrazovanje, kroz olakšanu horizontalnu i vertikalnu pokretljivost, širu dostupnost stručnih studija i model cjeloživotnog obrazovanja. Pokušalo se usmjeriti buduće iseljeničke tokove u slabije razvijena

i depopulirana područja i osigurati koncesiju državnih poljoprivrednih zemljišta za obiteljska poljoprivredna gospodarstva. Plan je bio poticati zapošljavanje mladih roditelja, samohranih roditelja, dugo nezaposlenih roditelja i roditelja djece s posebnim potrebama. Planiralo se ukloniti diskriminacijske uvjete pri zapošljavanju mladih, osobito žena te osigurati jednakost spolova. Trebala se izraditi stambena strategija na nacionalnoj, lokalnoj i regionalnoj razini, pogotovo za mlade koji stvaraju obitelji, te osigurati niže kamatne stopa na kredite mladim parovima i obiteljima s djecom u ruralnim i depopuliranim područjima.

Za sustav obiteljskih potpora izdvojeno je oko četiri milijarde kuna. Kroz sustav obiteljskih potpora odlučeno je proširiti postojeće obiteljske potpore, poboljšati sigurnost trudnica, produžiti porodiljni popusta sa 10 na 14 tjedana. Dodatni roditeljni dopust može se prenijeti i na oca od 6. mjeseca, produljuje se obvezna roditeljska poštuda od rada za nezaposlene majke i obvezna roditeljska briga o djetetu izvan sustava rada i zaposlenja s 42 na 70 dana. Osigurava se isplata jednokratne pomoći za opremu novorođenog djeteta u visini 70% proračunske osnovice te se uz to osigurava doplatka za djecu u skladu s ostvarenim dohotkom u obitelji. K tome, osigurava se isplata pronatalitetnog dodatka za svako treće i četvrto dijete za što je utrošeno oko 355 milijuna kuna. Cilj je bio i poticanje lokalnih samouprava na isplatu dodatka za djecu. Rodiljska naknada se vezuje uz proračunsku osnovicu, a nezaposlenima koje ne ostvaruju pravo kao zaposlene u iznosu od najmanje 50%. Također, uvela se mogućnost fleksibilnog korištenja dodatnog roditeljskog popusta za zaposlene roditelje do osme godine života djeteta.

Za paket mjera vezanih uz porezne olakšice izdvaja se povećanje poreznog odbitka za prvo i svako ostalo dijete, bez umanjivanja osnovnog osobnog poreznog odbitka. Mladi bračnim parovima i obitelji s uzdržavanom djecom povećava se najveći mogući iznos do kojeg se priznaju porezne olakšice za održavanje stambenog prostora. Povećava se najveći mogući iznos do kojeg se priznaju porezne olakšice za plaćene kamate po odobrenim stambenim kreditima olakšice za uplaćene stanarine mladim bračnim parovima i obiteljima s uzdržavanom djecom. Uz to iznos koji roditelji plaćaju za usluge skrbi o djetetu u kući odbijao se od osnovice za plaćanje poreza na dohodak. Cijena smještaja djece predškolske dobi u predškolske ustanove iznosi od 1 250 do 2 500 kn po djetetu, od čega roditelji izdvajaju 30-40% cijene dok ostatak subvencionira lokalne ili regionalna samouprava. Pokušalo se i uvesti jednokratnu novčanu potporu u visini jedne proračunske osnovice (koja je tada iznosila 3 326 kn) za novorođenče, koju bi poslodavac platio, a zauzvrat bi se poslodavcu

za taj iznos umanjila porezna osnovica, te jednokratnu potporu za novorođenče osloboditi poreza na dohodak. Jednokratnu novčanu potporu za novorođenčad isplaćivali su velik broj gradova i općina s tim da su ti iznosi bili veoma različiti, od 500 kuna u Puli do 10 000 kuna u Kalinovcu, dok je većina gradova i općina u prosjeku isplaćivala 1 500 kuna. Za ovaj skup mjera iskorišteno je oko 32 milijuna kuna.

Usklađivanje obiteljskog i poslovnog života obuhvaća skup mjera kojima se potiče veća zaposlenost radno aktivnog stanovništva. Cilj je državno subvencioniranje doprinosa u korištenju nepunog radnog vremena roditelja za brigu oko djece. Pokušalo se i utjecati na poslodavce na primjenu zakona o fleksibilizaciji rada i mjesta rada, nepunog radnog vremena, rada kod kuće i kliznog radnog vremena. Među istaknutijim mjerama je i pravo nezaposlenog roditelja da odbije prihvatiti zaposlenje izvan mjesta prebivališta odnosno boravišta, provođenje inspeksijskog nadzora u cilju suzbijanja sivog tržišta rada, prekovremenog rada i rada u vrijeme tjednog odmora.

U području djelovanja skrbi o djeci, određuju se standardi u predškolskim i obrazovnim ustanovama, a za taj skup mjera potrošeno je 313 milijuna kuna. Rad vrtića se planirao organizirati u dvije smjene, a ne dvokratno kako je dotad bio organiziran te prilagođen radnom vremenu roditelja, no taj problem u potpunosti ni do danas nije riješen. Osiguranje besplatnih udžbenika nije provedeno, a produženi boravak za djecu u osnovnim školama je organiziran u otprilike trećini osnovnih škola. Tek se 2010. godine pristupilo izradi sustava skrbi djece dojenačke i predškolske dobi. Povećao se broj vrtića od 503, 2005. godine do 691, 2010. godine. Shodno tome povećan je broj djece polaznika, odgojitelja nastavnika i ostalog osoblja. Jedna od ambicioznih mjera je bilo i otvaranje predškolskih ustanova i igraonica unutar velikih trgovačkih i drugih korporacija po uzoru na ostale razvijene zemlje, no iako je postojao interes malog broja velikih korporacija nitko od njih nije podnio zahtjev za osnivanjem dječjeg vrtića unatoč tome što su za to stvoreni svi zakonski preduvjeti. U privatnom vlasništvu 2010. godine je osnovano 19 vrtića. Ostale mjere iz ovog paketa su bile poticanje otvaranja servisa za pomoć obiteljima, osigurati isplatu naknada roditeljima čijoj djeci nije osigurano institucijsko zbrinjavanje te osnivanje neprofitne zaklade „Hrvatska za djecu“ čiji je zadatak razvijati pronatalitetne trendove uz dodjeljivanje studentskih i učeničkih stipendija. Zaklada postoji i danas no upitno je s kolikim uspjehom radi i koliko je prepoznata u širem društvu.

Za skup mjera zdravstvene zaštite majki i djeteta, potrošeno je 2,8 milijuna kuna. Želja je bila osigurati uvjete za ujednačenu perinatalnu skrb u županijama i velikim gradovima, potom osigurati provedbu programa „Rodilišta – prijatelji djece“, osnovati centre za planiranje obitelji i reprodukcijско zdravlje u županijskim i općim bolnicama i osnivanje savjetovašta radi bolje povezanosti medicinskih stručnjaka i obitelji it ruralnih i teže dostupnih područja. Navedene mjere zaštite majki i djece su dobro zamišljene, ali nisu se uspjele provesti u potpunosti u svim županijama.

Skup mjera za senzibilizaciju i informiranje odnosi se na senzibilizaciju javnosti za demografske probleme za što je iskorišteno 213 tisuća kuna. Cilj je poticati istraživanja o demografiji u postojećim demografskim ustanovama, promicanje Nacionalne populacijske politike u medijima i pokretanje Nacionalnog pokreta brige o djeci. Ideja o promicanju demografskog problema u široj javnosti je dobra, ali upitne su metode izvedbe te isticanje pojedinih kolegija ili katedri vezanih uz demografiju na pojedinim Sveučilištima kao primjer senzibiliziranja javnosti. Većina kolegija i katedri usmjerenih istraživanju demografije je postojalo i prije primjene Nacionalne populacijske politike te je upitno koliko je bila uspješna javna rasprava o tom problemu i podizanje opće svijesti među stanovnicima.

Od konkretnih mjera provedenih u Šibensko-kninskoj županiji za 2010. godinu, kod gospodarskih mjera se ističu obnove cesta koje dotad nisu bila dobro povezane s glavnom prometnicom. Što se tiče mjera dostupnosti obrazovanja organiziralo su se brojne manifestacije i natjecanja namijenjena učenicima. Te su gradovi i neke općine povećale broj stipendiranih učenika te omogućile bolju prometnu povezanost naselja u općini Ružić modernizacijom nerazvrstanih cesta. Dodjeljivale su se subvencija za razvoj malog i srednjeg poduzetništva kako bi se gospodarski aktivno fertilno stanovništvo. Pri čemu se ističe grad Skradin gdje su osigurane parcele za kuće 20 obitelji uz gospodarsku zonu te njihovo zapošljavanje. U sustavu obiteljskih potpora isplaćivao se pronatalitetni dodatak za treće i svako sljedeće dijete u iznosu od 3 000 kn, u Pirovcu za treće 3 000 i svako sljedeće 1 000 kn više, općina Ružić je za svako treće i sljedeće dijete isplaćivala 5 000 kn, a općina Tisno čak 7 000 kn. Lokalne i regionalne samouprave su isplaćivale dodatke za djecu, u Šibeniku za prvo dijete 1 200 kn, drugo 1 400 kn, Vodice za novorođenče 1 500 kn, općina Biskupija 2 000 kn, Civljane 1 000 kn, dok je općina Primošten za novorođeno dijete isplaćivala čak 5 000 kn, općina Ružić za prvo 3 000kn, a drugo 4 000 kn, općina Tisno za prvo 2 000 kn, a drugo 3 000kn, i Tribunj za prvo 2 000 i drugo 3 000 kn. Produženi boravak djece je osiguran

u samo dvije osnovne škole što nije uspješan rezultat. U Vodicama je obiteljima s četvero i više djece plaćen smještaj u vrtić., dok je u Primoštenu je izgrađen novi vrtić (Izvješće, 2011).

U Zadarskoj županiji, Benkovac je sufinancirao gradnju stanova unutar društveno poticanje stanogradnje, u Sali rekonstruirana osnovna infrastruktura. U Zadarskoj županiji sufinanciran je prijevoz učenika te školovanje učenika za deficitarna zanimanja i povećan broj dodijeljenih stipendija. Subvencioniran je prijevoz učenika od udaljenijih otoka do Zadra. Zadar je za prvorodeno dijete isplaćivao 2 000 kn, drugorođeno 3 000 kn, a za svako treće i sljedeće dijete 5 000 kn. Benkovac je isplaćivao 2 000 kn za svako novorođeno dijete a Nin 1 500 kn. U županiji je samo u Saliju sufinancirana nabavka školskih knjiga za učenike osnovnih škola s područja općine, a u četiri škole u Zadru osiguran je produženi boravak za djecu, dok je ustanovljeno da je pokrivenost predškolskim ustanovama zadovoljavajuća (Izvješće, 2011).

Hrvatska populacijska politika je nudila uglavnom dobre programe, ali su mjere ostvarene polovično. Prema izvješću o provedbi nacionalne populacijske politike iz 2010. godine od 62 mjere, 37 mjera je provedeno, 17 je u bilo u tijeku, 5 djelomično a mjera dodjele besplatnih udžbenika nije bila provedena. Postavlja se pitanje, na primjer, koliko je isplativo ulagati poprilična financijska sredstva u infrastrukturu pojedinih općina koje su u fazi vrlo dubokog starenja. Zasigurno bi bilo bolje rješenje s aspekta demografskog oporavka taj novac preusmjeriti područjima koja su atraktivna za mlade obitelji. Broj živorođenih je narastao do 44 577 djece u 2009. godini, nakon čega slijedi pad, pa je upitno je li taj broj rezultat populacijske politike ili tada brojnijih kohorti stanovništva fertile dobi koje su se s vremenom sve više sužavale. Mjere populacijskih politika ne daje trenutne rezultate već se njihovo kumulativno djelovanje vidi tek nakon nekoliko godina, no pošto se od mjera hrvatske populacijske politike odustalo i prije njenog planiranog kraja, ne može se govoriti o njenom uspjehu, odnosno neuspjehu.

Eklatantan primjer koliko je politička demagogija uključena u pokušaje rješenja demografskog problema je predizborno obećanje sadašnje vlasti kako će se uvesti mjera od 1 000 eura jednokratne pomoći roditeljima svakog novorođenog djeteta (URL1). Osim što sama ta mjera odaje populizam, jer 1 000 eura je iznos koji malo koga može potaknuti na rađanja dodatnog djeteta, ako se u obzir uzmu troškovi koje roditelji imaju za dijete do njegove punoljetnosti, a i dalje, ako ga kao odraslu osobu financiraju u daljnjem nastavku obrazovanja. No čak ni ta obećana mjera od 1 000 eura pomoći svakom novorođenom djetetu

nije ostvarena. Kako je vrijeme odmicalo pojavila se informacija kako je za tu mjeru osigurano 100 milijuna kuna iz proračuna, no taj novac je dovoljan za otprilike 13 000 djece što je otprilike tri puta manje od broja koliko ih se rađa godišnje u Hrvatskoj. Dakle da se takva mjera i uz takav budžet implementirala došlo bi do apsurdne situacije da trećina rođene djece mogu primiti tu naknadu a dvije trećine ne. Na kraju je vlada u potpunosti odlučeno potpuno odustati od takve mjere, te povećati naknadu za drugih šest mjeseci roditeljskog dopusta, što ukazuje na neozbiljnost i neodgovornost vladajućih kod pitanja od strateške državne važnosti (URL2).

9.3. Obiteljska politika u Hrvatskoj

Populacijska politika i obiteljska politika nisu sinonimi, iako počivaju na zajedničkim temeljima želje za dobrobiti društva. Populacijska politika je usmjerena na postizanje pojedinih demografskih ciljeva, a u slučaju Hrvatske to bi bilo povećanje broja stanovnika na razini cijele države, dok se obiteljska politika ostvaruje na razini obitelji s ciljem poboljšanja ekonomskih, zdravstvenih, socijalnih i ostalih životnih uvjeta a ne striktno povećanja broja stanovnika. Iako se te dvije politike isprepliću u nekim segmentima, neka pitanja kojima se bavi obiteljska politika nisu predmet interesa populacijske politike (Stropnik, 1995). Posljednja usvojena obiteljska politika u Hrvatskoj je „Nacionalna obiteljska politika“ iz 2003., kojoj su prethodili „Nacionalni program demografskog razvitka“ iz 1996., „Obiteljski zakon“ iz 1998. te „Zakon o doplatku za djecu“, 1999. i 2001. (Nacionalna obiteljska politika Republike Hrvatske, 2003).

Usklađivanje zaposlenosti i obiteljskog života najvažniji je zadatak obiteljske politike. Na modele obiteljske politike utječe trenutna gospodarska situacija, ali i nastojanje države da smanji troškove, stoga se obiteljska politika oslanja manje na novčane naknade, a više na usluge koje olakšavaju roditeljima zaposlenost u skladu s afirmacijom dvohraniteljskog modela obitelji (Puljiz, 1999). Najvažnije mjere obiteljske politike (dječji dodaci, porezne olakšice, potpore majkama i obiteljski servisi), mogu se smatrati i svojevrsnim mjerama populacijske politike.

Doplatak za djecu je najvažnija mjera obiteljske politike pri čemu se svote dodjeljuju prema tri cenzusne grupe. Djeca imaju pravo na doplatku do 15. godine, odnosno do 19.

godine u slučaju da pohađaju redovnu srednju školu (djeca oštećenog zdravlja do 21. godine, teže oštećenog do 27. godine) (URL1).

Druga važna mjera obiteljske politike su roditeljske potpore, koje roditeljima omogućavaju slobodno vrijeme i novčanu pomoć oko skrbi za djecu. Vremenske potpore se odnose na dopust, poštedu od rada i vrijeme za brigu za dijete, a novčane potpore na naknadu plaća, novčane naknade i novčanu pomoć i jednokratnu pomoć za rođeno dijete. Jednokratnu novčanu potpora za novorođeno dijete mogu ostvariti sve skupine roditelja, a ona iznosi 70% proračunske osnovice odnosno 2 328 kuna (URL3). Neke općine i gradovi te udruge, također isplaćuju jednokratne pomoći s različitim iznosima. Majka može zatražiti obavezni roditeljski dopust, 45 dana prije poroda do 70 nakon rođenja djeteta, a tada može zatražiti dodatni dopust koji traje do 6 mjeseca života djeteta te se može prenijeti i na oca. Za vrijeme roditeljskog dopusta korisniku pripada pravo na naknadu plaće od 100% osnovice (URL4).

Roditeljski dopust je dopust kojeg mogu koristiti roditelji nakon 6 mjeseca života djeteta, odnosno prestanka roditeljskog dopusta pa sve do njegove osme godine. Dopust može trajati i do 30 mjeseci, ako je u pitanju rođenje blizanaca te trećeg, četvrtog, i svakog daljnjeg djeteta. Roditeljski dopust mogu koristiti oba roditelja u istom vremenskom trajanju u međusobnom dogovoru. Novčana potpora uključuje naknadu plaće u iznosu od 80% proračunske osnovice koja iznosi 2 660 kn, a roditelji mogu koristiti roditeljski dopust s polovicom radnog vremena gdje novčana naknada iznosi 50% proračunske osnovice odnosno 1663 kn. Majka ima pravo koristiti i stanku za dojenje do prve godine djetetova života, jedan radni dan mjesečno za prenatalni pregled te mirovanje radnog odnosa do treće godine života djeteta što nije plaćeno (URL4).

Ostale usluge za djecu i obitelj obuhvaćaju mogućnost usklađivanja obiteljskog i poslovnog života roditeljima uz pomoć ustanova kao što su jaslice i vrtići. Uz njih postoje učenički domovi, produženi boravak u osnovnoj školi i dadilje. Cijena vrtića je od 1 500 do 2 500 kn po djetetu, te država subvencionira većinu tako da iznos koji roditelji plaćaju ne prelazi 700 kn. Ukupan broj vrtića 2015/2016. školske godine iznosio je 1 602 što ukazuje izrazit porast u odnosu na prethodne godine (Priopćenje, 2016).

Što se tiče poreznih olakšica, obitelj ne dobiva direktnu novčanu potporu ali povećava se neoporezivi dio dohotka čime se olakšava uzdržavanje obitelji. Svaki porezni obveznik ima

pravo na 2 600 kn osnovnog odbitka, koji se povećava s brojem uzdržavanih članova obitelji. Za prvo dijete osobni odbitak iznosi 1 300 kn, drugo 1 800 kn a treće 2 600 kn (URL3).

10. RJEŠENJA

Rezultati istraživanja za ovaj rad pokazala su, da žene iz obje županije u prosjeku žele imati 2,4 djece, dok je prosječan broj djece po ženi za 2015. godinu u Zadarskoj županiji iznosio 1,49, a u Šibensko-kninskoj županiji 1,42. Iz navedenoga proizlazi da postoji veliki prostor za povećanje fertiliteta. Iako se većina anketiranih žena ne slaže da je obveza prema društvu imati djecu, postavlja se pitanje etike takvog stava s obzirom da je u pitanju ne samo opstanak društva već i budućnost samih ispitanica s obzirom da bi zbog manjka djece došlo do manjka radne snage koji će svojim radom izdvajati za mirovine i usluge budućim umirovljenicima. Učinkovitost pronatalitetne politike se očituje ponajviše u usporavanju pada fertiliteta, jer bi bez donesenih mjera stopa fertiliteta bila još niža. Čak ni u promatranim državama pronatalitetne mjere nisu dostigle fertilitet iznad razine potrebne za obnovu stanovništva, ali su usporile i smanjile daljnji pad fertiliteta. Imigracija može nakratko usporiti daljnji pad fertiliteta, ali ako su uzroci niskog fertiliteta ostali nepromijenjeni i dalje problem nije riješen.

Prema dostupnim podacima o provedbi Nacionalne populacijske politike iz 2010. godine gospodarske mjere usmjerene na održivi gospodarski razvoj, gradnju i obnovu socijalne, cestovne i komunalne infrastrukture su dobro zamišljene. Međutim, u njih nije uloženo dovoljno financijskih sredstava te su na koncu te mjere i obustavljene. Iako je za sustav obiteljskih potpora izdvojeno više novca nego u ostale pronatalitetne mjere, iznosi od nekoliko tisuća kuna jednokratne pomoći za rođeno dijete ne djeluju primamljivo, ako se u obzir uzme npr. da se u susjednoj državi Srbiji planira od srpnja 2018. godine za četvrto dijete izdvajati 18 000 eura (URL 13).

Jedna od mjera u Hrvatskoj, koja je dobro zamišljena, ali nije ostvarena zbog prevelikih financijskih izdataka, jest status majke-odgojiteljice. Zamišljeno je da majke troje i više djece mjesečno dobiju novčani iznos u visini jedne prosječne hrvatske plaće. No ta je mjera zaživjela samo u Zagrebu i trebala je iznositi prosječni mjesečni iznos neto mjesečne

plaće u Republici Hrvatskoj, no na kraju je taj iznos preinačen u bruto iznos, što je znatno niže od odlučenog iznosa na početku. Porodnu naknadu treba povećati, osobito minimalnu, jer je za nezaposlene majke porodna naknada od 900 kuna izrazito niska što odvraća nezaposlene žene od rađanja dok se ne zaposle.

U Hrvatskoj se treba nastaviti i razvijati i mreža servisa koja nije svima bila pristupačna zbog skupoće, a i velik dio mladih se oslanjao na potporu obitelji u čuvanju i odgoju djece. Također, trebalo bi donijeti odluku o kombiniranju svih elemenata obiteljske politike – odnosno novčanu pomoć, razvijene usluge za obitelj i vrijeme za obitelj. Jasno je da isplata jednokratne novčane pomoći za dijete ne može anulirati troškove stanovanja, nezaposlenost ili nesigurnu ekonomsku situaciju, troškove podizanja djece, nedostatke usluga za djecu i nefleksibilno radno vrijeme. Hrvatske vlade bi s vremenom trebale fokus prebaciti s obiteljske na populacijsku politiku, primjerice manje subvencionirati prvo dijete ili jednoroditeljske obitelji, a više svako sljedeće dijete, odnosno obitelji s više djece. Tako će se obiteljima koje žele više djece lakše omogućiti ostvarenje željenog broja djece.

Iz svake od četiri promatrane države postoje mjere koje bi se mogle implementirati u Hrvatskoj. Pronatalitetne mjere koje bi se mogle preuzeti iz iskustva Francuske odnose se uglavnom na usluge obiteljima, poput subvencioniranja javnog prijevoza, izvanškolskih aktivnosti za djecu, slobodan pristup raznim ustanovama za rekreaciju, itd. Ove mjere vjerojatno neće nekoga uvjeriti da rodi još djece, ali one vrše određeno financijsko rasterećivanje obitelji. Još jedna ženama privlačna mjera koja se provodi u Francuskoj, a koja bi se mogla primijeniti u Hrvatskoj, jest mogućnost prijevremenog umirovljenja majki troje ili više djece, što je faktor koji će u budućnosti biti sve privlačniji s obzirom da se dob ulaska u mirovinu sve više povećava. Ruska Federacija je od ostalih promatranih država manje gospodarski razvijena te je stoga osobito važno koje su državne mjere doprinijele povećanju fertiliteta. Za ostvarenje boljih rezultata pronatalitnih mjera važno je povećati udio BDP-a koji se koristi za populacijsku i obiteljsku politiku. Posebno se ističu mogućnosti roditelja da sami određuju svoje radno vrijeme te gradnja brojnih ustanova za čuvanje djece i omogućavanje roditeljima kupnju kuće s povoljnom cijenom. Te mjere su navedene i u planovima Hrvatske populacijske politike, no u Ruskoj Federaciji su uspješno provedene. Mjere koje je provodila Njemačka, a koje bi se također mogle primijeniti u Hrvatskoj su, roditeljski dopust za oba partnera (mjera koja je inače uključena u Direktivu 2010/41/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 7. srpnja 2010.) (URL 14) te širenje djelatnosti ustanova

koje bi se brinule za produženi boravak djece dok su im roditelji na poslu. Nadalje, u Švedskoj je obiteljska politika usmjerena na poticanje jednakosti spolova i sudjelovanje žena na tržištu rada, a manje na obitelj i podupiranje institucije braka te je u tom pogledu različita od populacijske politike na koju se usmjerava Hrvatska, ali uspješna je u ispunjavanju cilja ostvarenja željenog broja djece muškaraca i žena. Mjera koju je vrijedno izdvojiti jest roditeljski dopust s dohotkom od čak 80% prijašnje plaće, što na određeni način prethodi ženino zaposlenje. Iako je individualizacija, odnosno usmjerenost ostvarenja svojih ciljeva i prioriteta svojstvena suvremenim društvima, prema razmišljanju i stavovima ispitanica u anketi, ženama u dvije promatrane županije još uvijek je obitelj važnija, no ne žele se zadovoljiti samo ulogom majke i kućanice već je posao i karijera kao neizostavan životni cilj sveprisutan u njihovom viđenju ispunjavajućeg života.

Ono što bi trebalo učiniti u slučaju Hrvatske je prilično jasno. Potrebno je usporiti intenzitet depopulacije i starenja u demografski ugroženim područjima. Ponajprije se treba usredotočiti na primjenu pronatalitetnih mjera na područjima gdje još uvijek postoji povoljan broj žena u fertilnom kontingentu. Tek ako dođe do povećanja broja novorođenih i poboljšane gospodarske situacije, može se poticati naseljavanje mladih u prostore najviše pogođene depopulacijom.

Teritorijalno-administrativne granice bi također trebalo izmijeniti na način da se smanji broj općina i županija. Iako je mišljenje da neke ustanove i poslovi koji se vežu s postojanjem općina, takoreći održavaju na životu same općine, potrebno je revidirati njihovu uspješnost i smisao njihovog postojanja ako u njima više nema dovoljnog broja fertilnog stanovništva. Još veći problem od brojnih općina jest neravnomjeran gospodarski razvoj pri čemu se ističe centralizacija glavnog grada.

Reformom obrazovnog sustava, odnosno smanjenjem godina obrazovanja i uvođenjem kvota studija koje odgovaraju potrebama za radnom snagom na tržištu i uz prednosti mladih pri zapošljavanju, omogućilo bi se sklapanje brakova u ranijim godinama od današnjih, a time i veći reprodukcijski potencijal, s posebnim naglaskom na žene, jer je dob žene najvažniji demografski faktor reprodukcije. Zbog smanjenog broja rađanja, i broj žena koje ulaze u fertilnu dob sve je manji te je prilika za demografski oporavak sve teža, čak i u slučaju uspješno implementiranih pronatalitetnih mjera.

Na broj djece u obitelji utječu brojni faktori poput: obitelji, djetinjstva, socijalizacije, religioznosti, sustav vrijednosti. Međutim, u Hrvatskoj je najvažnija gospodarska situacija s nizom međusobno isprepletenih elemenata koji utječu na nemogućnost ostvarenja željenog broja djece u obitelji. Ako je žena starija od trideset godina pri prvom porodu, manje su šanse da će se odlučiti za sljedeće dijete. U interesu je društva da žene rađaju što mlađe, jer se plodnost počinje smanjivati nakon 30. godine. Prema Ministarstvu zdravlja preporuka je da žena prvo dijete rodi do 25. godine, a svu ostalu do svoje 35 godine (Nacionalna strategija razvoja zdravstva 2012. – 2020., 2012.).

Samoaktualizacija, odnosno usmjerenost žene na sebe, nije toliko izražena u slučaju ispitanica koje su sudjelovale u istraživanju, gledajući kroz prizmu mogućnosti da ženin poslovni uspjeh poništava želju za obitelji i djecom. Posao te mogućnost napredovanja u karijeri ženama jako važan, ali samo kao jedan od elemenata sretnog i ispunjenog života.

Obitelj se posljednjih desetljeća transformirala, njena uloga se mijenja, a tradicionalna podjela na muške i ženske poslove sve je manje izražena. Ulazak žena u korpus radno aktivnog stanovništva označio je kraj dominacije modela muškog hranitelja. Ograničavanje žene na majku i domaćicu dovodi često do financijske nestabilnosti u obitelji jer prihodi jednog roditelja često nisu dovoljni. K tome, u slučaju rastave braka, žena koja nije radila nego je bila usmjerena na odgoj djece i brigu o kućanstvu, ima težak zadatak uključiti se na tržište rada. Odgajanje većeg broja djece se ženama direktno odražava na karijeru. Osim propuštene zarade zbog radne neaktivnosti, izostanak s posla zbog brige za djecu ih usporava u profesionalnom napredovanju. Briga za djecu zahtjeva mnogo vremena, truda i znanja, ali se ne manifestira novčanom zaradom, već propuštenom zaradom, ako se gledaju striktno financijski aspekti. Privatnim poslodavcima su muškarci pouzdaniji radnici, jer znaju da zbog trudnoće neće biti odsutni s posla, dok su žene kroz takvu perspektivu njima mnogo „nepouzdanije“. Država bi stoga trebala poticati poslodavce na zapošljavanje trudnica plaćanjem dijela izdataka za plaću. Mjera fleksibilnog ili pola radnog vremena je mnogo poželjnija od prekida zaposlenosti, jer se ženi ne smanjuje mogućnost povratka na posao i otežava napredovanje na poslu u budućnosti. Mjera rada pola radnog vremena može postati svojevrsni korak prema ponovnom punom zaposlenju odnosno, kada potreba brige za djecu ne bude toliko izražena. Fleksibilizacija radnog vremena bi se možda mogla implementirati u državne i javne ustanove, no pitanje je koliko će žene ili muškarci koji rade kod privatnih poslodavaca biti u mogućnosti raditi pola radnog vremena, odnosno uz klizno radno vrijeme.

Mjere senzibiliziranja javnosti i medija o demografskom problemu su dobro zamišljene, ali su male koristi od njih u klimi gospodarske nesigurnosti, nezaposlenosti ili slabe zaposlenosti.

U prošlosti su neke države vodile redistributivnu populacijsku politiku te neki demografi čak i danas predlažu takav vid mjere populacijske politike. U teoriji, ta je zamisao dobra, jer to znači napući depopulirane, napuštene, ruralne krajeve. U slučaju ovih dviju županija (Šibensko-kninske i Zadarske), značilo bi da dalmatinsko zaleđe i otočni prostor, treba naseliti mladim poduzetnim obiteljima, koji bi u te prostore probudili gospodarsku aktivnost i unijeli demografski oporavak. Uz to, redistribucija stanovništva nosi određenu negativnu konotaciju jer se u prošlosti u pojedinim državama znala i nasilno provoditi, tj. na način koji je neprihvatljiv današnjim civilizacijskim tekovinama. Ako bi i došlo do povoljnog demografskog i ekonomskog stanja gdje bi se preraspodjela stanovništva mogla vršiti, potrebno je određenim privlačnim činiteljima i beneficijama privući stanovništvo u depopulirana područja. Redistributivnu politiku se moglo planirati kada je postojao uvjetno rečeno višak stanovništva fertile dobi, dok u sadašnjoj situaciji u Hrvatskoj ne postoji velika baza stanovništva s bioreproduktivnim potencijalom koji bi uvjetno rečeno, mogao oživiti depopulirane krajeve, kao što se to događalo u prošlosti. Što se tiče mogućnosti imigracije stranog stanovništva u Hrvatsku, Bosna i Hercegovina kao svojevrsni demografski inkubator je također sve manjeg značaja. Ako bi se planirano prihvaćalo strano stanovništvo, trebalo bi voditi računa da je ono kulturološki i društveno sličnih obilježja kao domicilno stanovništvo radi lakše integracije. Najveća prepreka imigracijskoj redistributivnoj populacijskoj politici su otežani uvjeti zapošljavanja i financijski izdaci integracije. Uzimajući u obzir samu kvalitetu života, društvenu klimu i gospodarski razvoj, veća je vjerojatnost da bi potencijalni useljenici radije odabrali državu koja nudi bolje uvjete nego Hrvatska.

Stanovništvo, pogotovo mlado, u obje promatrane županije, u veće gradove privlače bolja razina socijalnih i zdravstvenih usluga, potom veća mogućnost pohađanja sportskih, kulturnih ili zabavnih atrakcija, događaja i manifestacija (Klempić Bogadi i Podgorelec, 2009). Gradovi na obali su već desetljećima privlačna mjesta imigracije, ali su i oni zahvaćeni starenjem, što je razumljivo, jer gradovi nikada nisu bili mjesta koje obilježava izrazito pozitivno prirodno kretanje stanovništvo. U obje županije većina i gospodarske aktivnosti se nalazi u županijskim središtima, s tim da Zadar nosi mnoge funkcije i regionalnog centra, a ne samo županijskog, što je važan preduvjet moguće demografske obnove.

Najvažniji od svega jest preokret u razmišljanju koji se treba dogoditi da se uspori depopulacija. Stanovništvo ne postoji zbog države i ostalih centara moći, već bi država trebala postojati zbog stanovništva te bi se društveni i gospodarski elementi morali prilagoditi omogućavanju mladih ljudi da ostvare željeni broj djece. Treba izvršiti analizu isplativosti ulaganja u depopulirana područja, ponajprije usmjeriti se na moguće rentabilne investicije, jer neće sva takva područja biti ekonomski isplativa.

Osim što Hrvatske vlade provode samo pojedinačne mjere obiteljske politike, mjere gospodarske politike su kratkoročne i nesigurne, a za lošu situaciju traži se alibi u prošlim vladama. Veliki je problem nedosljednost vladajućih struktura pri dugoročnosti uvedenih mjera. Tako se neke mjere, npr. poput državne subvencije stambenih kredita, mogu za nekoliko godina ukinuti te mlade ljude dovesti u vrlo tešku financijsku situaciju. Slični problem je s porođnim naknadama za djecu, jer je izdvajanje iz proračuna nesigurno. Takav način odnosa prema strateškom pitanju za demografski opstanak države djeluje neozbiljno, a ne postoje indikacije da će se promijeniti na bolje. Problem je odavno prepoznat i ako do sada nije riješen, u budućnosti će ga biti još teže riješiti čak i da se krene s ozbiljnim pristupom u njegovo rješavanje.

11. ZAKLJUČAK

Hrvatsku kao i ostale europske države već dugi niz godina ne obilježava spontan broj rađanja dovoljnih za supstituciju stanovništva, već se negativni demografski trendovi pokušavaju usporiti i preokrenuti ponajprije mjerama populacijskih i obiteljskih politika. Isti demografski problemi s kojima se suočava sama država utječu i na županije. Anketiranjem sudionica iz Šibensko-kninske i Zadarske županije željeni broj djece iznosi 2,4 što je više od ostvarenog prosječnog broja djece za obje županije. K tome, žene iz obje županije smatraju da bi prosječna obitelj u Hrvatskoj trebala imati dvoje ili troje i više djece. Na osnovu tih saznanja dolazi se do zaključka kako uzrok niskog fertiliteta nisu osobne preferencije žena već skup društvenih i gospodarskih faktora. Obitelj je najvažnija životna vrijednost velikoj većini ispitanica, a dvohraniteljski model obitelji pri čemu su oba roditelja zaposlena, je najprivlačniji model. Žene iz mjesta ispod 10 000 stanovnika u obje županije žele veći broj djece u odnosu na ispitanice iz većih mjesta. Istraživanje je pokazalo i određene razlike između dvije županije. Nezaposlene žene u Zadarskoj županiji imaju prosječno veći broj djece od zaposlenih žena, dok je obrnuta situacija u Šibensko-kninskoj županiji. Financijska situacija je najveća prepreka za ostvarenje željenog broja djece u Zadarskoj županiji, dok je u Šibensko-kninskoj županiji na drugom mjestu. U Zadarskoj županiji politički desno usmjerene žene imaju veći broj djece od lijevo usmjerenih žena dok za Šibensko-kninsku županiju to nije slučaj. Većina žena u Zadarskoj županiji svoje prvo dijete želi roditi ili su ga rodile u dobi od 29 do 34 godine, dok u Šibensko-kninskoj županiji ta dob iznosi 24 – 28 godina.

Temeljni problem pri pokušajima demografske revitalizacije nisu mjere, već njihovo nepotpuno provođenje ili čak odustajanje od istih nakon nekog vremena. Demografsko pitanje se i dalje tretira kao sporedni problem, budući da se ne ispunjavaju čak ni populističke demografske mjere. Ne postoji dugoročan plan kojim bi došlo do demografske obnove, već se nude samo kratkoročna rješenja. U sferi hrvatske visoke politike i hrvatskog društva u cjelini, ne postoji dovoljno važna svijest o višedimenzionalnoj opasnosti koju uzrokuje prirodni pad i depopulacija stanovništva. Iako se povremeno tema depopulacije pojavi u medijima, teško se oteti dojmu da vlade Republike Hrvatske do sada nisu sposobne ne samo uhvatiti se u koštac s problemom, nego i priznati samu veličinu problema.

U Hrvatskoj je u tijeku dugotrajna depopulacija, prirodno i mehaničko smanjenje stanovništva te je sve izraženiji proces demografskog starenja. Rezultat navedenih demografskih procesa bit će nedostatak radne snage, smanjenje obujma obrazovnog sustava zbog manjka djece te koloplet problema nastalih zbog starenja stanovništva poput pritiska na mirovinski i zdravstveni sustav. Država bi pod pritiskom za stimuliranje nataliteta trebala izdvajati veća sredstva za obitelj i djecu, što bi možda dovelo do negodovanja dijela stanovništva, jer su financijska sredstva ograničena, ali to se treba gledati kao ulaganje u dugoročni opstanak same države.

Mjere poput poreznih olakšica za obitelji s djecom, subvencioniranje troškova odgoja i obrazovanja djece, zaštita trudnica, financijska naknada za novorođenu djecu, dječji obiteljski doplatak i subvencioniranje kredita za kupnju kuće mladih obitelji su već dugo poznate, no problem je njihovo implementiranje te njihov nedovoljan utjecaj na poboljšanje situacije. Nedovoljno razvijeno gospodarstvo, produženo obrazovanje, nedostatak sigurnih radnih mjesta, visoke cijene stanova, nepovoljni krediti, loša gospodarska politika, nezaposlenost uvjetuje porast broja samaca, odgađanje ulaska u brak, otežavanje usklađivanja obitelji i zaposlenosti te se očituje u smanjenom broju rađanja, a u novije vrijeme i emigraciji mladih.

Više nije moguće zaustaviti destabilizacijske demografske trendove bez ozbiljne i dugotrajne populacijske politike države prilagođene općim hrvatskim prilikama, ali po svemu sudeći do toga neće doći uz današnje političke garniture. Ne postoje nikakve naznake da će se uvesti ikakve mjere koje će podignuti stopu fertiliteta na prihvatljivu razinu. Za očekivati je kako će se stanje pogoršati u narednim godinama, a unatoč konstantnim upozorenjima demografa, vlade će i dalje pristupati depopulaciji Hrvatske kao nekom sporednom problemu.

POPIS TABLICA

Tablica 1. Broj živorođenih i umrlih u Šibensko-kninskoj i Zadarskoj županiji, 1990.-2016.	17
Tablica 2. Kretanje stope ukupnog fertiliteta u Hrvatskoj, Zadarskoj i Šibensko-kninskoj županiji, 2001.-2015.	20
Tablica 3. Specifične stope fertiliteta u Hrvatskoj (‰), 1990.-2016.	22
Tablica 4. Bruto stopa reprodukcije u Šibensko kninskoj, Zadarskoj županiji i Republici Hrvatskoj u razdoblju 2001.-2015. godine	24
Tablica 5. Stopa ukupnog fertiliteta, prosječna dob žene pri rađanju prvog djeteta i prosječna dob žene pri sklapanju prvog braka. U Hrvatskoj, 1960.-2015.	25
Tablica 6. Pokazatelji starosti stanovništva Zadarske, Šibensko-kninske županije i Republike Hrvatske 2011. godine.	29
Tablica 7. Struktura stanovništva prema glavnim dobnim skupinama u Zadarskoj i Šibensko-kninskoj županiji, 2011.	30
Tablica 8. Ispitanice prema županiji i veličini mjesta prebivališta u Zadarskoj i Šibensko-kninskoj županiji	35
Tablica 9. Završeno obrazovanje ispitanica u Šibensko-kninskoj i Zadarskoj županiji	35
Tablica 10. Prosječna mjesečna primanja ispitanica u Šibensko-kninskoj i Zadarskoj županiji	38
Tablica 11. Prosječna mjesečna primanja kućanstva ispitanica u Šibensko-kninskoj i Zadarskoj županiji	38
Tablica 12. Željeni broj djece ispitanica u Šibensko-kninskoj i Zadarskoj županiji	40
Tablica 13. Ostvareni i željeni broj djece ispitanica prema veličini mjesta prebivališta u Šibensko-kninskoj i Zadarskoj županiji.	41
Tablica 14. Ostvareni i željeni broj djece ispitanica prema aktivnosti u Šibensko-kninskoj i Zadarskoj županiji	41
Tablica 15. „Prepreke“ za ostvarenje željenog broja djece žena u Šibensko-kninskoj i Zadarskoj županiji	43
Tablica 16. Najbolja kombinacija posla i obitelji za ispitanice u Šibensko-kninskoj i Zadarskoj županiji	44
Tablica 17. Prikaz slaganja ispitanica (u %) Šibensko-kninske i Zadarske županije s ponuđenim stavovima o majčinstvu i zaposlenju	50

Tablica 18. Prikaz udjela (%) važnosti određenih životnih prioriteta za ispitanice iz Šibensko-kninske i Zadarske županije	52
Tablica 19. Vrednovanje ponuđenih životnih vrijednosti prema važnosti (%) u Šibensko-kninskoj i zadarskoj županiji	53
Tablica 20. Odnos važnosti religije te ostvarenog i željenog broja djece ispitanica u Šibensko-kninskoj i Zadarskoj županiji	54
Tablica 21. Odnos političke pripadnosti ispitanica te ostvarenog i željenog broja djece u Šibensko-kninskoj i Zadarskoj županiji	57
Tablica 22. Mišljenje ispitanica o odgovornosti države o navedenim socijalnim mjerama u Šibensko-kninskoj i Zadarskoj županiji (%)	60
Tablica 23. Stav ispitanica o uvođenju određenih pronatalitetnih mjera u Šibensko-kninskoj i Zadarskoj županiji (%).....	61

POPIS SLIKA

Slika 1. Kretanje broja živorođenih i umrlih u Šibensko-kninskoj i Zadarskoj županiji, 1990.-2016.	16
Slika 2. Kretanje stope ukupnog fertiliteta u Hrvatskoj od 1960 do 2016. godine.....	19
Slika 3. Kretanje stope ukupnog fertiliteta u Zadarskoj, Šibensko-kninskoj županiji i Hrvatskoj od 2001. do 2015.	21
Slika 4. Kretanje stope fertiliteta po starosti u Zadarskoj županiji, 2001., 2010. i 2015.	22
Slika 5. Kretanje stope fertiliteta po starosti u Šibensko-kninskoj županiji, 2001., 2010. i 2015.	23
Slika 6. Broj i udio (%) ispitanica u Zadarskoj i Šibensko-kninskoj županiji	34
Slika 7. Udio (%) ispitanica prema mjestu stanovanja u Zadarskoj i Šibensko-kninskoj županiji	35
Slika 8. Udio (%) ispitanica prema dobnim skupinama u Zadarskoj i Šibensko-kninskoj županiji	36
Slika 9. Udio (%) ispitanica prema radnom statusu u Zadarskoj i Šibensko-kninskoj županiji	37
Slika 10. Udio ispitanica (%) prema broju djece u Šibensko-kninskoj i Zadarskoj županiji ...	39
Slika 11. Udio ispitanica (%) prema starosnim godinama poželjnog (ili već rođenog) prvog djeteta u Zadarskoj i Šibensko-kninskoj županiji.....	42
Slika 12. Mišljenje ispitanica (u %) o najpoželjnijem modelu obitelji u Zadarskoj i Šibensko-kninskoj županiji	46
Slika 13. Mišljenja ispitanica (u %) o poželjnom broju djece u obitelji u Šibensko-kninskoj i zadarskoj županiji	47
Slika 14. Važnost religije u životu ispitanica u Šibensko-kninskoj i Zadarskoj županiji (u %)	54
Slika 15. Političko opredjeljenje ispitanica (u %) u Šibensko-kninskoj i Zadarskoj županiji	56
Slika 16. Odgovori ispitanica (u %) o utjecaju ponuđenih pronatalitetnih mjera na promjenu odluke o rađanju djece u Šibensko-kninskoj i Zadarskoj županiji	63

IZVORI

- URL1: <https://www.tportal.hr/biznis/clanak/vlada-ce-dati-tisucu-eura-za-bebe-ali-nece-bitinovca-za-sve-20160225> (29. prosinca 2017.)
- URL2: <http://zadarski.slobodnadalmacija.hr/regional/clanak/id/456138/nista-od-naknade-za-bebe-drage-majke-prevarene-ste-zaboravite-na-obecanih-1000-eura> (29. prosinca 2017.)
- URL3: <https://www.zakon.hr/z/475/zakon-o-doplatku-za-djecu> (2. siječnja 2018.)
- URL4: <https://www.zakon.hr/z/214/Zakon-o-rodiljnim-i-roditeljskim-potporama> (2. siječnja 2018.)
- URL4: <https://gov.hr/moja-uprava/obitelj-i-zivot/roditeljstvo/novcana-potpورا-za-novorodjeno-dijete/496> (26. prosinca 2017.)
- URL5 http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Fertility_statistics (3. siječnja 2018.)
- URL6: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7898237/3-08032017-AP-EN.pdf/b17c1516-faad-4e65-b291-187826a7ac88> (29. ožujka, 2017)
- URL7: <http://www.prb.org/Publications/Articles/2002/RussiasDemographicDeclineContinues.aspx> (3. kolovoza 2018.)
- URL8: <http://worldpopulationreview.com/countries/russia-population/> (15. siječnja 2018.)
- URL9: <http://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN> (3. kolovoza 2018.)
- URL10: <https://geographyas.info/population/france-pro-natalism/> (20. prosinca 2017.)
- URL11: [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Total_fertility_rate,_1960%E2%80%932015_\(live_births_per_woman\)_YB17.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Total_fertility_rate,_1960%E2%80%932015_(live_births_per_woman)_YB17.png) (5. veljače 2018.)
- URL 12 <https://geographyas.info/population/france-pro-natalism/>
- URL13: <https://dnevnik.hr/vijesti/svijet/srbi-se-isprsil-za-novorodjenu-djecu-davat-ce-izdasne-svote---510389.html> (4. kolovoza 2018.)
- URL 14 <http://www.propisi.hr/print.php?id=528> ; Zakon o rodiljnim i roditeljskim potporama (12. lipnja 2018.)

Demografska statistika od 1960. do 1990. Savezni zavod za statistiku, Beograd.

HGK (Hrvatska gospodarska komora) (2017a), Osnovne značajke gospodarskih kretanja Šibensko-kninske županije u 2016. godini, Županijska komora Šibenik.

HGK (Hrvatska gospodarska komora) (2017b), Gospodarska kretanja Zadarske županije br.33, Županijska komora Zadar.

HGK (Hrvatska gospodarska komora) (2017c), Tržište rada – pokazatelji po županijama, Sektor za financijske institucije, poslovne informacije i ekonomske analize. HGK.

Popis stanovništva, kućanstva i stanova 2011. Metodološka objašnjenja DZS, Zagreb, www.dzs.hr

Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Stanovništvo prema starosti (pojedinačne godine) i spolu po županijama, popis 2011, DZS, Zagreb, www.dzs.hr

Prirodno kretanje stanovništva – pregled po županijama, Tablica 7. 4. 1., Statistika u nizu, DZS, Zagreb, www.dzs.hr

Procjena stanovništva prema dobnim skupinama i spolu po županijama od 2001. do 2015., Priopćenje, 7.1.4, Procjene stanovništva prema spolu i dobnim skupinama od 2001. do 2015., DZS, Zagreb, www.dzs.hr

Priopćenje, 8.1.8., 2016., Tablica 1., Dječji vrtići i druge pravne osobe koje ostvaruju programe predškolskog odgoja, Početak ped. g. 2015./2016., www.dzs.hr (7. siječnja 2018.)

Prirodno kretanje u Hrvatskoj u 2016. godini (2017), Izvješće za 2016. Hrvatski zavod za javno zdravstvo.

Statistički ljetopisi od 1991. do 2017., Tab. 5-12, Stope fertiliteta, DZS, Zagreb, www.dzs.hr

Tablogrami – živorođena djeca prema spolu i starosti majke, 2001.-2015. DZS, Zagreb.

Žene i muškarci u Hrvatskoj 2017., DZS, Zagreb, www.dzs.hr

LITERATURA

- Akrap, A. (2003): Istraživanje činitelja fertiliteta u Hrvatskoj, u: *Činitelji demografskih kretanja u Republici Hrvatskoj*, ur. A. Akrap, I. Čipin, N. Pokos, T. Ridzak, d. Živić, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Zagreb, 85-162.
- Akrap, A. (2005): Demografsko stanje, trendovi, perspektive i nužnost provođenja populacijske politike u Republici Hrvatskoj, *Zdravlje majki i djece*, 2: 2-12
- Akrap, A. (2015): Demografski slom Hrvatske: Hrvatska do 2051., *Bogoslovska smotra*, 3: 855-881
- Akrap, A., Čipin, I. (2006): *Socijalni sterilitet – zašto smo neoženjeni i neudane*, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, Zagreb.
- Akrap, A., Čipin, I. (2011): Usklađivanje poslovnoga i obiteljskoga života u Hrvatskoj: Utjecaj na fertilitet, *Društveno istraživanje*, Zagreb, 20 (1):47-68
- Akrap, A., Živić, D. (2011): Demografske odrednice i obilježja obiteljske strukture stanovništva Hrvatske, *Društvena istraživanja*, Zagreb, 4-5: 621-654
- Andersson, G. (2005): *A Study on Policies and Practices in Selected countries that Encourage Childbirth: The Case of Sweden*, Max Planck Institute for Demographic Research, Rostock, Njemačka, 1:19
- Arkhangelsky A., i dr. (2015): *Critical 10 Years, Demographic Policies of the Russian Federation: Successes and Challenges*.
- Baloban, J., Šimunović, J. i Nikodem, K. (2010): Bitne vrednote za uspješan brak u Hrvatskoj (EVS – 2008.) – saznanja i poticaji za djelovanje, *Bogoslovska smotra*, 80 (2): 597-622
- Blum, S. (2012): *Family Policies and Birth rates; Evidence and Challenges for European Countries*, Briefing paper, Friedrich Ebert Stiftung, No.14
- Bubaš, M. i dr., (2009): Stres u starijih radnika, *SIGURNOST*, 51, (2): 105-111
- Bujard, M. (2011): *Family Policy and Demographic Effects: The Case of Germany*, *Bemografia*, Vol. 54. No. 5. English Edition, 56-78
- Čipin, I. (2011): Obrazovanje i fertilitet zaposlenih žena u Hrvatskoj, *Društvena istraživanja*, Zagreb, 20 (1), 411: 25-46

- Čondić, A. (2010): Jesu li brak i obitelj zastarjele ustanove u hrvatskom društvu, *Služba Božja*, 3: 249-272
- Damjanić, Z. (2007): Rad izvan kuće, radno vrijeme i djeca, u: *Demografija u Hrvatskoj*, ur. A. Akrap, I. Čipin, M. Strmota, Ekonomski fakultet, Zagreb, 166-185
- Dobriansky, P.J., Suzman R.M., Hodes R.J., (2007): Why Population Aging Matters, A Global Perspective, National Institute On Aging, *Publication* 07-6134
- Duraković, Z. (2006): Smanjuje li se nužno radna sposobnost povisivanjem kronološke dobi?, *Medicinske znanosti*, 30: 9-19.
- Fistonić, I., Radaković, B., Zekan, J., Lozo, P., Fistonić, N., Maletić, A. (2009): Kriza plodnosti, *Gynaecol Perinatol*, 18 (2): 72-75.
- Gelo, J., Smolić, Š., i Strmota, M. (2011): Sociodemografske odrednice zaposlenosti žena u Hrvatskoj, *Društvena istraživanja*, Zagreb, 1: 69-88
- Izvješće o provedbi mjera Nacionalne populacijske politike za 2007. i 2008. godinu (2009): Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, Zagreb.
- Izvješće o provedbi nacionalne populacijske politike za 2010. godinu (2011): Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, Zagreb.
- Jurica, M. (2014): *Radanja u Republici Hrvatskoj nekad i danas*, Diplomski rad, Sveučilište u Zadru, Odjel za geografiju.
- Jurić, T., Poljičak, I. (2015): Demografsko starenje u Šibensko-kninskoj županiji, u: *Zbornik radova Veleučilišta u Šibeniku*, ur. D. Zlatović, Veleučilište u Šibeniku, Šibenik, 3-4:25-49
- Klempić Bogadi, S., Podgorelec, S. (2009.): Sociodemografske značajke i procesi u hrvatskim obalnim gradovima, *Geoadria*, 2: 221-247
- Koružnjak, B., (2003): Stanovanje za starije – interdisciplinarni pristup u formiranju općeg modela stanovanja za starije osobe, *PROSTOR*, 11: 11-10
- Lamza Posavec, V. (2011): *Kvantitativne metode istraživanja: anketa i analiza sadržaja*, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
- Letablier, M. (2002): Fertility and Familie Policies in France; *Journal of Population and Social Security (Population)*, 245-261
- Mečev, D., Vudrag N., (2012): Utjecaj demografskog procesa starenja na gospodarska kretanja u Republici Hrvatskoj, *Praktični menadžment*, Vol II, 5: 37-41

Mrđen, S. (2004): Projekcije stanovništva Hrvatske do 2031. godine: mogu li migracije ublažiti buduće negativne demografske trendove?, *Migracijske i etničke teme*, 1: 63-78

Nacionalna strategija razvoja zdravstva 2012. – 2020. (2012), Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo zdravlja Republike Hrvatske.

Nacionalna obiteljska politika (2002): Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Republika Hrvatska.

Nacionalna obiteljska politika Republike Hrvatske (2003): Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Zagreb.

Nacionalna populacijska politika, (2006): Narodne novine, (https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2006_12_132_2957.html) (27. prosinca 2017.)

Nejašmić, I. (2003): Demografsko stanje i procesi u neurbanim naseljima Republike Hrvatske, *Društvena istraživanja*, Zagreb, 3-4: 469-493

Nejašmić, I. (2005): *Demogeografija. Stanovništvo u prostornim odnosima i procesima*. Školska knjiga, Zagreb.

Nejašmić, I. (2012): Posljedice budućih demografskih promjena u Hrvatskoj, *Acta Geographica Croatica*, 38: 1-14

Nejašmić, I., Bašić, K., i Toskić, A. (2008): Prostorne značajke nataliteta u Hrvatskoj, *Hrvatski geografski glasnik*, 2: 91 – 112

Obadić A., Smolić Š. (2008): Ekonomske i socijalne posljedice procesa starenja stanovništva, *Ekonomska istraživanja*, Vol 21., nr 2.

Obradović, J., Čudina-Obradović, M. (1999): Želja za djecom i apstinencija od djece: odrednice, korelati i mogućnosti društvene intervencije, *Rev. soc. polit.*, Zagreb, 3-4: 241-258

Obradović, J., Čudina-Obradović, M. (2000): Korelati i odrednice broja djece u obitelji, *Društvena istraživanja*, Zagreb, 4-5: 655-683

Parazajder, J. (2006): Muška neplodnost povezana s urogenitalnim infekcijama, *Medicus*, 15 (2), 299-302.

Podgorelac S., Klempić S., (2007): Starenje i neformalna skrb o starim osobama u Hrvatskoj, *Migracijske i etničke teme* 23, 1-2: 111-134

Pološki Vokić, N., Grgurić L. (2011): Upravljanje zaposlenicima starije životne dobi – model djelotvornog upravljanja u hrvatskim organizacijama, *Rev. soc. polit.* 18, 2: 149-174

- Popova, L. A. (2014): The Results of Modern Demographic Policy in Russia, *International Journal of Regional Development*, 1: 26-38
- Puljiz, V. (1999): Profili obiteljske politike, *Rev.soc.pol.*, Zagreb, 1: 21-33
- Puljiz, V., (2016): Starenje stanovništva – izazov socijalne politike, *Rev. soc. polit.*, 23 1: 81-98
- Reischl, U. (2007): Health and safety issues of older workers, *SIGURNOST*, 49, 2: 125-130
- Stropnik, N. (1995): Ciljevi, mjere i posljedice populacijske i obiteljske politike, *Rev. soc. pol.*, Zagreb, 3: 215-222
- Stropnik, N., Sambt, J. (2007): Parental Leave and Child Allowances: Attitudes, preferences and Possible Impact,, *Rev. soc. pol.*, Zagreb, 3-4: 347-371
- Šterc, S., Komušanec, M. (2012): Neizvjesna demografska budućnost Hrvatske – izumiranje i supstitucija stanovništva ili populacijska revitalizacija...?, *Društvena istraživanja*, Zagreb, 3: 693-713
- Toulemon, L., Pailhe A. i Clementine R., (2008): France: High and stable fertility, *Demographic Reseach*, 19: 504-554
- Vodopivec, M., Dolenc P., (2008): Živjeti dulje, raditi dulje: kako ostvariti taj cilj na tržištu rada? *Financijska teorija i praksa* 32 (1): 65-82
- Zadro, P., Šimleša, S., Olujčić, M. i Kuvač Kraljević, J. (2016). Promjene kognitivnih funkcija u odrasloj dobi. *Logopedija*, 6 (2), 53-61.
- Živić, D. (2003): Suvremene tendencije u razvoju stanovništva Hrvatske, *Diacovensia*, Zagreb, 2: 253-280
- Wertheimer – Baletić, A. (1999.): Stanovništvo i razvoj, *Nakladnička kuća Mate*, Zagreb
- Wertheimer-Baletić, A. (2003): Dugoročni demografski procesi u Hrvatskoj u svjetlu popisa stanovništva 2001. godine, *Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu*, ur. A. Pavković, Ekonomski fakultet, Zagreb, 1: 92-103
- Wertheimer-Baletić, A. (2004): Depopulacija i starenje stanovništva – temeljni demografski procesi u Hrvatskoj, *Društvena istraživanja*, Zagreb, 4-5: 631-651
- Wetheimer-Baletić, A. (2005): Polazišta za populacijsku pronatalističku politiku u Hrvatskoj, *Zbornik radova ekonomskog fakulteta u Rijeci: časopis za ekonomsku teoriju i praksu*, ur. I. Sever, Ekonomski fakultet, Rijeka, 2: 217-236

Wertheimer-Baletić, A., (2006): Eksplicitna i implicitna populacijska politika u europskim zemljama, *Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu*, ur. A. Pavković, Ekonomski fakultet, Zagreb, 2-20.

SAŽETAK

Demografski izazovi i rješenja na primjeru Zadarske i Šibensko-kninske županije

Cilj diplomskog rada je bio analizirati i usporediti demografsko stanje u Zadarskoj i Šibensko-kninskoj županiji i prepoznati faktore depopulacije. Osim toga željelo se ustanoviti koji činitelji uzrokuju razliku između željenog i ostvarenog broja djece, jesu li za to odgovorni gospodarski ili društveni čimbenici. Uz to su objašnjene demografske i gospodarske implikacije koje uzrokuju starenje stanovništva i pad fertiliteta.

Za provedbu istraživanja korišteni su statistički podaci ponajviše Državnog zavoda za statistiku i Eurostata kako bi se analizirali i grafički prikazali osnovni demografski pokazatelji za obje županije. Za lakše predočavanje najvažnijih demografskih odrednica poput sastavnica fertiliteta ili rezultata anketiranja izrađene su brojne tablice i slikovni prikazi. Najvažnija metoda istraživanja ovog diplomskog rada je bila anketa, provedena nad ženama fertile dobi u obje promatrane županije. Anketom su dobivena razmišljanja žena o majčinstvu, zaposlenju, životnim vrijednostima i prioritetima te njihovi stavovi o potrebama uvođenja pronatalitetnih mjera. Cilj je bio saznati postoji li korelacija između ostvarenog i željenog broja djece s obzirom na stav ispitanica u vezi religije te s obzirom na političko opredjeljenje, zaposlenost ili npr. veličinu mjesta stanovanja. Dobiveni rezultati su se usporedili između dvije županije i doveli u vezu s trenutnim demografskim stanjem, perspektivama i mjerama koje su na snazi. Ustanovljen je popriličan nerazmjer očekivanog i željenog broja djece ispitanica te važnost zaposlenja za žene u vidu dvohraniteljskog modela obitelji. Anketiranjem su dobiveni pozitivni odgovori u vidu perspektive za demografskom obnovom, čime se težište problema usmjerava na vladu, institucije, obrazovanje i egzistencijalnu nesigurnost.

Na osnovi iskustva ostalih europskih država koje su donekle uspješno usporile depopulaciju i podigle razinu fertiliteta, pokušalo se pronaći najuspješnije mjere koji bi se mogle prilagoditi prilikama i posebitostima Hrvatske, kao što se i dao pregled bivših i sadašnjih mjera kojima su vlade pokušale usporiti depopulaciju u Hrvatskoj. Nakon analize demografskih pokazatelja za obje županije i gospodarske situacije te perspektivnosti u vidu moguće demografske revitalizacije, može se zaključiti kako je perspektiva oporavka u Zadarskoj županiji nešto bolja. Unatoč tome, situacija u obje županije kao i u cijeloj državi je

veoma nepovoljna, rješenje problema se ne nalazi, osim dugoročnom populacijskom politikom čije uspješno i dugotrajno provođenje uz sadašnje političkih garniture i ekonomske situacije nije realno očekivati.

SUMMARY

Demographic challenges and solutions on the example of the Zadar and Šibenik-Knin counties

The goal of the graduation thesis is to analyze and compare the demographic situation in Zadar and Šibenik-Knin county and to identify the depopulation factors. Besides, goal was to find out which factors are causing the difference between the desired and the achieved number of children and whether economic factors or social factors are responsible for it. Furthermore, also were explained the demographic and economic implications that the aging population and the decline in fertility are causing.

The statistical data were gathered from the Central Bureau of Statistics and Eurostat and were used for the research to analyze and graphically present basic demographic indicators for both counties. Numerous tables and pictorial representations were made to facilitate the presentation of the most important demographic determinants such as fertility constituents or survey results. The most important research method was a survey conducted on women of fertile age in both observed counties. Surveying of women's thoughts about motherhood, employment, life values and priorities and pronatality measures. The goal was to find out whether there is a correlation between the desired and the achieved number of the children with religiosity, political orientation, employment, the size of the place of residence. The results obtained were compared between the two counties and linked to the current demographic situation, perspectives and measures in place. There is a large disproportion between expected and desired number of children of respondents, as well as the importance of women's employment as a two-parent family model. Surveys have obtained positive responses in the perspective of demographic renewal, focusing on the issue of government, institution, education and existential insecurity.

Based on the experience of other European countries that have somewhat slowed down the depopulation and raised the fertility level, it was attempted to find the most successful measures for Croatian circumstances, as well as an overview of past and present measures aimed at slowing down depopulation in Croatia. After analyzing the demographic indicators for both counties and the economic situation, and the prospect of potential demographic revitalization, it can be concluded that the recovery perspective in the Zadar county is somewhat better. Nevertheless, the situation in both counties as well as throughout the country is very unfavorable, the solution to the problem is not found, apart from the long-

term population policy whose successful and long-term implementation with current political set and economic situations can not be expected realistically.

PRILOG

Diplomski rad: „Demografski izazovi i rješenja na primjeru Zadarske i Šibensko-kninske županije“

Anketni upitnik

Poštovana,

provodim anketu kojom se želi ispitati stavove i razmišljanja žena glede fertiliteta u Zadarskoj i Šibensko-kninskoj županiji. Istraživanje se provodi za potrebe izrade diplomskog rada na Odjelu za geografiju Sveučilišta u Zadru. Anketa je anonimna i nigdje nije potrebno upisivati ime i prezime. Molim Vas da mi svojim odgovorima pomognete u provođenju istraživanja. Unaprijed zahvaljujem!

Datum _____

STAVOVI ISPITANICE O MAJČINSTVU I ZAPOSLENJU

1. Koliko imate djece: _____

2. Koliko ste htjeli/želite imati djece: _____

3. U kojoj dobi ste rodili ili biste htjeli roditi svoje prvo dijete:

1 18 – 23 godine 2 24– 28 godine

3 29 – 34 godine 4 35 godina i iznad

5 ne znam 6 ne želim djecu

4. Koja je najveća prepreka ostvarenja željenog broja djece (označite jedan odgovor):

1 prestara sam 2 posao mi to ne dozvoljava

3 partner ne želi više djece 4 sama sam i nemam stalnog partnera

5 financijsko stanje mi ne dozvoljava 6 zdravstveno stanje mi ne dozvoljava

7 odgoj djece me već dovoljno okupira 8 stambena situacija mi ne dozvoljava

9 morala bih se odreći dijela slobodnog vremena

5. Prema Vašem mišljenju, koja bi bila najbolja kombinacija posla i obitelji za Vas:

- 1 puno radno vrijeme, bez djece 2 puno radno vrijeme, jedno dijete
3 puno radno vrijeme, dvoje djece 4 puno radno vrijeme i više od dvoje djece
5 pola radno vremena i bez djece 6 pola radnog vremena jedno dijete
7 pola radnog vremena dvoje djece 8 pola radnog vremena više od dvoje djece
9 nezaposlena dok su djeca mala 10 nezaposlena dok god imam djecu

6. Navedite koji je za Vas najpoželjniji model obitelji:

- 1 oba roditelja zaposlena, briga o kućanstvu i djeci podjednaka
2 muškarac zaposlen, žena kućanica i brine o djeci
3 muškarac zaposlen, žena radi pola radnog vremena i brine o djeci i kućanstvu

7. Prema Vašem mišljenju, prosječna hrvatska obitelj trebala bi imati:

- 1 jedno dijete 2 dvoje djece 3 troje ili više djece

8. U tablici zaokružite stupanj slaganja s ponuđenim tvrdnjama:

Stupanj slaganja s sljedećim tvrdnjama moći ćete procijeniti na sljedećoj ljestvici:

u potpunosti se ne slažem – 1 2 3 4 5 – u potpunosti se slažem

	U potpunosti se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Niti se slažem, niti ne slažem	Uglavnom se slažem	U potpunosti se slažem
Većini žena na prvom su mjestu djeca i obitelj, a tek onda posao	1	2	3	4	5
Zaposlenje je najbolji način da žena postane samostalna	1	2	3	4	5
Biti kućanica i majka jednako ispunjava kao i biti zaposlena žena	1	2	3	4	5
Muškarac i žena bi jednako trebali pridonositi kućanstvu	1	2	3	4	5
Uz zaposlenje, glavna briga žene bi trebala biti djeca i kućanstvo	1	2	3	4	5
Većina žena preferira djecu i obitelj nad zaposlenjem	1	2	3	4	5

Djeca će biti zakinuta za dio majčine pažnje ako je majka zaposlena	1	2	3	4	5
Brak je zastarjela institucija	1	2	3	4	5
Ljudi su danas previše zaokupljeni materijalnim stvarima	1	2	3	4	5
Dužnost prema društvu je imati djecu	1	2	3	4	5
Država bi trebala poticati obiteljski život s više djece	1	2	3	4	5

ŽIVOTNE VRIJEDNOSTI I PRIORITETI ISPITANICA

9. Označite koliko su Vam važni navedeni životni prioriteti:

Stupanj važnosti određenih tvrdnji moći ćete procijeniti na sljedećoj ljestvici

potpuno nevažno – 1 2 3 4 5 – potpuno važno

	Potpuno nevažno	Uglavnom nevažno	Niti važno, niti nevažno	Uglavnom važno	Potpuno važno
Imati dovoljno vremena za sebe i svoje interese	1	2	3	4	5
Biti materijalno zbrinuta u starosti	1	2	3	4	5
Biti zadovoljna i sretna sa svojim životom	1	2	3	4	5
Ravnopravna podjela kućanskih poslova	1	2	3	4	5
Biti cijenjena i poštovana izvan obitelji	1	2	3	4	5
Imati dovoljno novca	1	2	3	4	5
Živjeti prema pravilima svoje vjere	1	2	3	4	5
Imati uspješnu karijeru	1	2	3	4	5
Imati ispunjen i stabilan obiteljski život	1	2	3	4	5
Biti emancipirana	1	2	3	4	5
Imati djecu	1	2	3	4	5
Uz posao skrbiti o kućanstvu	1	2	3	4	5
Djeci pružiti sigurno i sretno djetinjstvo	1	2	3	4	5
Biti sama	1	2	3	4	5
Imati godišnji odmor bar jednom u godini	1	2	3	4	5
Putovati	1	2	3	4	5
Pronaći pravog partnera	1	2	3	4	5

10. Rangirajte životne vrijednosti prema svojim prioritetima brojevima (1-5):

Brojem 1 rangirajte najvažniju vrijednost, brojem 5 najmanje važnu životnu vrijednost za Vas

___ obitelj ___ prijatelji ___ rad ___ slobodno vrijeme ___ religija

11. Koliko je važna religija u Vašem životu:

- 1 u potpunosti važna 2 prilično važna
 3 prilično nevažna 4 u potpunosti nevažna
 5 niti važna niti nevažna 6 ne znam

12. Ocijenite Vašu političku pripadnost:

- 1 izrazito desno/konzervativna 2 uglavnom desno/konzervativna
 3 centar 4 uglavnom lijevo/liberalna
 5 izrazito lijevo/liberalna 6 ne znam/ne zanima me politika

MIŠLJENJE ISPITANICE O UVOĐENJU POTREBNIH MJERA**13. Prema Vašem mišljenju, država je odgovorna za sljedeće socijalne mjere:**

u potpunosti neodgovorna – 1 2 3 4 5 – u potpunosti odgovorna

	<i>U potpunosti neodgovorna</i>	<i>Donekle neodgovorna</i>	<i>Niti odgovorna niti neodgovorna</i>	<i>Donekle odgovorna</i>	<i>U potpunosti odgovorna</i>
Zbrinjavanje starih građana	1	2	3	4	5
Rješavanje stambenog pitanja socijalno ugroženih građana	1	2	3	4	5
Omogućavanje parovima da imaju željen broj djece	1	2	3	4	5
Prednost pri zapošljavanju majki s malom djecom	1	2	3	4	5
Omogućavanje kombiniranja punog radnog vremena i odgoja djece ženama	1	2	3	4	5
Zapošljavanje mladih ljudi bez posla	1	2	3	4	5
Pružanje adekvatne zdravstvene skrbi svima	1	2	3	4	5

14. Koliko se slažete s uvođenjem navedenih mjera u svrhu olakšanja ostvarenja željenog broja djece:

Stupanj slaganja s uvođenjem određene mjere moći ćete procijeniti na sljedećoj ljestvici:

u potpunosti se ne slažem – 1 2 3 4 5 – u potpunosti se slažem

	U potpunosti se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Niti se slažem, niti ne slažem	Uglavnom se slažem	U potpunosti se slažem
Niži porez za obitelji s malom djecom	1	2	3	4	5
Veći broj dostupnih jaslica i vrtića	1	2	3	4	5
Povećanje novčane pomoć obiteljima za rođenje svakog djeteta	1	2	3	4	5
Poboljšani uvjeti porodnog dopusta za majke	1	2	3	4	5
Financijska pomoć roditeljima koji ne traže posao zbog brige za malu djecu	1	2	3	4	5
Mogućnost produženog boravka djece školske dobi u školi	1	2	3	4	5
Fleksibilno radno vrijeme za zaposlene roditelje	1	2	3	4	5
Mogućnost rada pola radnog vremena za roditelje uz subvenciju države	1	2	3	4	5
Sníženje troškova školovanja i odgajanja djece	1	2	3	4	5
Olakšavanje rješavanja stambenog pitanja obiteljima s djecom	1	2	3	4	5

15. Kada bi se navedene mjere uvele (označite jedan odgovor)

- 1 bilo bi mi lakše ostvariti željeni broj djece
- 2 bilo bi moguće dobiti moje prvo ili sljedeće dijete prije
- 3 onda bih razmotrila mogućnost rađanja (još jednog) djeteta
- 4 onda bih vrlo vjerojatno imala još jedno dijete
- 5 nije važno, ionako ne želim (još) djece ili djecu uopće

OSNOVNI PODACI O ISPITANICI

16. Županija Vašeg prebivališta _____

17. Županija Vašeg boravišta _____

18. Živite u mjestu veličine:

- 1 2 000 stanovnika 4 10 000 – 50 000 stanovnika
2 2 000 – 5 000 stanovnika 5 50 000 – 100 000 stanovnika
3 5 000 – 10 000 stanovnika

19. Godina vašeg rođenja _____

20. Vaš radni status

- zaposlena nezaposlena učenica/studentica umirovljenica

21. Vaše završeno obrazovanje je:

- 1 bez škole/nezavršena osnovna škola 3 osnovna škola
2 srednja škola 4 viša škola
5 fakultet 6 magisterij ili doktorat

22. Prosječna mjesečna primanja Vašeg kućanstva su:

- 1 do 3.500 kn 2 3.501 – 7.000 kn
3 7.001 – 10.500 kn 4 10.501 – 14.000 kn
5 više od 14.001 kn 6 bez odgovora

23. Vaša osobna mjesečna primanja iznose:

- 1 do 2.000 kn 2 2.001 – 5.000 kn
3 5.001 – 7.500 kn 4 7.501 – 10.000 kn
5 preko 10.001 kn 6 bez odgovora

Zahvaljujem na sudjelovanju!